

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

ГЕРАСИМЧУК Наталія Вікторівна

УДК 341.1:341.1.01/341.123/341.171

**ФУНКЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ
ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Спеціальність: 12.00.11 – Міжнародне право

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

**Науковий керівник:
Хонін Валентин Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент**

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	14
1.1. Міжнародні інституції: функції і межі владних прерогатив	14
1.2. Інституційні основи системи міжнародно-правового регулювання	51
1.3. Сфери дії міжнародних інституцій у процесі міжнародно-правового регулювання	64
Висновки до Розділу 1	84
РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	87
2.1. Предметно-функціональне розширення правотворчої діяльності міжнародних інституцій	87
2.2. Напрями оптимізації функцій у процесі правотворчої діяльності міжнародних інституцій	105
2.3. Функції міжнародних інституцій, орієнтовані на підвищення ефективності застосування норм міжнародного права	121
Висновки до Розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ЗДІЙСНЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	138
3.1. Функціональна роль міжнародних інституцій щодо підвищення ефективності реалізації норм міжнародного права	138
3.2. Напрями функціональної діяльності міжнародних інституцій щодо вдосконалення імплементації норм міжнародного права	156
3.3. Функціональна координація міжнародних інституцій як інструмент підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання	170
Висновки до Розділу 3	181
ВИСНОВКИ	184

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

187

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВОІВ	Всесвітня організація інтелектуальної власності
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄБРР	Європейський банк реконструкції і розвитку
ЄЕК ООН	Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй
ЄКА	Європейське космічне агентство
ЄКМТ	Європейська конференція міністрів транспорту
ЄС	Європейський союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ІКАО	Міжнародна організація цивільної авіації
ЛАД	Ліга арабських держав
МАГАТЕ	Міжнародне агентство з атомної енергії
МАР	Міжнародна асоціація розвитку
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МЕРКОСУР	Об'єднаний ринок країн Південного конусу
МОК	Міжурядова океанографічна комісія
МОМ	Міжнародна організація з міграції
МОП	Міжнародна організація праці
МСЕ	Міжнародний союз електрозв'язку
МФА	Міжнародна фіскальна асоціація
НАТО	Організація північноатлантичного договору
НАФТА	Північноамериканська зона вільної торгівлі

НБСЄ	Нарада з безпеки і співробітництва в Європі
ОАД	Організація американських держав
ОЕСР	Організація економічного співробітництва і розвитку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПООЗ	Панамериканська організація охорони здоров'я
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
СНД	Співдружність незалежних держав
СОТ	Світова організація торгівлі
УВКБ ООН	Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців
УНІДРУА	Міжнародний інститут уніфікації приватного права
ФАО	Продовольча і сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй
ЮНЕЙДС	Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІДу
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
ЮНІДО	Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй
ЮНКТАД	Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку
ASEAN	Асоціація держав Південно-Східної Азії
DARIO	Проект статей про відповідальність міжнародних організацій
ICANN	Корпорація Інтернету з розподілу адрес і номерів

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблемі правових підстав діяльності міжнародних інституцій загалом та їх участі у розвитку міжнародного права зокрема завжди приділялася увага юридичної науки та практики власне міжнародних інституцій. Зумовлене це тим, що останнє століття характеризувалося кількісним зростанням і якісним розвитком міжнародних організацій, установ, закладів, фондів, що помітно вплинуло на процеси міжнародно-правового регулювання.

Надалі тривають зміни у структурі міжнародного середовища, де діють міжнародні інституції, особливо в межах нових сфер життєдіяльності Людства, що з'являються внаслідок глобалізаційних процесів та потребують удосконалення інституційного механізму взаємодії народів.

Змін зазнає і функціональна складова діяльності міжнародних інституцій. Зумовлена вона численними фактами непорядкованих та недостатньо злагоджених дій міжнародних інституцій, коли останні то вдаються до вирішення тих питань, які не належать до їх компетенції, то, навпаки, бюрократично відмежовуються від зобов'язань, передбачених статутом.

З огляду на це актуальним є визначення шляхів підвищення ефективності міжнародних інституцій в процесі їх участі у міжнародно-правовому регулюванні.

В Україні, де триває активний процес інтеграції в життя міжнародної спільноти, таке дослідження наразі особливо значуще.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених. Так, проаналізовано праці іноземних учених, правознавців та міжнародників, зокрема Д. Аканде, Дж. С. Баркіна, К. Бенедікта, Н. Блоккера, Я. Броунлі, Дж. Бутчеца, Р. А. Весселя, Ю. Гіхаші, К. Даугірда, І. Ф. Деккера, Я. Клабберса, Дж. Кроуфорда, Н. Онуфа, Д. Саруші, Дж. Селя, Т. Франка, Р. Фрід де Врі,

Л. Хенкіна, Г. Дж. Шермерса та інших. Певні аспекти інституційної складової міжнародно-правового регулювання, зокрема функції міжнародних інституцій, досліджено в роботах представників Київської школи міжнародного права – І. І. Лукашука, В. Г. Буткевича, А. С. Гавердовського, А. І. Дмитрієва, О. В. Задорожнього, Д. І. Кулеби, В. В. Мицика, В. І. Муравйова, К. О. Савчука, О. М. Шпакович; Одеської школи міжнародного права – Т. О. Анцупової, О. К. Вишнякова, Т. Р. Короткого, Ю. В. Чайковського; Харківської школи міжнародного права – М. В. Буроменського, О. В. Тарасова та інших.

У дисертаційній праці найвагомим постає аналіз міжнародно-правових документів, прийнятих міжнародними інституціями. Як база даних міжнародних інституцій частково використовувалися матеріали «Щорічника міжнародних організацій» Союзу міжнародних асоціацій (неурядова організація, діяльність якої спрямована на дослідження, моніторинг та надання інформації щодо міжнародних організацій; має консультативний статус при ЕКОСОР та є асоційованим членом ЮНЕСКО).

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми «Правові засади співпраці України з міжнародними інтеграційними об'єднаннями: теорія і практика», що є частиною планової теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» № 11БФ048-01.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – визначити шляхи оптимізації функцій міжнародних інституцій задля підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання.

Завдання дослідження:

- проаналізувати історію становлення та розвитку міжнародних інституцій з позиції лінійності розвитку суспільства;
- визначити роль міжнародних інституцій у формуванні норм міжнародного права;

- запропонувати шляхи підвищення ефективності діяльності міжнародних інституцій;
- встановити особливості застосування міжнародними інституціями норм міжнародного права на сучасному етапі;
- визначити особливості реалізації міжнародними інституціями норм міжнародного права;
- дослідити процеси імплементації міжнародними інституціями норм міжнародного права;
- окреслити перспективи встановлення ієрархії в системі міжнародних інституцій;
- проаналізувати комплекс владних прерогатив, якими наділяють міжнародні інституції їх члени-засновники;
- розкрити зміни в обсягах владних прерогатив міжнародних інституцій від заснування і протягом їхньої діяльності, зокрема і за власною ініціативою;
- розглянути ідеї формування світового конституційного права.

Об'єктом дослідження є функціональна діяльність міжнародних інституцій, спрямована на підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання в межах усіх функціональних галузевих комплексів.

Предметом дослідження є міжнародно-правове закріплення та розширення функцій міжнародних інституцій, необхідних для ефективної участі останніх у міжнародній нормотворчості, міжнародному правозастосуванні, міжнародній правореалізації та імплементації норм міжнародного права.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять методи формально-юридичного, історичного та системного аналізу, а також структурно-функціональний, логіко-семантичний, прогностичний методи вивчення правової матерії і метод класифікації.

Метод формально-юридичного аналізу застосований для дослідження нормативно-правових актів міжнародних організацій та визначення шляхів закріплення процесу розширення функцій міжнародних організацій. Метод історичного аналізу дав змогу з'ясувати історичне становлення та розвиток інституційних механізмів міжнародно-правового регулювання; метод системного аналізу і структурно-функціональний метод – встановити місце та роль інституційної складової в системі міжнародно-правового регулювання; логіко-семантичний метод – визначити понятійний апарат права міжнародних організацій та основ міжнародно-правового регулювання, що застосовується у дослідженні; прогностичний метод – окреслити перспективи розвитку конституційного права міжнародного співтовариства; метод класифікації – провести типологізацію міжнародних інституцій за функціональними блоками, а також предметне групування нормотворчої діяльності міжнародних інституцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є комплексним дослідженням участі міжнародних інституцій у підвищенні ефективності міжнародно-правового регулювання, одним із завдань якого є запропонувати модель ієрархічної системи міжнародних інституцій. Основні результати, які становлять наукову новизну, відображають особистий внесок автора та виносяться на захист, такі:

Вперше:

1. Запропоновано методику моделювання системи міжнародних інституцій на основі принципу-інструменту класифікаційної інвентаризації з огляду на функціональну наповненість міжнародних інституцій.
2. Розроблено схему моделювання функцій міжнародних інституцій шляхом застосування принципу-інструменту функціональної координації.
3. Досліджено кваліфікаційний розподіл інституційної структури міжнародного співтовариства за допомогою принципу-інструменту зваженої ієрархії.

4. Введено в активний обіг поняття «статутного права міжнародних інституцій» із аналізом його основних нормативно-правових баз.

5. Проаналізовано контекст «повноважень на розширення повноважень», а саме: повноваження на уточнення функцій міжнародної інституції та повноваження на розширення засобів діяльності міжнародної інституції у припустимих її функціями межах.

Удосконалено:

6. Понятійний апарат права міжнародних інституцій – проведено кваліфікацію понять «функції», «повноваження», «компетенція». У науці міжнародного права немає єдності щодо узагальненого використання та чіткого розмежування наведених понять, це призводить до їх взаємозаміни.

7. Предметна класифікація нормотворчої діяльності міжнародних інституцій. З огляду на сучасні тенденції інституціоналізації правового порядку та з урахуванням досліджень О. М. Шпакович та В. І. Муравйова класифіковано напрями предметного та функціонального розширення нормотворчої діяльності міжнародних інституцій.

8. Шляхи оптимізації функцій міжнародних інституцій у процесі формування міжнародного права. Продовжуючи дослідження І. Ф. Деккера та Д. Саруші, визначено, що процеси внутрішньої та зовнішньої оптимізації функцій міжнародних інституцій ведуть до деталізації повноважень та розширення, обмеження й уточнення компетенції міжнародних інституцій. Наслідком цього є заповнення прогалин міжнародно-правового регулювання сфер діяльності міжнародного співтовариства.

Дістали подальшого розвитку:

9. Періодизація історії становлення та розвитку міжнародних інституцій. З огляду на речитативність історії міжнародних інституцій, спираючись на досвід дослідників історії міжнародних інституцій Р. Кольба, М. А. Тадес, А. Томпсона, визначено кількісні та якісні історичні етапи зростання міжнародних інституцій. На підставі історичних передумов та низки

чинників, зокрема нарощення системної множинності спеціалізованих інституцій, спрогнозовано наступний етап.

10. Питання позитивної інтервенції міжнародними інституціями у сферу їх компетенції. Підхід А. Прічел використано та розвинуто для обґрунтування зростання компетенції міжнародних інституцій на сучасному етапі.

11. Концепція конституційного права міжнародного співтовариства. Зважаючи на ідеї М. Доула, М. Ф. Чудакова і Д. Шнайдермана, запропоновано розвивати глобальне конституційне право шляхом удосконалення інституційної складової глобального управління.

12. Процеси неформальної нормотворчості та участі міжнародних неурядових організацій у формуванні та розвитку міжнародного права. У відповідності з концепціями Р. А. Весселя, Й. Повеліна та Д. Рютера визначено напрями участі міжнародних неурядових інституцій у процесі формування норм міжнародного права, із наведенням практичних виявів у межах функціональних блоків. Доведено, що міжнародні неурядові організації підвищують ефективність міжнародно-правового регулювання через механізм встановлення регуляторних стандартів.

13. Процеси застосування, реалізації та імплементації міжнародними інституціями норм міжнародного права. Продовжуючи напрямок досліджень, розвинутих школою І. І. Лукашука, проведено комплексний аналіз функціональної ролі міжнародних інституцій у процесах застосування, реалізації та імплементації норм міжнародного права в межах виділених функціональних блоків.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що основний зміст роботи та висновки сприятимуть подальшому розвитку науки міжнародного права. Проаналізовані в роботі нормативно-правові акти міжнародних інституцій

можуть бути використані в інших дослідженнях інституційної складової міжнародно-правового регулювання.

Теоретичні та практичні положення дисертаційного дослідження стануть в нагоді у розробці навчальних посібників, підручників та методичних рекомендацій, а також у викладанні нормативних дисциплін («Міжнародне публічне право», «Право міжнародних організацій», «Основи міжнародно-правового регулювання»).

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в ефективному їх використанні в роботі юристів-міжнародників у міжнародних інституціях, а також у діяльності органів державної влади з метою кращого розуміння специфіки роботи інституційного механізму міжнародно-правового регулювання.

Значущість дисертації зростає внаслідок активного залучення України до міжнародних інтеграційних процесів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою з урахуванням фундаментальних досягнень науки міжнародного права. Усі сформульовані в ній положення та висновки, які характеризуються науковою новизною, отримані та обґрунтовані автором самостійно. У співавторстві опубліковано сім статей. У кожній такій статті автору належить більшість наукових напрацювань, нормативний і науково-практичний аналіз та висновки.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданні кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення дисертаційної роботи оприлюднені у виступах і публікаціях на 8 (восьми) науково-практичних конференціях: міжнародно-правові читання «Система міжнародно-правового регулювання. Досвід перспективного планування – Порядок денний 2035 року» (м. Київ, 26 березня 2012 р.), установча конференція «Прийдешній порядок світу. Діалог поколінь» (м. Київ,

25 травня 2012 р.), V Международная конференция «Зимние юридические чтения» (м. Санкт-Петербург, 15 лютого 2014 р.) (тези опубліковано), Шевченківська весна: міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Київ, 2014 р.) (тези опубліковано), «Міжнародна інституційна система XXI століття: роль права в розвитку» (м. Київ, 2014 р.), Актуальні проблеми міжнародних відносин: науково-практична конференція (м. Київ, 2014 р.) (тези опубліковано), Актуальні проблеми міжнародних відносин: науково-практична конференція (м. Київ, 2015 р.) (тези опубліковано), Шевченківська весна: міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Київ, 2016 р.) (тези опубліковано).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлені у дванадцяти наукових статтях у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, трьох статтях в іноземних фахових виданнях, шести статтях в інших виданнях, а також у шести матеріалах науково-практичних конференцій та семінарів.

Структура дисертації зумовлена предметом, метою, завданнями та логікою дослідження і складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (353 найменування). Обсяг авторського тексту дисертації становить 185 сторінок, бібліографія викладена на 42 сторінках.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Міжнародні інституції: функції і межі владних прерогатив.

Питання функцій міжнародних інституцій безпосередньо лежить в основі понять «міжнародна інституція» та «міжнародна організація». Так, в документах Комісії з міжнародного права Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) поняття «міжнародна організація» тлумачиться з точки зору її функцій та, зокрема, у вже згадуваній доповіді щодо відносин між державами та міжнародними організаціями, підготовленій спеціальним доповідачем Комісії з міжнародного права ООН, Л. Діазом-Гонзалесом, в рамках секції «Статус, привілеї та імунітети міжнародних організацій, їхніх посадовців, експертів тощо» (A/CN.4/391, 1985) воно визначалось як «незалежні та *функціональні* агентства, створені задля досягнення конкретних цілей», а також як «регуляторна сила, закладена в її органах, що є значно швидші та ефективніші, аніж традиційні дипломатичні конференції» [1, с. 105].

У дослідженні користуємось поняттям «міжнародна інституція», що отримало широке розповсюдження у західній доктрині міжнародного права. Зокрема, про це свідчить активне користування ним такими вченими, як: Н. Блоккер («*An International institutional law*»), Р. Кеохайн («*International institutions: two approaches*»), Я. Клабберс («*An Introduction to International institutional law*»), Дж. Міршаймер («*The false promise of international institutions*»), Н. Онуф («*Institutions, intentions and international relations*»), Г. Шермерс («*An International institutional law*») та іншими.

Під поняттям «міжнародна інституція» розуміють:

1. Сукупність формалізованих у міжнародних угодах та втілених в організаціях з власним персоналом та бюджетом *правил*, що визначають

способи співпраці та суперництва держав між собою [2, с. 9–10]. Так їх розглядав Дж. Міршаймер, професор Чиказького університету.

2. Загальна модель або *категоризація діяльності* чи конкретна домовленість, з формальною організацією чи без, але все ж створена людиною [3, с. 379–396]. Таке визначення надав Р. Кеохейн, професор Прінстонського університету. Важливим критерієм міжнародної інституції, на його думку, виступає стійка та зв'язна сукупність правил (формальних чи неформальних), що приписує певні поведінкові ролі, стимулює та / чи стримує від певної діяльності, а також формує певні очікування, і може бути ідентифікована в просторі та часі.

3. Те, в основі чого завжди є порядок чи прагнення до встановлення порядку. Звідси поняття «інституція» розділяється на *власне порядок*, що проявляється у структурі певних відносин взаємозв'язку та комплементарності між тими, хто формує цей порядок; на *процес встановлення порядку*, що проявляється у послідовності дій, спрямованих на організацію відносин взаємозв'язку та комплементарності між тими, хто формує цей порядок; на *систему органів порядку*, що встановлюють та підтримують відносини взаємозв'язку та комплементарності між тими, хто формує цей порядок.

Вітчизняна наука міжнародного права віддає перевагу поняттю «міжнародна організація», визначаючи її переважно через міжнародні міждержавні організації, при цьому роблячи застереження, що дане поняття може охоплювати як міжнародні міждержавні організації, так і міжнародні неурядові організації. Зокрема, М. В. Буроменський визначав міжнародну організацію як «об'єднання держав (інших міжнародних міждержавних організацій), створене на погоджувальній основі, що має певні цілі, які відповідають загальновизнаним принципам міжнародного права, має постійну внутрішньоорганізаційну структуру та володіє міжнародною правосуб'єктністю» [4, с. 170–171].

Дж. Джонс, аналітик *Armchair* в сфері закордонної політики, диференціює поняття «міжнародна інституція», «міжнародна організація» та «міжнародний режим». Важко погодитися з його позицією стосовно того, що зміст міжнародної інституції складають міжурядові організації (по типу Організації північноатлантичного договору (далі – НАТО), Європейського союзу (далі – ЄС), ООН), а міжнародної організації – неформальні асоціації, залучені до регулювання конкретної сфери життєдіяльності *aka* неурядові організації (по типу *Amnesty International*, *Reporters without Borders*). Але слушна думка стосовно характеру міжнародних режимів. Під ними Дж. Джонс розуміє «всеохоплюючу цілісну форму міжнародних правил та норм», що структурно не є акторами, а навпаки реалізуються за допомогою міжнародних інституцій та міжнародних організацій (наприклад: Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Конвенція про заборону розробки, виробництва і накопичення бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про її знищення) [5].

Міжнародні режими сприяють зародженню міжнародних інституцій задля втілення цілей їх існування, а загалом вони функціонують за рахунок один одного, підтримуючи та взаємодоповнюючи.

Незважаючи на відсутність єдності у позиціях та підходах, вважаємо, що поняття «міжнародна інституція» найбільш комплексно відображає системну цілісність усіх міжнародних утворень, задіяних у процесі регламентації відносин міжнародного співтовариства.

Критеріїв для класифікації міжнародних інституцій є безліч, серед них:

– різне найменування (Міжнародна *організація* цивільної авіації, Енергетичне *співтовариство* Південно-Східної Європи, Міжнародна *спільнота* християнської медитації, Всесвітня продовольча *програма*, Міжнародне *агентство* з атомної енергії, Дитячий *фонд* ООН, *Управління* Верховного комісара ООН у справах біженців, *Союз* арабського Магрибу, *Ліга* арабських держав, Азійсько-Тихоокеанське економічне *співробітництво*, *Асоціація*

держав Південно-Східної Азії, Рада Європи, Група восьми, Індокітайська комісія, Рух неприєднання, Іbero-Американський секретаріат, Форум тихоокеанських островів, Африканський банк розвитку та безліч інших);

– різний суб'єктний склад фундаторів та учасників (виключно або у різних поєднаннях: держави, міждержавні організації, неурядові організації, національні асоціації, юридичні особи, профсоюзи, фізичні особи);

– різна юридична сила прийнятих ними рішень (норми *hard law*, норми *soft law*, деякі з них є зобов'язаннями *erga omnes*);

– різне геополітичне розповсюдження їх діяльності та дія прийнятих ними актів (універсальні, регіональні, партикулярні, локальні).

Вчені української науки міжнародного права переважно говорять про класифікацію міжнародних організацій за характером членства та юридичною природою учасників (міжурядові та неурядові), за предметом діяльності, за колом учасників (універсальні, регіональні), за компетенцією (загальної та спеціальної компетенції), за характером повноважень (міждержавні і наддержавні), за умовами участі (відкриті і закриті) (класифікація А. Мокія) [6]. Традиційно також виділяють міжнародні організації, що входять до системи ООН, і ті, що знаходяться поза нею.

Тема феномену «наднаціональність» широко розповсюджена у сучасній правовій літературі. Єдиного визнаного підходу до даної концепції та правової категорії немає, але загалом стверджується, що цей феномен виникає в результаті діяльності міжнародних міжурядових організацій, а зокрема шляхом передачі їм частини суверенних повноважень державами-членами. Так, про це говорять фахівці з даного питання, зокрема О. М. Шпакович [7].

Поняття «наднаціональність» використовується в якості перекладу англійського поняття «*supranationalism*» («*supra*» кореспондує «*above*», а відтак «*supranationalism*» – «*above nation*»). Автор вносить пропозицію розглядати його як «наднародність», зважаючи на широко розповсюджене трактування «*international law*» саме як міжнародного, а не міжнаціонального.

Проте надалі у роботі користуватимемося поняттям «наднаціональність», оскільки саме воно ввійшло в активний вжиток у вітчизняну міжнародно-правову думку.

Вперше даний термін, в межах договірної практики держав, з'явився у Паризькому договорі від 18 квітня 1951 році та у Декларації Європи, якими закладалося будівництво сучасного ЄС [8]. Утворення Європейського об'єднання вугілля та сталі планувалося у якості зародка до наднаціональної організації. Але тут варто зазначити, що поняття «*supranational*» уже не зустрічається в усіх наступних документах, що стосуються ЄС: ані в Римському договорі, ані в Маастрихтській угоді, ані в Ніщському документі, навіть у Лісабонському договорі. Хоча це, безумовно, не впливає на фактичну природу ЄС.

Наразі «наднаціональність» найбільш доцільно розглядати як додаток до національності. Якщо це так, то передбачається, що делегування повноважень державою-членом міжнародній інституції не означатиме цілковиту втрату цих повноважень, а радше розвиток та ріст таких повноважень, їх ефективну реалізацію. Ознакою держави є наявність суверенітету у двох спектрах його дії: внутрішньому та зовнішньому. І. І. Лукашук стверджував, що передача повноважень є підтвердженням реалізації державою свого суверенітету, ймовірно, що зовнішнього його аспекту, а не відмовою від нього. Такої ж позиції притримується Д. І. Кулеба [9].

Найбільш відповідною умовам сучасності є позиція, згідно з якою ознаками, чи елементами, наднаціональності наділені окремі органи у межах міжнародної інституції, а не вся міжнародна інституція. Логічним є також оперування такою характеристикою як «наднаціональні інституції ЄС» (В. М. Терницький, І.-Х. Р. Войтенко) [10; 11].

Президент Франції Ш. де Голль вбачав небезпеку ідеї «*supranationalism*» у явній загрозі «характеру, єдності, свободі та життєздатності націй та народів».

Побоювання стосуються нібито втрати державою частини її зовнішнього суверенітету.

Прихильники напрямку інституційного пацифізму відповідають на такі заклики тим аргументом, що досягти стабільності і миру у сучасних умовах можна завдяки наднаціональним інституціям, а інтергувернменталісти вважають, що транзит державного суверенітету до наддержавної інституції буде компенсований зростанням кількості «загальносистемних повноважень» та збільшенням співпраці держав, що матиме своїм наслідком більшу ефективність управління у тих сферах, що регулюються наднаціональним механізмом та «подолання державного егоїзму» [9, с. 6, 9].

О. М. Шпакович приходить до висновку, що вступаючи до міжнародної організації, наділеної ознаками наднаціональності, держава не втрачає свої суверенні права та міжнародну правосуб'єктність, а навпаки реалізує їх.

Автор вбачає за доцільне розглянути ознаки наднаціональності, виходячи із критерію форми державного устрою, оскільки саме він характеризує співвідношення частини держави та її органів між собою та державою в цілому – кореляція із міжнародною інституцією та її державами-членами.

Визначальною рисою унітарної держави є її цілісність та єдність, що у наднаціональній інституції проявляються у спільному праві, спільних інституціях та спільній політиці; функціонуванні єдиної системи органів влади; незалежності та непідпорядкованості службовців міжнародних інституцій вказівкам національних урядів; наявності єдиної конституції (в плані ЄС це неприйнята Конституція для Європи 2004 року); здійсненні єдиної фінансової, податкової та кредитної систем; єдності території, її неподільності, недоторканості та цілісності із керованістю її частин.

В. М. Терницький вважає, що федералізм найбільш чітко дає уявлення про принципи побудови такої інституції, зокрема, виходячи із принципу субсидіарності, який «сприяє ефективному розподілу повноважень між інституціями ЄС, рівнями влади і запобігає надмірній концентрації владних

повноважень однією з інституцій ЄС або рівнем влади» [10]. Так, федеративна держава «передає» міжнародній інституції із органами, наділеними ознаками наднаціональності, наступні риси, що впливають із характеру «подвійних стандартів» федеративної держави:

- компетенція міжнародної інституції має пріоритетний характер стосовно компетенції її держав-членів;

- функціонування двох систем законодавчої, виконавчої та судової влади, що тісно взаємодіють;

- наявність установчого акту міжнародної інституції у різних найменуваннях та Основного закону держави, який має у своїх фундаментальних положеннях відповідати цілям та принципам діяльності міжнародної інституції, членом якої виступає держава;

- міжнародна правосуб'єктність та владні прерогативи міжнародної інституції визначаються її засновниками, але реалізуються незалежно від них, відповідно до політичної волі самої міжнародної інституції;

- рішення, що приймаються такими органами в рамках міжнародної інституції, стосуються не другорядних, а вузлових питань діяльності міжнародної інституції; перші лишаються на розсуд держав-членів, але у відповідності із цілями та принципами діяльності міжнародної інституції;

- міжнародна інституція має право схвалювати рішення, обов'язкові для її держав-членів;

- конституції федеративних держав забороняють односторонній вихід суб'єктів федерації зі складу федерації подібно тому, як забороняється односторонній вихід держави-члена з міжнародної інституції та / або її розпуск;

- міжнародна інституція може втручатися у питання, які належать до внутрішньої компетенції держав-членів;

- міжнародна інституція може схвалювати норми прямої дії для фізичних та юридичних осіб своїх держав-членів.

Конфедеративне утворення як тимчасовий союз суверенних держав, створений для забезпечення їх загальних інтересів, інвестує наступні елементи:

- інституція, як і конфедерація, створюється на основі договору, укладеного між двома або більше державами (суб'єктами міжнародного права);
- суб'єкти конфедерації / держави-члени міжнародної інституції зберігають свій суверенітет;
- збереження громадянства держав-членів, що входять до інституції, зі спрощенням чи усуненням формальностей при переміщенні громадян однієї держави на територію іншої;
- функціонування заради досягнення спільної для держав-членів цілі, а не окремо кожної з них.

Феномен наднаціональності зародився задовго до самого процесу становлення міжнародних інституцій, безпосередньо викликаного чітко задекларованою волею держав-засновниць, фізичних або юридичних осіб на створення міжнародних інституцій та конкретними об'єктивними обставинами.

Як зазначав Ф. Хайєк, міжнародні інституції мають виникати не в якості «нецілеспрямованого результату егоїстичного вибору агентів міжнародних відносин» [12, с. 211], а як «ретельно сплановане утворення свідомого розуму» [12, с. 214]. Для прикладу, у зв'язку із динамічним розвитком міжнародного співробітництва у все більшій кількості сфер і, як наслідок, появою нової галузі, яка потребує нагального міжнародно-правового врегулювання.

Разом з тим не завжди існує презумпція раціонального підходу до процесу зародження міжнародної інституції, адже, окрім, власне юридичної волі агентів міжнародних відносин, до уваги слід брати об'єктивні умови того соціально-часового виміру, що і призводять до необхідності утворити відмінні соціальні організми.

Історії загалом, як і історії розвитку міжнародних інституцій, притаманна речитативність, тобто не підпорядкованість симетричному руху подій та явищ, але одночасно й розгалуженість на великі проміжки часу. Розглядаючи

історичні етапи розвитку будь-чого, неможливо застосовувати стійкі математичні формули, адже, згідно з ефектом метелика і правилами соціальної синергетики, важливі події можуть виникати як миттєво, так і обумовлюючись великими часовими затратами. Невід’ємною умовою при цьому має виступати потреба негайно відповісти на виклики, що виникли, а відтак створити умови для наступного пласту розвитку тих чи інших соціальних відносин.

Традиційно історія поділяється на етапи, періоди та інші часові ліміти, переходи між якими закономірні та йдуть ніби по спіралі (за «*кроком спіралі*»), знаменуючи собою ділянки між позитивною реакцією на соціальний виклик суспільству і появою об’єктивних та суб’єктивних обставин, які провокують чергову зміну епіцентру розвитку. Кожному з таких етапів властива своя передумова, витoki якої брали початок із попередніх подій. Зокрема, такий підхід підтримував П. О. Сорокін, який запропонував теорію флуктуації суспільних відносин [13].

Розмірність кроків при переході від одного історичного періоду до іншого відрізняється від розмірності кроків у розрізі соціально значимих подій, вона не має своєї константи і, що стосується міжнародних інституцій, то зменшується навіть не в геометричній прогресії, що говорить про швидкі темпи залучення міжнародних інституцій до вирішення справ загального інтересу для усього міжнародного співтовариства.

Серед дослідників історії розвитку системи міжнародних інституцій слід виокремити А. І. Дмитрієва, Р. Кольба, М. А. Тадес і А. Томпсона. Так, А. Томпсон і М. А. Тадес розглядали як міжурядові організації, так і міжнародні неурядові організації, а критерієм аналізу історії системи їх розвитку, зокрема А. Томпсон, обрав еволюцію форм глобального управління. Визначивши три ключові етапи, а саме: від Вестфальського миру до світових воєн, післявоєнний та сучасний етапи, – дослідник зосередився на підходах до міжнародних інституцій як до формальних організацій, міжнародного порядку і міжнародного режиму [14, с. 309]. Р. Кольб також досліджував історію

міжнародних інституцій, зокрема судові інституції. Хронологія розвитку системи міжнародних інституцій, відповідно до підходу Р. Кольба, складається із таких етапів: від Віденського конгресу до Першої світової війни, міжвоєнний та післявоєнний етапи. Історію системи міжнародних інституцій до XIX століття він розглядає під назвою проектів для міжнародних організацій [15].

Генезис системи міжнародних інституцій характеризується наступними етапами їх кількісного та якісного зростання:

1. *Союзи міст та общин у Древній Греції* VI століття до нашої ери, що носили воєнно-наступальний, оборонний та релігійно-політичний характер (симмахії, епімахії, амфіктіонії).

Незважаючи на те, що вони чинили значний вплив на відносини між грецькими полісами, союзи мали недосконалу внутрішню структурованість (фактично, наявність лише найвищого союзного органу – силлогос в Лакедемонській симмахії, рада амфіктіонів в Дельфійській амфіктіонії), мінімальну галузеву розгалуженість (військово-політична та релігійна спрямованість) та глибоку залежність від вищого в ієрархії суб'єктів (міста-гегемона Спарти, Афін).

2. Перші квазіорганізації економічного характеру у вигляді *торговельних союзів* (Ганзейський та Німецький) XIV-XIX століття.

3. Геополітичне розширення міжнародної співпраці, що ознаменувалось появою нових моделей міжнародних інституцій на початку XIX століття.

Для прикладу, Священний Союз 1815 року. Четвертний союз взяв на себе функцію управління не лише системою міжнародних відносин в Європі, але й, що важливо, контролю за внутрішнім розвитком національних держав.

4. Середина XIX століття – перші *внутрішньо структуровані*, у класичному розумінні, міжнародні об'єднання.

Наприклад, Центральна комісія із судноплавства на Рейні 1831 року. Окрім того, саме дана міжнародна інституція стала першим прообразом

міжурядової організації, створеної угодою двох незалежних держав – Німеччини та Франції.

5. Адміністративні союзи як *постійно діючі міжнародні інституції галузевого спрямування* кінця XIX століття.

Поглиблення світогосподарських зв'язків між державами, що стимулювали потребу в гарантуванні стабільних міжнародно-правових, торговельно-економічних, соціально-культурних, комунікаційних, фінансових та інших умов реалізації таких зв'язків викликало потребу у створенні наступних адміністративних союзів: Міжнародний союз для виміру землі (1864), Всесвітній телеграфний союз (1865), Всесвітній поштовий союз (1874), Міжнародне бюро мір та ваг (1875), Міжнародний союз для захисту літературної та художньої власності (1886), Міжнародний союз залізничних товарних сполучень (1890).

Повільно зароджується схильність до гармонізації функцій держав та міжнародних організацій, але зважаючи на високий рівень централізації влади на національному рівні, міжнародні інституції не володіють самостійністю у прийнятті зовнішньополітичних рішень.

6. Заснування *Ліги Націй* у 1919 році та до моменту її переформатування в ООН.

Особливістю даної стадії являється початок формування універсальної системи міжнародних організацій і відхід від регулювання відносин у вузькоспеціалізованих сферах. Незважаючи на те, що «в умовах правопорядку Ліги Націй» [16, с. 335] було ухвалено декілька дуже важливих міжнародно-правових актів, саму інституцію не можна вважати ефективно функціонуючою, зважаючи на той факт, що у випадках відсутності консенсусу серед членів Ради Ліги Націй, всі члени набували повної свободи дій, що в результаті і призвело до Другої Світової війни. Разом з тим її заснування вважають першою спробою становлення «світового уряду». Цікаво зазначити, що відкривав перше засідання Ліги Націй Дж. Мотта, президент Швейцарської конфедерації, модель

організації якої береться до уваги при побудові нового інституційного світопорядку [17].

7. *Поява ООН у 1945 році, а також відлік активної глобалізації світу.* Зокрема, мова йде про розбудову структури основних органів ООН та закладення основ для заснування спеціалізованих установ ООН.

8. *Формування системи ООН у 40-60 роках XX століття, спричинене кількісним зростанням спеціалізованих міжнародних інституцій.* Сюди ж відносимо *формування галузевих і регіональних систем міжнародних інституцій*, наприклад: системи міжнародних економічних організацій, системи міжнародних соціально-культурних інституцій, системи європейських організацій, системи регіональних організацій Азії і Тихого Океану.

Даний етап свідчить про те, що держави поступово наділяли міжнародні інституції більшими повноваженнями, розширюючи їх функції та компетенцію. Спостерігається гармонізація владних прерогатив держав та міжнародних інституцій в тому, що стосується реалізації тих завдань, заради яких міжнародне утворення засновувалося. Державний суверенітет не змінює свої межі, відбувається лише заміна структурної його частини *dominium* на внутрішньосоціумну координацію між власне державою і міжнародною інституцією.

9. *Активізація процесу поширення міжнародних регіональних інституцій* наприкінці 50-х років – кінця 80-х років XX століття, зокрема: формування регіональної інституційної структури у вигляді ЄС.

З'являється поняття наднаціональності та міжнародної інституції, наділеної рисами наднаціональності. Унікальність для XXI століття юридичної природи ЄС вимагала кардинально нової системи правових норм, в створенні якої приймали участь усі європейські інтеграційні об'єднання, а також самі держави-члени шляхом приведення у відповідність норм внутрішнього права до єдиних європейських стандартів.

Створюються організації, що мають на меті регіональну економічну інтеграцію: в Азії (Рада арабської економічної єдності (1964), Асоціація держав Південно-Східної Азії (далі – ASEAN) (1967), Організація Ісламська конференція (1971), Рада із співробітництва арабських країн Перської затоки (1981), Азіатсько-Тихоокеанське співробітництво (1989)); в Африці (Організація африканської єдності (1963), Центральнафриканський митний і економічний союз (1966), Економічне співробітництво західноафриканських держав (1976)); в Латинській Америці і Карибському басейні (Андська група (1969), Карибський спільний ринок (1973), Латиноамериканська економічна система (1975), Латиноамериканське інтеграційне об'єднання (1982), Міжамериканське інвестиційне співробітництво (1989)).

10. Створення *європейської інтеграційної системи* з центрами у ЄС та інституціях Ради Європи.

Відмінними ознаками концепції «європеїзму» стали наступні характеристики: космополітизм, політика введення соціального забезпечення, стратегія стійкого розвитку, мультикультуралізм, антиклерикалізм, дотримання принципу підтримання багатосторонніх відносин, і що особливо актуально в контексті ЄС, спільний ринок, шенгенська зона та система перерозподілу квот. Держави, діючи в режимі координації їх зусиль та інтересів, розпочали будівництво міжнародної інституції *sui generis*.

11. *Сучасний етап* розвитку системи міжнародних інституцій з відліком від 90-х років XX століття.

На даному етапі відбувається збільшення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, зокрема економічне; посилення ролі недержавних організацій у вирішенні світових проблем (через систему консультацій); зміцнення мережі міжнародних організацій наднаціонального типу, які інституціонально забезпечують діяльність регіональних інтеграційних угруповань; розширення сфери діяльності міжнародних організацій; та значне

збільшення кількості як міждержавних, так і недержавних міжнародних організацій.

Спостерігається формальна незалежність міжнародних інституцій одна від одної та водночас присутнім є координаційний характер їх взаємовідносин, що проявляється в узгодженому здійсненні міжнародними інституціями їх функцій в межах галузевих комплексів на основі їх владних прерогатив.

Власне відлік цього етапу розпочався зі спроби втілити глибоку інституційну реформу на теренах Європи. Мова йде про Конституцію для Європи від 29 квітня 2004 року, що була розроблена з метою розмежування сфер компетенції ЄС і держав-членів з передачею у відання наднаціональних органів значних повноважень.

Прийняття Основного Закону, хоч і заблоковане побоюванням держав втратити свій суверенітет та політичну вагу в Союзі, символізувало початок якісно нового етапу європейської інтеграції та логічну потребу в розширенні і вдосконаленні інституційної складової регулювання міжнародних відносин. У соціально-часовому розрізі Конституція для Європи випередила момент свого соціального призначення, зате задекларувала наявність прагнень до встановлення більш ефективного інституційного світопорядку та створила умови для нового етапу розвитку міжнародних інституцій – дванадцятого.

12. Існує потреба в організації ієрархічної системи міжнародних інституцій із застосуванням як методів координації, так і методів субординації. Такий процес уже в дії і проявляється в наявних фактичних доказах функціонування «світового уряду», серед яких: нарощення системної множинності спеціалізованих установ у якнайбільшій кількості сфер міжнародного життя для якнайширшого охоплення усіх аспектів міжнародної співпраці (особливо тих, що виникають у зв'язку із процесами глобалізації) та розвиток універсальної системи міжнародно-правового регулювання, яка б змогла централізувати усі вищенаведені міжнародні установи та підпорядкувати їх своїм рішенням.

Ефективне виконання «світовим урядом» «функцій загальних справ» [18] та забезпечення роботи механізму інституційної сфери можливе лише за умови розумної субординації та чіткого прописування функцій, повноважень та компетенції кожної із міжнародних інституцій в ієрархічній системі міжнародних інституцій, уособленням якої може стати Конфедерація Об'єднаних Націй. Принципи та методи побудови такої системи будуть розглянуті далі у дослідженні, а першим етапом лишається конструктивний аналіз владних прерогатив міжнародних інституцій.

Комплекс владних прерогатив формує статус міжнародної інституції, визначає її місце в системі міжнародно-правового регулювання, а також можливість впливу на суб'єктів міжнародного права. Статусність владних прерогатив, якими наділяються міжнародні інституції, визначатиме їх роль та місце в поки що не сформованій ієрархії у межах недовершеної системи міжнародних інституцій.

Структурно владні прерогативи формуються на базі тріади: функції, повноваження та компетенція. Схема функціонального завантаження міжнародних інституцій виглядає наступним чином: міжнародні інституції отримують функції, які мають виконати та які впливають із цілей та мети їх створення; отримують повноваження на виконання функцій, тобто за ними закріплюється міра дозволеної поведінки, а також наділяються компетенцією по виконанню таких функцій із окресленою сферою потенційної діяльності.

У науці міжнародного права немає єдності стосовно узагальненого використання понять «функції», «компетенція» та «повноваження». Більш того, досить часто ці поняття асимілюють або видають одне за інше, що, в дійсності, становить важливу та актуальну проблему теорії міжнародно-правового регулювання.

У доктрині міжнародного права відмінність бачення проявляється в наступному: Д. Аканде, лектор з права Ноттінгемського університету Великобританії, говорить про «*competence*», «*jurisdiction*» та «*powers*»

міжнародних інституцій (зокрема, міжнародних судових установ) [19], І. Деккер та Р. Вессель, представники Університету Твенте, використовують поняття «*competences*» [20], «*powers*» вживає Д. Саруші, професор права Оксфордського університету [21].

Відлік діяльності будь-якої міжнародної інституції розпочинається із формалізації волі її засновників, що проявляється, насамперед, у закладенні в установчих документах загальних та спеціальних функцій, виконанню яких і присвячується майбутня діяльність міжнародної інституції.

Поняття «функції» є багатозначним, але в його основі вже закладені такі відносини між елементами, в яких зміна в одному з них тягне за собою зміни в інших, зокрема:

1. Філософське розуміння «функцій» передбачає наявність певного кола діяльності та обов'язків, які з цього випливають. Під «функціями» філософи також розуміють зовнішній прояв якостей будь-якого об'єкту у визначеній системі відносин [22, с. 86].

2. Як соціальне явище, «функція» передбачає використання того чи іншого механізму соціальних взаємодій для досягнення конкретної цілі чи реалізації визначених цінностей.

3. У юридичній літературі, як правило, під «функціями» розуміють основні напрямки діяльності відповідного суб'єкта: практичну діяльність, що має предметно-політичний та соціальний характер; соціальний напрямок діяльності держави / міжнародної інституції. Однак одностайно стверджується те, що у функціях відображається сутність і соціальне призначення суб'єкта, його мета й завдання.

Для цілей нашого дослідження розглядатимемо *функції міжнародних інституцій* як статичний та теоретичний комплекс напрямків операційності міжнародної інституції, а їх обсяг та наповненість залежать від масштабності вищезазначених функцій.

Юридичне закріплення функцій міжнародних інституцій відбувається на рівні статутного права міжнародних інституцій. Передусім, мова йде про установчі акти міжнародних інституцій як засновницькі договори міжнародних інституцій та як договори *sui generis*.

Виступаючи підтвердженням факту створення міжнародної інституції, а також будучи типовим міжнародним договором з відповідними сторонами-учасниками, установчий акт закріплює за міжнародною інституцією основні напрямки її діяльності – функції. Наприклад, ст. 2 Угоди про заснування Чорноморського банку торгівлі та розвитку від 30 червня 1994 року під назвою «Функції та повноваження» [24]¹, ст. II Статуту Міжнародного Агентства по атомній енергії від 26 жовтня 1956 року під аналогічною назвою «Функції» [25].

Існує також інший спосіб юридичного закріплення функцій міжнародних інституцій в установчих актах, коли не відбувається явного розрізнення між цілями створення інституції і власне самими функціями, спрямованими на реалізацію даних цілей. Для прикладу, наведемо ст. 1 Розділу I Статуту Міжнародної Організації з Міграції (далі – МОМ), що йменується «Цілі та функції» [26]. Фактично, ціль передбачає собою кінцевий результат ефективної реалізації функцій.

Досить часто в угодах про заснування міжнародної інституції текстуально не зустрічається поняття «функції», вони виводяться із цілей створення організації, як це видно із Тристоронньої угоди про створення Північноамериканської зони вільної торгівлі (далі – НАФТА) від 1992 року, так зване неявне закріплення функцій.

У науковій літературі ототожнюються поняття «конституція міжнародної інституції» та «статут міжнародної інституції» як установчих, конститутивних актів, де закріплюються функції. Для прикладу, Статут ASEAN визначається як Конституція ASEAN [27]. Разом з тим є приклади міжнародних інституцій, аналіз статутного права яких свідчить про розрізнення двох вищезазначених

¹ Тексти установчих актів, положення яких згадуються у дослідженні, містяться у додатку до роботи.

документів. Так, Міжнародна асоціація з водних ресурсів, створена у 1971 році, має і Конституцію, і Статут. Функції даної міжнародної інституції закріплені у Конституції, у ст. II [28], в той час як Статут містить положення про членство, адміністрацію інституції, вибори до неї та деякі фінансові питання [29].

Ще одне спостереження стосується того, що конститутивний документ міжнародної інституції необов'язково має йменуватися як «статут», «устав», «конституція». Так, функції ASEAN були закріплені у Бангкокській декларації від 8 серпня 1967 року. У 2004 році для цілей зміцнення організаційно-правової бази діяльності Асоціації було прийнято рішення про розробку Статуту ASEAN [30], який було підписано у Сінгапурі у 2007 році.

Під *повноваженнями міжнародної інституції* слід розуміти міру дозволеної поведінки міжнародної інституції, необхідну для виконання покладених на неї функцій, або ж простіше кажучи, закріплені за міжнародною інституцією можливості, реалізуючи які остання підтверджуватиме відповідність своєї тактичної діяльності стратегічним цілям існування.

Так, Конституція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності від 1967 року (зі змінами, внесеними у 1979 році) (далі – ВОІВ) закріплює за цією інституцією як один із напрямків її діяльності – *функцію* «сприяння охороні інтелектуальної власності у всьому світі шляхом співробітництва держав і у відповідних випадках у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією» (абз. (і) ст. 3). Міру дозволеної поведінки, якою наділена ця міжнародна інституція заради досягнення функції, зазначеної у ст. 3 Конвенції, становлять *повноваження* ВОІВ, що полягають в «укладенні міжнародних угод, покликаних сприяти охороні інтелектуальної власності» (нормотворчі повноваження, абз. (iv) ст. 4), «наданні допомоги державам, що роблять запит на юридично-технічну допомогу в сфері інтелектуальної власності» (правозастосовчі повноваження, абз. (v) ст. 4), «забезпеченні діяльності служб, що полегшують міжнародну охорону інтелектуальної

власності та у відповідних випадках в здійсненні реєстрації у даній сфері» (правореалізаційні повноваження, абз. (vii) ст. 4) [31] та інших.

Вираженням функцій міжнародних інституцій та віддзеркаленням повноважень міжнародних інституцій є *компетенція міжнародних інституцій*.

Термін «компетенція» розуміється наступним чином:

1. У практиці Міжнародного суду ООН компетенція визначається як ресурси, що надаються державами-членами міжнародній організації задля ефективної реалізації приписаних функцій (Консультативний висновок стосовно відшкодування збитків, яких було завдано на службі ООН від 11 квітня 1949 року) [32].

2. Д. Аканде, професор Оксфордського університету, визначав компетенцію як відповідність дій міжнародної організації, спрямованих на досягнення реалізації цілей існування міжнародної організації та сприяння її ефективності чітко визначеним повноваженням міжнародної організації [19, с. 437].

3. Р. Фрід де Врі з Університету імені Бар-Ілана (м. Рамат-Ган, Ізраїль), визначала компетенцію через процес розподілу повноважень [33, с. 214].

Для цілей нашого дослідження компетенція найбільш раціонально виражається у системі (як комплексі елементів, що взаємодіють) засобів, методів, ресурсів та форматів діяльності конкретної міжнародної інституції на відповідному рівні та у відповідній предметній сфері, які можуть бути критеріями функціональної значимості міжнародної інституції.

До компетенції міжнародної інституції відносимо те, чим міжнародна інституція оперує на міжнародній арені і що свідчить про хід процесу здійснення функцій та ефективної реалізації повноважень. Для прикладу, про рівень компетенції Організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) свідчать 30 зобов'язуючих рішень, 182 рекомендації та низка інших актів, якими інституція, члени інституції та опосередковано інші суб'єкти

міжнародного права користуються для підтримання своєї функціональності [34].

Компетенція тісно пов'язана із функціями та повноваженнями, про що свідчить «функціональна» природа компетенції міжнародних інституцій – про це писав П. Ройтер, професор Університету Париж Пантеон-Ассас (Франція) [35, с. 214]. Мається на увазі, що міжнародні інституції не наділяються необмеженими повноваженнями для реалізації конкретних цілей діяльності, а також не можуть розповсюджувати свою компетенцію настільки широко, щоб перевищувати усі дії, невід'ємні для виконання функцій міжнародних інституцій [36, с. 158].

Навпаки, відповідно до ідей функціоналізму, що знайшли своє підтвердження у документах Комісії ООН з міжнародного права, функції міжнародних організацій мають лежати виключно в площині тих завдань, заради яких була створена інституція, повноваження мають відповідати функціям і бути необхідними задля їх реалізації (пп. 63-63 Другої доповіді щодо відносин між державами та міжнародними організаціями, підготовленої спеціальним доповідачем Комісії з міжнародного права ООН, Л. Діазом-Гонзалесом, в рамках секції «Статус, привілеї та імунітети міжнародних організацій, їхніх посадовців, експертів тощо» (A/CN.4/391, 1985)) [1, с. 110].

Існує декілька схем моделювання функцій міжнародних інституцій. Наведемо наступні:

Перша схема ґрунтується на застосуванні критерію реалізації статутних цілей міжнародної організації.

Зокрема, польський професор В. Моравецький та болгарський професор Л. Гоцев виділяють наступні функції міжнародних інституцій: *регулюючі* (прийняття рішень, що визначають цілі, принципи, правила поведінки держав-членів міжнародної інституції), *легітимації і делегітимації* (підтвердження чи навпаки спростування значення конкретної міжнародно-правової норми), *контрольні* (здійснення контролю за відповідністю поведінки держав нормам

міжнародного права), *оперативні* (досягнення цілей власними засобами міжнародної інституції (економічна, науково-технічна допомога, консультаційні послуги тощо)) [37].

В основі другої схеми лежить критерій участі в процесах міжнародно-правового регулювання. Частково звертаючись до підходів Я. Клабберса та Дж. Шермерса, виділяємо наступні функції міжнародних інституцій:

а) *нормотворчі функції* – ст. 15 Глави II «Функції» Положення про Комісію з міжнародного права ООН: «...подготовки конвенций по тем вопросам, которые еще не регулируются международным правом или по которым право еще недостаточно развито в практике отдельных государств» [38];

б) *правозастосовчі функції* – наприклад, надання допомоги у розробці чи розвитку національного законодавства, вироблення рекомендацій та пропозицій органам державної влади. Відповідно до ст. 1 Резолюції (90) 6 щодо Часткової угоди, якою створюється Європейська комісія за демократію через право, переглянутої Резолюцією 2002 (3), Венеціанська комісія аналізує проблеми в роботі демократичних інституцій, підвищення їх ефективності та розвиток. Зокрема, аналізу підлягають конституційні, законодавчі та адміністративні принципи та техніки, фундаментальні права та свободи (передусім, участь громадян у публічних справах) та внесок місцевих та регіональних органів влади в розвиток демократії [39].

в) *правореалізаційні функції* – зокрема, здійснення контролю за виконанням міжнародних зобов'язань: розгляд доповідей про заходи щодо виконання зобов'язань, обговорення ефективності реалізації договору, проведення інспекцій. Прикладом останнього може бути Комітет з прав дитини, заснований п. 1 ст. 43 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) з метою «розгляду прогресу, досягнутого

Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією» [40];

Г) *функції з імплементації норм міжнародного права* – наприклад, функції уже згадуваної Комісії з міжнародного права ООН, закріплені у ст. 15 Положення про Комісію: «...более точной формулировки и систематизации норм международного права в тех областях, в которых имеются определенные положения, установленные обширной государственной практикой, прецедентами и доктриной» [38].

Для більш науково точного і більш практично коректного розуміння функцій міжнародних інституцій вважаємо за доцільне взяти за основу подальшого розгляду критерій форматування стадій процесу міжнародно-правового регулювання за участі міжнародних інституцій. Цей критерій є більш доречним і повним, оскільки штучно не обмежує аналіз функціональності міжнародних інституцій дослідженням діяльності лише міжурядових організацій.

Широко розповсюдженою є думка про те, що функціональна діяльність міжнародних інституцій отримує компетенцію лише в обсязі, дозволеному наданими їм повноваженнями. Прихильниками такої позиції є автори концепції *compétence d'attribution* Г. Шермерс та Н. Блоккер. Вони вважають, що міжнародні інституції наділяються повноваженнями, а відтак і виводять свою компетенцію виключно із того, що вимагається для виконання функцій, приписаних міжнародним інституціям їхніми конститутивними документами [36]. Підтвердженнями є також положення із рішень у справах *International Labour Organization and the Methods of Agricultural Production case* (рішення від 12 серпня 1922 року), *Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations* (від 9 квітня 1949 року) тощо.

З іншого боку конститутивні документи міжнародних інституцій закріплюють за останніми повноваження на розширення власних повноважень задля здійснення функцій загальних справ двома шляхами: через уточнення

функцій міжнародних інституцій та через розширення компетенції міжнародних інституцій. Зазначимо, що це ніяким чином не спростовує суть думки, чи то постулату, а навпаки конкретизує.

З цього постулату виводимо два наслідки:

Наслідок 1: компетенція міжнародної інституції від початку заснування більш конкретизована по відношенню до зафіксованих функцій і наданих повноважень. Засоби, ресурси, методи та формати діяльності, що знаходяться в арсеналі діяльності міжнародної інституції, можуть бути більшими за той їх об'єм, що вимагається для якісного виконання функцій, закріплених в установчому документі чи іншому акті статутного права міжнародної інституції. Для прикладу, міжнародна інституція наділена нормотворчими повноваженнями і відтак компетентна приймати нормативно-правові акти, але функціонально ця міжнародна інституція діє, припустимо, лише в межах відносин захисту інтелектуальної власності, а тому її компетенція обмежується чи навіть конкретизується виключно відповідними питаннями (обмежувальна схема інтерпретаційної моделі зростання компетенції міжнародних інституцій та матеріальна модель зростання компетенції міжнародних інституцій за предметом відання).

Наслідок 2: зростання компетенції міжнародної інституції можливе у зв'язку із розширенням повноважень, в свою чергу, викликаних процесом уточнення функцій.

Закономірним наслідком активної діяльності міжнародних інституцій на міжнародній арені виступає необхідність реагувати на щоразу нові виклики глобалізованого суспільства шляхом модифікації явно закріплених функцій міжнародної інституції. У процесі уточнення функцій з'являються *рекурсивні функції*, що автоматично вимагають змін в системі повноважень та компетенції міжнародних інституцій.

Такі зміни можуть проявлятися у розширювальній моделі зростання компетенції, тобто у доповненні першочергово наданої компетенції через

надання додаткових ресурсів, методів, засобів та форматів діяльності, або наділення такою компетенцією нових суб'єктів – матеріальна модель зростання компетенції міжнародних інституцій за суб'єктами. Іншим варіантом є уточнювальна модель зростання компетенції – коли змінам піддається існуюча компетенція – вже наявні ресурси, засоби, методи, формати діяльності, шляхом удосконалення механізмів їх дії для кращої реалізації функцій міжнародних інституцій.

О. М. Шпакович у своєму дослідженні «Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав-членів» вводить поняття «передачі компетенції міжнародній організації» [7]. На нашу думку, процес «передачі компетенції міжнародній інституції» може стати вищим рівнем процесу зростання компетенції міжнародної інституції, оскільки передбачатиме не лише процес делегування повноважень, що вже традиційно супроводжує відносини держав та міжнародних інституцій, але й передачу усіх необхідних ресурсів, що надаються державами-членами міжнародній інституції задля ефективної реалізації приписаних функцій.

На даний момент доречніше говорити про *трансфер повноважень* [41, с. 79]. Підтвердження знаходимо у доктрині – Н. Фостер у своїй роботі «*Foster on EU law*» пропонує у контексті компетенції використовувати поняття «*conferral*» (надання) [42, с. 79], та в судовій практиці – рішення, винесене Судом ЄС у справі *Van Gend en Loos* від 5 лютого 1963 року.

Трансфер передбачатиме здатність повторно визначати компетенцію без потреби запиту в іншій інституції чи держави [41, с. 79].

У контексті зазначеного процесу делегування повноважень державами міжнародним інституціям виділяють декілька типів відносин «держава–міжнародна інституція» з точки зору закріплення і реалізації повноважень.

Так, є *агентські відносини*, коли міжнародна інституція діє від імені держави, яка при цьому зберігає певний ступінь контролю за фактичною реалізацією повноважень міжнародною інституцією; за відносин *власне*

делегування повноважень держави не здійснюють контролю за тим, яким чином використовуються повноваження делеговані міжнародній інституції, але вищим рівнем делегування повноважень виступає *трансфер повноважень* [43, с. 3]. Яскравими прикладами є відносини держав-членів в межах ЄС чи Світової Організації Торгівлі (далі – СОТ).

Що складає контент процесу делегування повноважень? Раніше сюди не відносили делегування незобов'язуючих консультативних повноважень, подібно до тих, якими користується Генеральна Асамблея ООН, ухвалюючи резолюції. Особливість норм *soft law* в тому, що вони виникають на підставі узгодження волі держави з конкретного питання. Те ж саме стосується і процесу делегування державами повноважень, що впливають з *soft law* – таке міжнародне делегування є можливим у зв'язку з іншою джерельною базою – не на підставі переговорів в рамках міжнародної інституції, а автоматично, тобто за наявності ясно вираженої волі суверена.

Відтак, ми жодним чином не можемо виключати з процесу зовнішнього делегування норми м'якого права лише на тій підставі, що, на відміну від норм *hard law*, їх норми не мають свого вираження у договорі, відповідно до якого держава братиме на себе певні зобов'язання. Фактично, гнучкість та швидкість у здійсненні саме такого типу делегування повноважень і відіграє на користь динаміки розширення повноважень міжнародної інституції та зростання компетенції.

У контексті останнього в процесі функціональної діяльності міжнародних інституцій спостерігаємо два спектра дії їх компетенції: загальну та спеціальну.

Так, у положеннях Консультативного висновку Міжнародного суду ООН стосовно законності погроз чи застосування ядерної зброї у збройному конфлікті від 8 липня 1996 року Суд зазначив, що «міжнародні організації не мають, на відміну від держав, загальної компетенції, а діють за «принципом спеціалізації», тобто держави надають їм повноваження, межі яких встановлюються таким чином, щоб виконувати функції загального інтересу,

зادля яких такі міжнародні організації і створювались» [31]. У наведеному положенні розкривається суть «спеціально наданої компетенції» (*compétence d'attribution*) міжнародних інституцій, представниками концепту якої є Г. Шермерс та Н. Блоккер [44, с. 286; 36].

Вводимо в дослідження поняття «дуалізм компетенції» як перетин двох фундаментальних спектрів дії компетенції міжнародних інституцій – загальної та спеціальної, що здійснюють взаємний вплив одна на одну, при цьому не змінюючи своїх структурних властивостей. У сучасних умовах у рамках права міжнародних інституцій знаходимо приклади як міжнародних інституцій загальної компетенції (для прикладу, Організація американських держав (далі – ОАД)), міжнародних інституцій спеціальної компетенції (для прикладу, Міжнародний фонд для компенсації збитків від забруднення нафтою), так і міжнародних інституцій, що у своїй діяльності поєднують цей дуалізм (для прикладу, ООН та її спеціалізовані інституції).

Дуалізм «загальна компетенція» – «спеціальна компетенція» дослідники виводять із концепту міжнародної правосуб'єктності держав і міжнародних організацій – абсолютної і похідної. Зокрема, міжнародні організації відрізняються від держав тим, що не мають загальної компетенції і були створені державами задля здійснення спеціальних функцій. Держави наділені загальними правами та виконують обов'язки загального характеру, що визнані нормами міжнародного права, в той час, як права та обов'язки міжнародних організацій залежать від цілей діяльності та функцій, як закріплених чітко в актах статутного права міжнародних інституцій, так і тих, що впливають із подальшої практики діяльності [45, с. 2]. Звідси, держави наділені загальною компетенцією, а міжнародні інституції – спеціальною компетенцією.

У межах ЄС поняття «загальної компетенції» тлумачиться наступним чином. У тому випадку, якщо компетенція інституцій ЄС не визначена чітко і однозначно, їх членство у інших міжнародних інституціях ґрунтується на повноваженнях, що припускаються, та уточнених функціях, що знаходять своє

вираження у джерелах загальної компетенції Союзу, яку він здійснює у відповідних сферах діяльності. Стверджується, що ЄС не завжди потребує чітко визначеної компетенції (*express competence*) для того, що стати членом іншої міжнародної інституції чи для здійснення процесів міжнародної нормотворчості [46, с. 9].

Виходячи із вищенаведеного, актуальними питаннями є:

1. Співвідношення між обсягом повноважень міжнародних інституцій і держав.

Французький юрист Дж. Сель є автором концепції «*подвійної функціональності*», згідно із основною ідеєю котрої для цілей міжнародно-правового регулювання державні органи в процесі взаємодії із міжнародними інституціями виступають у якості міжнародних агентів [18, с. 195]. Дж. Сель визначає державу у якості «взаємопроникнення народів через процеси міжнародної взаємодії, що не обмежені національними кордонами». Варто наголосити, – підкреслює він, – що державні посадовці не наділені повноваженнями подвійного характеру, що виконуються одночасно; вони мають «роздвоєну особистість, подібну до образу Доктора Джекілла та Містера Хайда», тобто хоч і за правовим статусом вони лишаються національними органами, та можуть функціонувати як національні або міжнародні агенти [47, с. 211].

2. Відмінність у підставах наділення компетенцією держав та міжнародних інституцій.

Так, Г. Х. Ф. Джонс, на час публікації (2013) дисертант Університету Отаго (м. Данідін, Нова Зеландія), підводить нас до думки про те, що держави *prima facie* наділяються повноваженнями на здійснення будь-яких дій до тих пір, поки не буде доведена відсутність у них компетенції [48, с. 34]. Що стосується міжнародних інституцій, то вони можуть діяти лише в рамках об'єму їх компетенції, в якому виражаються функції та цілі діяльності інституцій, задля яких вони створювалися [49, с. 76].

У 60-х роках XX століття проявилася практична тенденція до розширення функцій. Зокрема потужним стимулом стало формування системи спеціалізованих інституцій ООН, а також процеси регіоналізації та спеціалізації міжнародних інституцій. Наприклад, з'явилися наступні міжнародні інституції:

- ООН із промислового розвитку (далі – ЮНІДО) (незважаючи на створення у 1966 році, Статут ЮНІДО було прийнято у 1979 році, а вичерпний перелік функцій закріплено у ст. 2 Глави I [50]);

- Міжнародна асоціація розвитку (функції міжнародної інституції відображені у ст. 1 Статей угоди Міжнародної асоціації розвитку [51, с. 4]);

- Міжнародна Організація із кави (утворена задля адміністрування Міжнародної угоди із кави (п. 1 ст. 7), сама угода оновлювалася у 1968, 1976, 1983 1994, 2001 та 2007 роках. Функції міжнародної інституції закріплені у статті 1 Міжнародної угоди із кави [52, с. 172]);

- Міжнародна угода із цукру (установчим документом виступає Міжнародна угода із цукру від 1968 року, функції Організації закріплені у ст. 1 конститутивного акту [53]);

- Європейська асоціація вільної торгівлі (далі – ЄАВТ) (документом, що закріпив функції ЄАВТ стала так звана Стокгольмська угода або ж Конвенція про заснування Європейської асоціації вільної торгівлі від 1960 року (з останніми змінами від 1 липня 2013 року), власне функції перераховані у ст. 2 документу [54, с. 4];

- Міжамериканський банк розвитку (діє на виконання функцій, закріплених у секції 2 ст. I «Цілі та функції» Угоди про заснування Міжамериканського банку розвитку від 1959 року [55, с. 5]);

- Андська група (функції міжнародної інституції закріплені у Картахенській угоді 1965 року, розширені у «Андській стратегії» та протоколі Трухільо 1996 року);

- ASEAN (функції ASEAN були закріплені у Бангкокській декларації від 8 серпня 1967 року);

– Азійський банк розвитку (функції міжнародні інституції закладені у ст. 2 розділу I «Цілі, функції та членство» Угоди про заснування Азійського банку розвитку від 1966 року [56, с. 4–5]);

– Міжурядова океанографічна комісія (далі – МОК) (функції даної міжнародної інституції закріплені у Статуті МОК від 1960 року, але суттєве їх розширення відбулося у 1987 році на 24-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, де були внесені поправки до Статуту МОК у зв'язку зі зростанням важливості океанів, а відповідно і самої інституції. Відтак ст. 1 доповненого Статуту Комісія була визначена як «орган із функціональною автономією», а до функцій МОК ст. 2 було віднесено не лише океани, але й прибережні зони. Також, що стосується функцій, то попередня ст. 2 була значно скорочена. У першому пункті ст. 3 функції були визначені більш точно і прагматично, але разом з тим були додані функції щодо виконання обов'язків МОК, які впливають із Конвенції ООН із морського права та із заключних висновків Конференції ООН з довкілля та розвитку [57, с. 3, 5]) тощо.

Безумовно, закономірним наслідком активної діяльності міжнародних інституцій на міжнародній арені виступає необхідність реагувати на щоразу нові виклики глобалізованого суспільства шляхом модифікації явно закріплених функцій міжнародної інституції, що, як наслідок, проявляються у процесах уточнення функцій, деталізації повноважень та зростання компетенції.

Процес *уточнення функцій* призводить до того, що у кінцевому для кожного етапу зростання міжнародних інституцій функції являються уже не новими, а *рекурсивними*². Мається на увазі, що функції як такі не збільшуються, а лише уточнюються у їх змісті та складі. У зв'язку з цим виділимо три моделі уточнення функцій, уже закріплених в актах статутного права міжнародних інституцій:

² У математиці та інформатиці рекурсія пов'язана з методом визначення функцій: рекурсивно задана функція у своєму визначенні містить себе. Таким чином, можна одним виразом дати нескінченний набір способів обчислення функції, визначити безліч об'єктів через саму себе з використанням раніше заданих окремих визначень [58].

1. *Модель, що підтверджує status quo* функцій міжнародних інституцій полягає в уточненні тих функцій, заради яких міжнародна інституція створювалася (закріплені в установчому акті), у випадках, коли вимагається відновлення таких функцій чи підтвердження та збереження функцій, що характеризують поточну діяльність міжнародної інституції, але вже раніше були уточнені. Окрім того, дана модель рекурсії передбачає уточнення повноважень міжнародних інституцій, а також предметний та процесуальний рівні компетенції міжнародних інституцій.

2. *Розширювальна модель*, що полягає в уточненні змісту першочергово наданих функцій шляхом надання додаткових даних – вже рекурсивних, необхідних для кращої ідентифікації та реалізації функцій міжнародних інституцій.

3. *Обмежувальна модель*, що полягає у встановленні та уточненні шляхом рекурсії чітких меж функціональної діяльності міжнародних інституцій, що дозволяє уникнути колізій та тавтологій у діяльності декількох інституцій.

На практиці моделі уточнення функцій можуть проявлятися у наступних сценаріях:

1. *Переструктурування міжнародних інституцій*. Наприклад, візьмемо регіональну ринкову організацію КАРІКОМ, утворену згідно з Угодою Чагуарамос від 4 липня 1973 року. Доповнення функцій міжнародної інституції відбулося у 2001 році внаслідок об'єднання із CSME (*Caribbean Single Market and Economy*) та, відповідно, оприлюдненням Переглянутої Угоди Чагуарамос про заснування Карибської спільноти включно із Єдиним ринком і економікою КАРІКОМ. Ст. 6 даного документу присвячена «Цілям Спільноти», значно розширеним порівняно із попереднім актом від 1973 року [59]. Водночас, юридично закріплення функцій в обох Угодах є неявним, таким, що впливає із цілей організації.

2. *Зміна status quo функцій, закріплених у нормах статутного права міжнародних інституцій, що може проявлятися як в обмежувальних процесах, так і в розширювальних.*

Яскравим прикладом виступає тривала діяльність Всесвітнього поштового союзу, Статут якого датується 1964 роком та до якого на даний момент існує вісім додаткових протоколів. Зокрема, сьомий додатковий протокол від 5 жовтня 2004 року уточнив функції Всесвітнього поштового союзу шляхом внесення змін до ст. I (сфера діяльності та мета Союзу) – неявне закріплення функцій міжнародної інституції [60].

Іншим прикладом може бути діяльність ASEAN. Бангкокська декларація, установчий документ інституції, фактично закріпила політичні функції ASEAN. Предметне їх розширення, передусім до економічних, відбулося у 2003 році шляхом підписання так званої «Балійської угоди-2» (*Bali Concord II*), зумовленої «збільшенням кількості членів ASEAN та поглибленням регіональної економічної інтеграції».

3. *Створення нової міжнародної інституції.* Такий сценарій можливий у тому випадку, якщо функції першочергово точно не встановлені або у випадку, якщо уточнення раніше заданих функцій не можливе без радикальної зміни структури міжнародної інституції. У такому разі створюється нова міжнародна інституція з уточненими функціями.

У якості прикладу наведемо таку міжнародну інституцію як Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу (далі – ЮНЕЙДС), утворену у 1994 році Резолюцією ЕКОСОР ООН [61]. Функції скоординованої боротьби в глобальному масштабі з епідемією ВІЛ/СНІДу та її наслідками до дати створення ЮНЕЙДС не виконувала жодна міжнародна інституція. Окремі аспекти врегульовувались такими спеціалізованими організаціями ООН як: Дитячий фонд ООН (далі – ЮНІСЕФ), Всесвітня продовольча програма ООН, Програма розвитку ООН (далі – ПРООН), Фонд народонаселення ООН, Управління ООН із наркотиків та злочинності, Міжнародна організація праці

(далі – МОП), ООН з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО), Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ), Світовий банк.

Таким чином, відповідаючи на виклики міжнародному співтовариству, відбулося доповнення функцій окремої групи міжнародних інституцій шляхом створення нової інституції та наділення її відповідними функціями. Важливо, що функції ЮНЕЙДС розширюються постійно, зважаючи на «прогресивність» ВІЛ/СНІДу в сучасних глобальних умовах. Чергове розширення функцій відбулося у 2011 році шляхом прийняття оновленої Стратегії ЮНЕЙДС на 2011-2015 роки. Текстуально функції знаходяться в частині 3 документу під назвою «Як ЮНЕЙДС буде забезпечувати досягнення своїх цілей» [62].

Процес уточнення функцій супроводжується процесом *деталізації повноважень міжнародної інституції*. Зазначена деталізація, безумовно, свідчить про збільшення способів впливу міжнародних інституцій на систему міжнародно-правового регулювання, та проявляється у:

1. Розширенні нормотворчих повноважень.

Наприклад, відповідно до Статей Угоди про створення Ісламського банку розвитку (пп. в п. 2 ст. 28, п. 2 ст. 34) рішення про укладення договору про співпрацю з іншими організаціями приймається більшістю присутніх на голосуванні членів Ради керуючих та носить обов'язковий характер для усіх держав-членів [63]. Таким чином, зобов'язання, що випливають з договору, покладатимуться навіть на ту державу, що не брала участь у голосуванні чи проголосувала проти.

2. Збільшенні виконавчих повноважень.

Новий міжнародний порядок посприяв тому, що на міжнародні інституції покладається не лише процедура нормотворчості, але й безпосереднє забезпечення виконання міжнародних договорів, що раніше було винятково обов'язком рівня нації-держави. Так, адміністратором Договору ВОІВ з авторського права, відповідно до ст. 16, є створене з цією метою Міжнародне бюро. Разом з тим, ст. 14 Договору закріплює виконавчі повноваження і за

державами-сторонами Договору ВОІВ з авторського права, коли останні зобов'язуються передбачити в їх національному законодавстві заходи для реалізації ефективних дій проти будь-якого порушення прав, передбачених даним Договором [64]. Тобто ми тут спостерігаємо перший варіант виконання делегованих повноважень спільно державою та міжнародною інституцією.

Іншим прикладом є Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї 1992 року (вступила в силу 29 квітня 1997 року). Згідно з пп. 1 п. А ст. 8 документу: «Держави-учасниці цієї Конвенції цим засновують Організацію по забороні хімічної зброї для реалізації предмета та мети цієї Конвенції, для забезпечення виконання її положень, в тому числі положення про міжнародну перевірку її дотримання, і для забезпечення форуму для консультацій і співробітництва між державами-учасниками» [65].

Питання незалежності виконання делегованих державою-учасницею повноважень міжнародною інституцією (у даному випадку візьмемо Технічний комітет Організації із заборони хімічної зброї) гарантується пп. 46 п. D ст. 8 [65]. Таким чином, держава в особі її гілок влади усувається від тих повноважень, які раніше входили в сферу її владних прерогатив.

3. Делегуванні судових повноважень.

Така тенденція зумовлюється тим, що дедалі частіше міжнародні відносини стосуються прав приватних осіб, а відтак постає потреба у наданні незалежних судових засобів захисту порушених прав, заміщуючи при цьому національні ад'юдикаційні інстанції.

Безліч сфер міжнародно-правової співпраці мають свої судові органи. Наприклад, Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів, створений Конвенцією про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 1965 року; Міжнародний арбітражний суд, створений при Міжнародній торговій палаті; Європейський суд з прав людини, створений Протоколом № 11 до Конвенції про захист основоположних прав та свобод людини 1950 року, Спортивний арбітражний суд та інші. Крім

того, ведеться мова про створення нових міжнародних судових інституцій, наприклад, Єдиного патентного суду ЄС.

4. Регулятивному делегуванні, що полягає у наданні повноважень міжнародній інституції розробляти адміністративні правила задля усунення прогалин чи тлумачення існуючих міжнародних договорів.

Так, СОТ в особі Конференції Міністрів та Генеральної Ради наділяється виключними повноваженнями тлумачити багатосторонні торговельні угоди в рамках СОТ 3/4 голосів (п. 2 ст. 9 Угоди про заснування СОТ) [66].

5. Делегуванні міжнародним інституціям повноважень на виконання узгоджених програм та проектів (*implementation delegation*).

Такими повноваженнями володіють група Світового банку, Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ), ВООЗ та безліч спеціалізованих установ ООН. Даний різновид делегування вважається досить перспективним та ефективним, оскільки дозволяє уникнути бюрократичні процедури, притаманні національній системі прийняття рішень, та швидко задіяти до певного проекту зацікавлених держав та недержавних акторів. А саме з цією метою і вбачається потреба у створенні міжнародних фондів та банків.

6. Наділенні міжнародних інституцій «повноваженнями на розширення повноважень» за їх власною ініціативою.

Відповідні положення заздалегідь закріплюються як в національному законодавстві, так і в угоді між державою та міжнародною інституцією. Таким чином, останні, окрім традиційного слідування вказівкам, прямо передбаченим в їх установчих документах, отримують можливість посилатись на право делегованого повноваження на розширення повноважень, виведених із статуту, без додаткової потреби запиту волі держави.

Процеси уточнення функцій та деталізації повноважень, навіть власне трансфер повноважень, призводять до якісних та кількісних процесів змін компетенції міжнародних інституцій відносно *status quo* компетенції

міжнародних інституцій на момент їх утворення. Мова йде про *процес зростання компетенції міжнародних інституцій*.

Вважаємо за доцільне ввести в науковий обіг три узгоджені моделі розподілу компетенції міжнародних інституцій, зокрема:

- організаційна модель (відповідно до стратегічних рівнів діяльності міжнародних інституцій: нормативне, функціональне та операційне зростання компетенції);

- інтерпретаційна модель (відповідно до характеру тлумачення компетенції міжнародної інституції: розширювальна, обмежувальна та уточнювальна схеми зростання компетенції);

- матеріальна модель (відповідно до фундаментальних категорій суб'єктивного та предметного складу діяльності міжнародних інституцій: зростання компетенції за суб'єктами та зростання компетенції за предметом відання).

Збільшення компетенції без наявності чітко вираженої згоди у положеннях конститутивних документів досліджувалось Н. Фостером, професором Коледжу імені Р. Кеннеді (м. Цюрих, Швейцарія), а також А. Прічел, екс-суддею Суду ЄС та почесним професором Утрехтського університету, але виключно в межах права ЄС та правового явища «*competence creep*» міжнародних організацій.

Н. Фостер пропонує перешкоджати таким процесам через застосування принципів субсидіарності та пропорційності, що мають сприяти контролю над ефективним використанням наданих міжнародній інституції повноважень. А. Прічел говорить про процес збільшення компетенції як, передусім, про *позитивну інтервенцію* міжнародними інституціями в сферу їх компетенції, що може бути зумовлена застосуванням та тлумаченням положень загальних принципів права [67, с. 19].

На сучасному етапі мова йде про з'ясування змісту відповідних положень без врахування чітких кордонів сфери відання міжнародних інституцій та

автоматичне наділення себе такими повноваженнями, а відповідно компетенцією, що і призведе до позитивної інтервенції, непередбаченої конститутивними актами міжнародних інституцій. Фактично, такі процеси можуть характеризуватись як позитивні лише у тих випадках, якщо не порушуються фундаментальні норми і принципи міжнародного права, а також якщо це не призведе до колізій та тавтологій у діяльності декількох міжнародних інституцій, і, що найголовніше, адекватно відповідатиме цілям діяльності даної міжнародної інституції.

Зростання компетенції може проявлятися у предметному розширенні уже існуючих міжнародних інституцій чи створенні нової у тому разі, якщо немає можливості наділити діючу в силу її обтяження чи ускладнення організаційної структури. Візьмемо у якості прикладу Міжнародну раду музеїв, утворену у 1946 році з ініціативи американця Дж. Гамліна. До утворення цієї організації повноваження у сфері забезпечення діяльності музеїв лише частково відображалися в установчих цілях ЮНЕСКО, але повністю не стосувалися цього питання. Саме тому в результаті проведених двох зустрічей, в Парижі та у Мехіко, з'явилася ідея утворити спеціалізовану організацію та наділити її відповідними повноваженнями. Міжнародний статус їй було надано Московською резолюцією 1977 року, коли компетенція організації поширилася не лише на американський континент, але й на Азію, Африку та Латинську Америку [68].

Процеси уточнення функцій, деталізації повноважень та зростання компетенції міжнародних інституцій обов'язково переслідують стратегічну для міжнародних інституцій ціль – підтримання і поступове збільшення ефективності міжнародних інституцій.

По-перше, це свідчить про глибшу зацікавленість міжнародною інституцією конкретним вузькогалузевим питанням та більшу кваліфікацію міжнародної інституції у заданому функціональному блоці.

По-друге, це дозволяє частково вирішити триаду проблем «колізії – тавтології – прогалини» у міжнародно-правовому регулюванні тим чином, що деякі міжнародні інституції доводять свою функціональну придатність, а інші підтверджують свою неспроможність відповідати викликам сучасності.

Наведемо декілька практичних прикладів наразі «пасивних» міжнародних інституцій: *World Video Council* (припинила діяльність у 1987 році після перегляду функцій та реструктуризації Міжнародної федерації фонографічної індустрії) [69], *World Water Organisation* (припинила діяльність після створення у 1996 році *World Water Council*) [70], *World Religious Travel Association* (припинила існування у 2011 році) [71], *World Council for Mundialization* (з 1966 року немає жодних відомостей про діяльність міжнародної інституції) [72], *West India Committee* (створена у 1750 році, декілька разів реорганізовувалася, у 1992 році її функції було передано Карибській раді) [73] та близько 30 тисяч інших прикладів, згідно із статистикою, щороку оновлюваною Союзом міжнародних асоціацій.

По-третє, це призводить до якісно нового погляду на силу рішень, що приймаються міжнародними інституціями, зокрема неурядового характеру. Мова йде про рішення, норми якого мають характер *soft law*. Дійсно, особливістю права, що твориться міжнародними інституціями, є те, що воно належить до комплексу норм *soft law*. Слід зазначити, що юридична сила таких рішень *de facto* є не менш зобов'язуючою, аніж роль інших механізмів міжнародного права. Причина в тому, що норми *soft law* виникають на підставі вже узгоджених воľ держав з окремого питання, а це презюмує готовність та зацікавленість суверенів дотримуватись взятих на них зобов'язань. Крім того, незважаючи на неможливість безпосередньо зв'язувати державу, судові інституції своїми рішеннями можуть вплинути на оцінку репутації держави за критерієм дотримання міжнародного права, наголосити на підтримці принципу взаємності за домовленостями чи шляхом запуску санкційного механізму [74, с. 516].

Таким чином, міжнародні інституції як функціональні утворення наділяються комплексом владних прерогатив для безпосередньої реалізації тих цілей, заради яких вони були створені своїми засновниками. А оскільки генезис міжнародних інституцій продовжується, то дедалі активніше спостерігаються процеси уточнення функцій міжнародних інституцій відповідно до реалій сучасності, процеси деталізації повноважень відповідно до рекурсивних функцій та процеси зростання компетенції як віддзеркалення модифікованих функцій та повноважень.

1.2. Інституційні основи системи міжнародно-правового регулювання.

Організація суспільства в залежності від вимог конкретного темпорального відрізка завжди потребувала соціальної урегульованості. Особливе місце займає правове регулювання. Воно являє собою «процес упорядкування соціально значимої поведінки людей з допомогою правових засобів, а саме: правових норм, індивідуальних правових приписів, суб'єктивних прав та юридичних обов'язків» [75, с. 37]. З точки зору системного підходу серед усього арсеналу правового регулювання окремо виділяють міжнародно-правове.

Під *міжнародно-правовим регулюванням* розуміємо «цілеспрямований владний вплив на міжнародні відносини, що спільно та індивідуально здійснюється державами за допомогою міжнародного права з метою задоволення своїх національних та міжнародних інтересів» [76, с. 8].

Інструментарій міжнародно-правового регулювання складається з «дозволу (надання суб'єкту права на конкретне діяння), зобов'язання (покладення на суб'єкта обов'язку щодо конкретного діяння), заборони (покладення на суб'єкта обов'язку утримуватись від конкретних діянь), заохочення (схвалення конкретних дій суб'єкта), рекомендацій (пропозиції

суб'єкту конкретного варіанту поведінки), пільги (надання суб'єкту додаткових прав та / чи звільнення від конкретних обов'язків) та обмежень (стримування від конкретних діянь, що в майбутньому призведе до задоволення інтересів суб'єктів)» [75, с. 38].

Будучи особливою підсистемою соціального регулювання, міжнародно-правове регулювання характеризується власною своєрідною системою.

Система міжнародно-правового регулювання пов'язана сукупністю стійких функціональних зв'язків, які формується на основі таких складових, як: об'єкт, суб'єкт, методи та засоби регулювання, цілі та результати.

Систему об'єктів міжнародно-правового регулювання складають комплекси суспільних відносин, регулювання яких здійснюється через корекцію поведінки суб'єктів соціальної активності. Об'єкт міжнародно-правового регулювання об'єднує динамічні різнокластерні відносини його суб'єктів: власне держав, держав та міжнародних інституцій, власне міжнародних інституцій, – в рамках різних сфер соціальної діяльності, що динамічно розширюються, задля задоволення потреб міжнародного співтовариства. Останнє досягається завдяки стабільним зв'язкам між державами.

Суб'єктами міжнародно-правового регулювання виступають учасники міжнародно-правових відносин, що володіють міжнародною правосуб'єктністю та здійснюють управління системою міжнародних відносин. До них відносять суверенні держави, що виступають в особистій якості, та міжнародні інституції.

Своєрідністю системи міжнародно-правового регулювання є її самокерованість: суб'єкти, які управляють, виступають суб'єктами, якими управляють. Для прикладу, в рамках брифінгу G20 міністри фінансів та керівники Центральних банків держав-членів домовились визначити формулу та розподіл квот у МВФ з врахуванням сучасної розстановки сил в глобальній економіці, якими вони потім і керуватимуться при встановленні потреби

держави-члена у фінансуванні її платіжного балансу та фіксуванні кількості голосів держави-члена [77].

В контексті взаємодії держав та міжнародних інституцій в процесі міжнародно-правового регулювання американський вчений Я. Коган говорить про регуляторний переворот, що призвів до фундаментальних викликів динаміці традиційного міжнародного права. Зокрема, мова йде про реструктуризацію розподілу повноважень між державами та міжнародними інституціями, перебудову шляхів розв'язання та реагування на міжнародні дескриптиви, перерозподіл ресурсів з метою ефективного правозастосування та правореалізації, реконфігурацію статусу учасників міжнародних відносин [78, с. 322]. Також науковці говорять про кількість рішень, що приймаються на міжнародній арені, та «експансію тем, що покриваються відповідними рішеннями» [78, с. 327].

Щодо співвідношення держав та міжурядових інституцій, то К. Амерасінгхе у своїй праці «Принципи інституційного права міжнародних організацій» висловив таку думку, що є держави, міжнародні організації і є держави-члени міжнародних організацій. Перші виступають у якості третіх сторін по відношенню до організацій – окремих правових утворень, наділених політичною волею [79; 18, с. 35]. Безумовно, лишається одвічний конфлікт між закликами державного суверенітету та імперативами міжнародного порядку, але на даному етапі міжнародних відносин неприпустимо прирівнювати їх взаємодію до гри з нульовою сумою. Ефективність міжнародно-правового регулювання залежить від належної координації владних прерогатив і держав, і міжнародних інституцій.

Н. Блоккер наголошує на незалежності міжнародних інституцій від держав, незважаючи на те, що перші фактично не володіють однією із фундаментальних ознак, що визначають незалежність суб'єкта – територією. Більш того, незалежні вони і від держав, на території яких знаходяться їх штаб-квартири [80, с. 3].

Будь-яка система соціального управління повинна опиратись на нормативну складову для забезпечення ефективного виконання її рішень. В рамках міжнародної співпраці акцент зосереджуємо саме на юридичних та політичних методах, оскільки слід завжди пам'ятати, що фундаментальні міжнародні проблеми носять не тільки юридичний, а й політичний характер.

Взаємодія суб'єктів міжнародно-правового регулювання з приводу конкретного об'єкту за допомогою домовлених методів та засобів врегулювання завжди має на меті досягнення конкретної цілі, отримання бажаного результату для міжнародного співтовариства. Актуальною ціллю для сучасного часово-просторового континууму є підтримання міжнародної законності та міжнародного правопорядку в умовах глобалізації. У зв'язку з цим наведемо наступний прояв причиново-наслідкового зв'язку: чим вищою є потреба в організованості світопорядку, як нормативної, так і інституційної, тим нагальнішою буде необхідність в ефективному міжнародно-правовому регулюванні.

Статика міжнародно-правового регулювання пов'язана з розглядом його структурних елементів в їх органічному зв'язку, в той час як динаміка міжнародно-правового регулювання передбачає розкриття особливостей дії правових регуляторів, їх функціонування та, відповідно, роботи усього механізму. Його розглядають у вузькому та широкому значеннях, а також як складову частину механізму функціонування права. У широкому сенсі під ним розуміють «всі правові засоби, за допомогою яких здійснюється правовий вплив» (С. С. Алексєєв) [81, с. 3], а у вузькому – лише юридичний вплив – норми, правовідносини, суб'єктивні права та обов'язки (І. І. Лукашук) [82].

Основним завданням такого механізму виступає забезпечення суб'єкту чи суб'єктам міжнародно-правового регулювання можливості здійснювати вплив на об'єкт міжнародно-правового регулювання, яким виступає система міжнародних відносин.

Механізм міжнародно-правового регулювання вважається ефективним тоді, коли відносини суб'єктів, засновані на нормах міжнародного права, реалізуються на основі дотримання суб'єктивних прав та юридичних обов'язків їх учасників та з врахуванням позитивної, негативної міжнародно-правової відповідальності та механізму санкційного забезпечення.

Процес міжнародно-правового регулювання представляє собою складну і тривалу процедуру створення, соціального становлення, юридичного оформлення та наступної актуалізації міжнародно-правових норм в конкретних життєвих умовах та відповідно до поточної правової реальності на міжнародній арені. Сам процес складається із декількох стадій, а саме: із міжнародної правотворчості, міжнародного правозастосування, міжнародної правореалізації та імплементації норм міжнародного права.

Д. Саруші висловлює думку, що сучасна *міжнародна правотворчість* є наслідком активної діяльності міжнародних інституцій внаслідок наділення останніх відповідними повноваженнями з боку держави. Р. А. Вессель зазначає про формальну і неформальну міжнародну правотворчість, що разом формують концепцію багаторівневого регулювання [76, с. 5]. Неформальна правотворчість викликана проліферацією міжнародних інституцій та є «новелою у тому сенсі, що йде поза процесом творення права міжнародними організаціями» [76, с. 4].

Виділяють такі дві основні стадії процесу створення міжнародно-правових норм, як:

1. Формування нових відносин, правил та форм внаслідок об'єктивних потреб людства. Це так зване об'єктивне, чи автономне нормотворення.

2. Суб'єктивне нормотворення (через втручання держав та міжнародних інституцій):

- 2.1. прийняття рішення про необхідність розробки проекту нормативно-правового акту;

2.2. узгодження міжнародно-правових позицій держав стосовно змісту правил поведінки шляхом компромісів, взаємних поступок та домовленостей;

2.3. розробка проекту нормативно-правового акту робочими групами; внесення проекту на розгляд правотворчого органу;

2.4. обговорення проекту нормативно-правового акту в законодавчому органі;

2.5. схвалення проекту нормативно-правового акту;

2.6. узгодження воль держав щодо визнання такого правила поведінки юридично обов'язковим.

Міжнародна правотворчість своїм наслідком може мати також «правові аксіоми, правові ідеї, правові гіпотези, версії, концепції правового акту, юридичну техніку, правові поняття і визначення, правові стандарти, правові презумпції, юридичні конструкції, правові поправки, правові примітки, правові класифікації, правові символи, правові фікції, правові застереження, правила застосування норм права» тощо [83, с. 23].

Під міжнародним правотворчим процесом у рамках міжнародної інституції розуміється діяльність міжнародної інституції, спрямована на створення правових норм, а також їхнє подальше удосконалення, зміну або скасування. У міжнародній доктрині щодо основ для правотворчого процесу міжнародної організації є дві позиції.

Одні автори схиляються до думки, що міжнародна інституція вправі розробляти і підтверджувати норми права навіть у тому випадку, якщо про це немає конкретних вказівок у її установчому акті. Подібне прослідковується в межах таких організацій, як: ООН, ЄС, ВООЗ, Міжнародна організація цивільної авіації (далі – ІКАО), ОАД, СОТ, НАТО, ОЕСР, Всесвітній поштовий союз, МВФ.

Інші виступають за те, що правотворчий потенціал міжнародної інституції повинен базуватися на її установчому акті чи іншому акті її статутного права. Таким чином, якщо міжнародна інституція не наділена

відповідно до статуту правотворчими функціями, то вона не вправі займатися ними. Більш детально ці позиції аналізуватимуться у наступному розділі дослідження.

Міжнародні інституції беруть участь у творенні міжнародного права шляхом наповнення комплексів нормативно-правових баз, що містяться у міжнародному статутному праві, міжнародному *common law* та міжнародному праві справедливості як результатах формативно-сутнісного поділу міжнародного права. Саме вони являються джерелами закріплення функцій, повноважень і компетенції міжнародних інституцій.

Поняття статутного права переважно використовується в рамках англосаксонської правової системи [84; 85] для цілей характеристики сукупності парламентських актів [86], що походять від волі законодавця [87, с. 144] та призначені для регулювання справ громади, на яку поширюється їх дія. У такому контексті воно розглядається С. В. Боботовим, І. Ю. Жигачьовим, В. М. Шуміловим, К. Ю. Кармазіною [88, с. 13] та іншими. У науці поняття міжнародного статутного права, зокрема, використовує М. В. Савчин [89, с. 2].

Відповідно, *міжнародне статутне право* міжнародних інституцій визначаємо як комплекс нормативно-правових актів, що приймаються в рамках міжнародних інституцій задля регулювання відносин усього міжнародного співтовариства. А до його нормативної бази відносимо внутрішнє, або адміністративне право міжнародних інституцій, власне статuti міжнародних інституцій, а також комплекс нормативно-правових актів, що приймаються в рамках міжнародних інституцій задля регулювання відносин усього міжнародного співтовариства (для прикладу: рішення, адресовані урядам держав-членів; міжнародні угоди, укладені між двома або більше міжнародними інституціями; резолюції; регламенти тощо).

Міжнародне common law міжнародних інституцій знаходилось в сфері дослідження таких науковців, як: Ф. Сейєрстед (“*Common law of international organizations*”), Ч. Браун (“*A Common law of international adjudication*”),

Е. Т. Гузман та Т. Л. Мейєр (*“International common law: the soft law of international tribunals”*).

Кількісне зростання міжнародних інституцій та збільшення кількості норм, що приймаються ними, свідчать про інституційну інтеграцію міжнародного співтовариства, істотний внесок міжнародних інституцій в нормотворчі процеси міжнародно-правового регулювання шляхом несення регуляторних повноважень, а також про відхід від прерогативи судових інституцій у наповненні міжнародного *common law*.

Відтак, систему рішень міжнародного *common law* за участю міжнародних інституцій складають: рішення міжнародних судових установ, арбітражів і трибуналів, адміністративні акти міжнародних інституцій (стандарти, правила, роз'яснення і т.п.), *law merchant* міжнародних інституцій, результати нормотворчої діяльності міжнародних інституцій.

Питання *міжнародного права справедливості* знаходиться в центрі досліджень Х. Бехруза, Т. Френка (*“Fairness in international law and institution”*), Я. Скоббі (*“Tom Franck's fairness”*), С. Шеппарда (*“Equity and the law”*), Б. Кінгсбері, Р. Ньюмана (*“Equity in the world's legal systems: a comparative study”*) та інших. Його визначають у якості права, що використовується для заповнення тих прогалів, що не охоплюються статутним та загальним правом, з огляду на негнучкість останніх [90], а також як сукупність норм, що виникають у випадку неодноразового застосування принципу справедливості (С. Шеппард) [91, с. 1]. Міжнародне право справедливості розглядатимемо як нормативно-правовий результат застосування принципу справедливості до питань, неврегульованих нормами статутного права та *common law*.

Хоч і не завжди юридично закріпленими, але повноваженнями виносити рішення на основі міжнародного права справедливості наділяються не лише судові установи, але й міжнародні інституції в цілому. Зокрема, практичними виявами міжнародного права справедливості є Статут ООН, Загальна

декларація прав людини, неприйнята Конституція для Європи. А також принципи та рішення Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу; рішення, прийняті на Ялтинській конференції 1945 року, що визначили архітектуру майбутнього світу, заклавши підвалини ООН. Серед сучасних прикладів – превентивні рішення Ради Безпеки ООН.

За допомогою *міжнародного правозастосування* відбувається персоніфікація міжнародного права. Серед його основних ознак називають такі: «суб'єктом здійснення виступають компетентні органи держав чи міжнародної інституції; містить юридичну складову; прийняте рішення / нормативний акт є обов'язковим; воно врегульоване процесуальними нормами та спрямоване на досягнення юридичних наслідків для суб'єктів міжнародного права» [75, с. 237].

Виділяють три основні типи міжнародного правозастосування: міжнародне судочинство, міжнародне управління та міжнародне адміністрування [75, с. 237]. Звідси наслідком правозастосування є правозастосовні акти, що приймаються міжнародними інституціями та передбачають такі заходи забезпечення:

1. Заходи сприяння реалізації: оформлення, видача, облік, звітність щодо різного типу дозволів та квот; надання допомоги у розробці чи розвитку національного законодавства, вироблення рекомендацій та пропозицій органам державної влади; надання кредитів тощо.

2. Заходи впливу: припинення договору, відшкодування шкоди, виключення із міжнародного спілкування, санкції тощо.

Стосовно актів застосування, що виносяться міжнародними інституціями, то вони можуть мати як рекомендаційний характер (комітети, комісії, фонди), так і містити обов'язкові приписи (деякі рішення Ради Безпеки ООН, Міжнародного Суду ООН, арбітражних судів).

Стосовно *правореалізації*, то В. Г. Буткевич, О. В. Задорожній та В. В. Мицик під нею розуміють «втілення норм міжнародного права у

поведінці та діяльності держав та інших суб'єктів міжнародного права» [83, с. 431]. Реалізація представляє собою процес, коли відповідні суб'єкти, яким адресовані норми, діють у відповідності з їх положеннями. Можна виділити такі форми правореалізації, як: дотримання, виконання та використання, а сам механізм реалізації норм міжнародного права складається із нормативних, організаційно-правових та інституційних складових.

У механізмі міжнародно-правового регулювання виділяють три взаємопов'язаних ланки:

1. Міжнародно-правові норми, орієнтовані на конкретизацію лінії та образу поведінки суб'єктів;

2. Конкретні міжнародно-правові відносини в якості трансформації заданих нормою міжнародного права умов та обставин на рівень суб'єктивних прав та юридичних обов'язків шляхом встановлення дозволу, зобов'язання, заборони, заохочення, обмеження, рекомендації чи пільги;

3. Акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Міжнародні інституції беруть участь у таких основних складових механізмах міжнародно-правового регулювання, як: механізм позитивної міжнародно-правової відповідальності, механізм негативної міжнародно-правової відповідальності та механізм санкційного забезпечення. Вони мають місце тоді, коли порушуються такі форми правореалізації, як дотримання та виконання.

Значну увагу аналізу участі міжнародних інституцій у діяльності механізмів міжнародно-правової відповідальності та санкційного забезпечення приділено у роботах В. А. Василенка, К. О. Воробйової (Дейкало), А. І. Ф. Деккера [20], Дж. Кроуфорда [92], М. Мольднера [93], Ц. Рінгерта [94], К. О. Савчука [95], Ю. О. Седляр, Е. Стамера та інших.

Міжнародно-правова відповідальність виступає своєрідним гарантом міжнародного правопорядку та, відповідно, як підвид соціальної

відповідальності, володіє перспективними (позитивними) та ретроспективними (негативними) напрямками реалізації.

Під міжнародно-правовою позитивною відповідальністю розуміють обов'язок вживати заходів для досягнення поставленої цілі, що впливає із норм міжнародного права [96, с. 374]. Зокрема, так відрізняв міжнародно-правову позитивну відповідальність від міжнародно-правової негативної відповідальності І. І. Лукашук.

Також її розуміють як наслідок реалізації свободи волі суб'єкта та як обов'язок компетентного виконання зобов'язань, що приписуються йому нормами міжнародного права, а також участі у створенні нових норм, необхідних для укріплення міжнародного правопорядку.

Відтак, згідно з позицією В. А. Василенка, позитивна відповідальність виступає постійною структурною основою міжнародно-правових відносин, що виникають в ході реалізації суб'єктами міжнародного права приписів міжнародного права [97, с. 25-31].

Механізм міжнародно-правової позитивної відповідальності складається із декількох стадій, серед яких: закріплення обов'язку із здійснення позитивних дій (статика відповідальності), правомірна поведінка, результат діяння, його схвалення, застосування заходів заохочення (динаміка відповідальності) [76, с. 295]. Таким чином, міжнародно-правова відповідальність передбачає правомірну усвідомлену поведінку суб'єктів міжнародного права із дотримання взятих на них зобов'язань перед рештою міжнародного співтовариства. Недотримання норм про позитивну міжнародно-правову відповідальність практично призводить до появи негативної відповідальності.

Природа міжнародно-правової відповідальності міжнародних інституцій, зокрема позитивної, є подвійною, адже:

1. Міжнародні інституції самі виступають суб'єктами несення міжнародно-правової відповідальності (наприклад, згідно із Статутом ООН

Рада Безпеки несе «головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки» (ст. 24) [98].

2. Міжнародні інституції покладають міжнародно-правову позитивну відповідальність на інших суб'єктів міжнародного права (для прикладу наведемо дві відомі у міжнародно-правовій практиці справи – справа про інцидент в протоці Корфу та «Трейл Сметтер Кейс» США проти Канади. У першій Міжнародний Суд (*міжнародна інституція*) звернув увагу сторін на обов'язок не допускати використання своєї території для здійснення дій, що порушують права інших держав. А у другому міжнародний арбітраж (*міжнародна інституція*) зазначив, що жодна держава не може використовувати свою територію таким чином, щоб завдавати шкоду навколишньому середовищу іншої держави (тобто мова йде про транскордонну шкоду).

Під негативною юридичною відповідальністю розуміють відповідальність за минуле діяння, що виражається в порушенні правових норм та виникає у вигляді обов'язку правопорушника зазнати несприятливих наслідків. В свою чергу, негативна міжнародно-правова відповідальність породжується міжнародним правопорушенням, що є наслідком некомпетентної реалізації свободи волі суб'єкта, а також його обов'язок ліквідувати усі негативні для міжнародного правопорядку наслідки правопорушення та понести збитки за скоєнні дії. Відповідно до ідей В. А. Василенка, явище негативної відповідальності криється у відмові суб'єкта міжнародного права узгоджувати свою поведінку із загальними нормативними цілями міжнародного права та викликається порушенням ним принципу *pacta sunt servanda* [97, с. 33].

Міжнародні інституції можуть нести як абсолютну відповідальність, так і солідарну відповідальність, а також виступати не лише суб'єктом несення міжнародно-правової негативної відповідальності, а й суб'єктом висунення міжнародних претензій.

Важливо відзначити актуальну для сьогодення позицію, висловлену К. Даугірдас, яка зазначила, що не лише міжнародні організації повинні дотримуватися своїх міжнародно-правових зобов'язань. У своїй діяльності транснаціональні актори також звертаються до положень *DARIO*, а відповідно, визнають їх та беруть на себе зобов'язання за ними [99, с. 1016]. Ту ж ідею підтримує і М. Мьолднер, кажучи «загальні принципи, що лягли в основу *DARIO* могли б застосовуватися і до інших суб'єктів міжнародного права, які вчиняють міжнародне протиправне діяння» [93, с. 327].

Юридичну відповідальність не варто ототожнювати із покаранням, оскільки функція покарання правопорушника являється одною із численних, які покликаний виконувати механізм міжнародно-правової відповідальності. Недоречно також прирівнювати поняття «міри відповідальності» та поняття «санкції». Санкційне забезпечення представляє собою примусові заходи, що вживаються до правопорушників з метою закликати їх до виконання зобов'язань, що випливають із правовідносин відповідальності [96, с. 407].

Яскравими прикладами виступають резолюції Ради Безпеки про застосування санкцій (проти Іраку, Ліберії, Лівії). За даними Комісії із міжнародного права саме поняття «санкцій» слід використовувати для позначення тих заходів, що вживаються на підставі Глави VII Статуту ООН. У даному випадку роль застосування санкцій полягатиме у відверненні загрози миру, порушень миру та актів агресії.

До санкцій, що вводяться за допомогою міжнародних інституцій, також відносять дії з призупинення прав та привілеїв, що випливають з членства у міжнародній інституції, а також повного припинення прав та привілеїв, що випливали з членства у міжнародній інституції.

А. С. Гавердовський розглядав процес імплементації міжнародно-правових норм як «цілеспрямовану організаційно-правову діяльність, що здійснюється індивідуально, колективно чи в рамках міжнародних організацій у

цілях своєчасної, повної та усесторонньої реалізації прийнятих ними у відповідності із міжнародним правом міжнародних зобов'язань» [100, с. 47–48].

Імплементацию норм міжнародного права як складову міжнародно-правового регулювання слід розглядати у ширшому масштабі, враховуючи усі напрямки втілення результатів міжнародно-правового регулювання, що будуть розглянуті у прикладній частині дослідження [101, с. 12].

Таким чином, міжнародні інституції як прямо (переважною мірою міжнародні організації), так і опосередковано (усі міжнародні інституції, зокрема неурядові, коли вони виступають суб'єктами соціальних ініціатив) задіяні на всіх стадіях процесу міжнародно-правового регулювання. У даному пункті були наведені лише загальні обриси участі міжнародних інституцій у міжнародно-правовому регулюванні. Вони будуть деталізовані у спеціальній та прикладній частинах дослідження.

1.3. Сфери дії міжнародних інституцій у процесі міжнародно-правового регулювання.

Міжнародні інституції присутні у всіх сферах міжнародно-правового регулювання. Їх кількість щороку зростає невпинно. При цьому зростання міжнародних інституцій і їх залучення до вирішення загальних справ людства ще не рівноцінні досягненню ефективності усієї системи міжнародних інституцій.

Х. Хардт із Університету Каліфорнії вивела формулу «*ефективності міжнародних організацій*», складовими якої є три елементи: «*demand – mandate – supply*» [102, с. 2]. Діяльність міжнародної організації ефективна тоді, коли міжнародне суспільство шляхом зіткнення із дескриптивами подає запит на створення певної міжнародної організації (*demand*); коли стимул отримує реакцію – приписує цій інституції функції, наділяючи її відповідними повноваженнями (*mandate*), і, що найголовніше, передбачає отримати

оптимальний результат (*supply*), співвідносний із «зусиллями, що докладаються».

Сучасні реалії лише підтверджують наступні сценарії ситуацій:

1. *Demand – NO mandate – NO supply* – прогалина у регулюванні;
2. *Demand – mandate – NO supply* – відсутність імплементаційного механізму;
3. *Demand – mandate “1” / mandate “2” / mandate “n” – NO supply* – колізії у регулюванні;
4. *Demand – mandate “1” / mandate “2” / mandate “n” – supply “1” × supply “2” × supply “n”* – тавтологія у регулюванні.

Система як наукова категорія являє собою цілісну сукупність закономірно розташованих і взаємопов’язаних, взаємодіючих елементів [76, с. 129]. Стійкі зв’язки і структура мають уособлювати і систему міжнародних інституцій. Мова йде про чітку систему ранжування міжнародних інституцій.

На думку автора, заради досягнення ефективності системи представляється зручним ввести *принципи-інструменти* побудови моделі сучасної інституційної системи міжнародного співтовариства, що дозволять ретельно проаналізувати діючі міжнародні інституції.

Перший з них – *інвентаризація* – полягатиме в обліку існуючих міжнародних інституцій із одночасним аналізом прав, свобод, зобов’язань, дозволів, обмежень, заборон, відповідальності та санкцій, якими пов’язані відповідні міжнародні інституції.

Обліки міжнародних інституцій, що пропонується Союзом міжнародних асоціацій та дослідницьким проектом АЗ «*Networking the international system*» – «*The League of Nations search engine*» (LONSEA) [103] виступають чисто технічними базами даних міжнародних інституцій, без врахування базових юридичних параметрів їх функціонування.

У запропонованій моделі сучасної інституційної системи інвентаризація передбачатиме дві альтернативи:

1. Наділення чинних міжнародних інституцій новими повноваженнями у зв'язку із глобалізаційними та іншими факторами;
2. Створення нових міжнародних інституцій із уже закладеними відповідними повноваженнями.

Другим принципом-інструментом побудови моделі сучасної інституційної системи міжнародного співтовариства може стати *функціональна координація*, яка здійснюватиметься шляхом поділу усієї множинності міжнародних інституцій на функціональні блоки. Кінцевою метою функціональної координації має стати скоординована система міжнародних інституцій, де норми міжнародного права, закріплені в конститутивних актах кожної з ряду виділених сфер міжнародної взаємодії міжнародної інституції, забезпечують ефективний та скоординований з іншими міжнародними інституціями механізм точного виконання їх функцій.

Так, одним із найбільш популярних критеріїв виділення міжнародних інституцій є принцип географічно-збалансованого членства. Держави, які є членами міжнародної організації конкретного субрегіону (Близький схід), можуть мати членство в міжнародних організаціях регіону (Західна Азія) та макрорегіону (Азія), куди входить відповідний субрегіон, не кажучи вже про членство в універсальних організаціях.

За критерієм спеціалізації держави можуть одночасно бути членами мультифункціональних і вузькоспеціалізованих міжнародних інституцій. М. Бросіг застосовує термін «ефект матрьошки», коли інституції входять одна в одну та зменшуються у розмірах, ранжуючись від глобального до регіонального рівня, наприклад: ООН – ОАЕ – Товариство Південно-Африканського розвитку – Митний союз Південної Африки. Науковець також звертає увагу на те, що 54 країни Африки утворили 14 регіональних економічних організацій [104].

Колізії у даному випадку проявляються у двох напрямках: членстві в організаціях із тавтологічними функціями і перетині сфер діяльності міжнародних інституцій. У випадку обох ситуацій на держав-членів

покладаються конфліктуючі зобов'язання. Або може виникнути ситуація різних «нормативних островів» (режимів) [105, с. 341].

Видається раціональним, що ранжування міжнародної інституційної системи, поряд із закріпленням інституцій за галузями міжнародного права, може також бути здійснене за функціональними блоками, які охоплюють усі можливі сфери міжнародно-правового регулювання: літосферу, сферу міжнародно-правових просторів, природну (біо-) сферу, антропосферу, техносферу, економічну сферу, соціосферу, ноосферу та конституційну сфери.

1. *Літосфера*. «Сьогодні на одному з перших місць для нас повинне бути вирішення проблем, які змушують міжнародне співтовариство консолідуватися для адекватної відповіді на кризову в цілому невідповідність природних ресурсів Землі потребам людства (необмеженість потреб в умовах обмежених ресурсів)» [106, с. 122].

Основними інституціями, задіяними у літосфері, є Міжнародне енергетичне агентство (функції інституції зазначені у ст. 6 Рішення Ради про створення Організації Міжнародного енергетичного агентства від 15 листопада 1974 року [107, с. 2-3]), Проект щодо управління Землею (відповідно до функцій, закладених у Міжнародній програмі із людського виміру: глобальні екологічні зміни), Продовольча і сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй (далі – ФАО) (функції інституції зазначені у п. 2 та п. 3 ст. I Статуту Організації [108, с. 87-88]), Міжнародний орган з морського дна (діє на виконання функцій, закладених у Частині XI Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року [109], а також п. 5 Розділу I Додатку до Угоди про здійснення Частини XI Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року, прийнятої Резолюцією 48/263 Генеральної Асамблеї ООН від 28 липня 1994 року [110]) та низка інших.

Іншою важливою підгалуззю, яку охоплює міжнародно-правове регулювання літосфери, є сільськогосподарська, регулювання якої входить до повноважень ФАО. Серед функцій, без яких не обійдеться світове

конституційне право, відповідно до установчого акту Організації, наведемо наступні: «розробка стратегій із забезпечення належного сільськогосподарського кредитування, як національного, так і міжнародного» (п. 2e ст. 1), «прийняття міжнародної політики щодо угод стосовно продукції сільського господарства» (п. 2f ст. 1) [111, с. 6].

2. *Сфера міжнародно-правових просторів.* Предметна сфера охоплює єдиний простір вод Світового океану, його дна і надр, повітряний та космічний простори. Існує безліч викликів та загроз, що стосуються сфери міжнародно-правових просторів, врегулювання на інституційному рівні яких не здійснюється жодною міжнародною інституцією, зокрема: проблеми недотримання техніки безпеки в Світовому океані, а також перешкоджання нафтовими плямами доступу кисню для біоти та інші.

Розширення функцій міжнародних «просторових» інституцій припало на 1950-1990 роки, за час яких було створено як універсальний, так і регіональних механізм регулювання галузі. Предметне розширення отримало своє відображення у появі нових міжнародних інституцій, задіяних у сфері міжнародно-правових просторів, наприклад: Африканської регіональної організації супутникового зв'язку, утвореної у 2007 році Угодою RASCOM; Європейської асоціації бюджетних авіакомпаній, утвореної у 2003 році; Європейського агентства авіаційної безпеки, утвореного у 2002 році та уповноваженого видавати сертифікати авіаційним ремонтним станціям, а з 2013 року в рамках ініціативи «Єдине небо Європи» – здійснювати сертифікацію функціональних блоків повітряного простору, якщо задіяно більше трьох сторін [112] тощо.

У межах регулювання сфери міжнародно-правових просторів, для прикладу, істотно необхідними є функції ІКАО, закладені у ст. 44 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію [113]. Положення конститутивного документу даної міжнародної інституції засвідчують її високе становище в уявній ієрархії інституцій, зайнятих питаннями цивільної авіації.

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують в сфері міжнародно-правових просторів, здійснює також Міжнародна морська організація, установчим документом якої є Конвенція про міжурядову морську консультативну організацію 1948 року [114]. Серед нових функцій, якими наділяється Організація, є конкретизація функції стосовно запобігання та контролю забруднень моря з кораблів (ст. 38 Конвенції) [115]), утилізація кораблів (Керівні принципи з утилізації кораблів від 2003 року, Резолюція Асамблеї Міжнародної морської організації А.962 (23) щодо затвердження керівних принципів з утилізації кораблів від 2005 року, Гонконгська міжнародна конвенція з безпеки та сприятливої для навколишнього середовища утилізації кораблів від 2009 року [116]) та інші.

3. Природна сфера. Неконтрольована інтенсифікація антропогенної діяльності та її масштаби, необґрунтоване втручання в процеси саморегуляції та самовідновлення планети має своїм наслідком порушення природного балансу та виникнення глобальних проблем сучасності, які, за відсутності змін у механізмі міжнародно-правового регулювання, дуже скоро вийдуть з-під контролю Людини і поставлять питання про фізичне виживання Людства [117, с. 77].

Функціональний блок природної сфери представлений такими міжнародними інституціями: Міжнародний союз охорони природи та природних багатств (функції міжнародної інституції зазначені у ст. I Статуту Міжнародного союзу охорони природи та природних багатств від 5 жовтня 1948 року [118]), Всесвітній фонд природи, Міжнародний зелений хрест, а також безліч неурядових та благодійних організацій наділені функціями запобігання наростаючій деградації природного середовища планети і збереженні біологічної різноманітності Землі.

Звернемо увагу на функції Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, утвореної в 1988 році Всесвітньою метеорологічною організацією та Програмою ООН з навколишнього середовища. У резолюції ГА ООН 43/53

«Захист клімату планети задля теперішніх та майбутніх поколінь людства» від 6 грудня 1988 року щодо створення Міжурядової групи експертів зі зміни клімату відповідно до спільного рішення Всесвітньої метеорологічної організації та Програми ООН з навколишнього середовища серед невід’ємних функцій зазначимо такі: «надання рекомендацій щодо соціального та економічного впливу зміни клімату, в тому числі і глобального потепління; можливих стратегій щодо затримки, обмеження чи пом’якшення впливу зміни клімату», «ідентифікація та можливе посилення відповідних діючих міжнародно-правових інструментів з питання зміни клімату», «в майбутньому розробку (повномасштабної) конвенції з клімату» (п. 10 резолюції) [119].

Нормотворчі повноваження інституції закріплені у п. 10 Принципів, що стосуються діяльності Міжурядової групи експертів зі зміни клімату 1998 року та полягають у прийнятті доповідей, наукових, технічних чи соціоекономічних документів [120]. Варто зазначити, що питання зміни клімату є одним із результатів розширення функцій декількох міжнародних інституцій, окрім зазначеної вище, зокрема: недержавної організації 350.org, Європейського агентства із навколишнього середовища, Європейської мережі інформації та спостереження за довкіллям, Всесвітньої метеорологічної організації, Грінпісу, товариства «Друзі Землі» та близько сотні інших.

4. *Антропологічна сфера.* Поняття «антропосфери» використовується для характеристики просторового положення людства і його господарської діяльності [121, с. 71-72].

Частково питаннями міжнародно-правового регулювання антропосфери зайняті міжнародні інституції, задіяні в сфері охорони здоров’я, а конкретніше – їх структурні підрозділи. Так, це: ВООЗ (функції вказані у Статуті ВООЗ), Панамериканська організація охорони здоров’я (далі – ПООЗ) (функції зазначені в Конституції та Статуті ПООЗ), Лікарі без кордонів (функції зазначені в Угоді від 1971 року). В рамках ВООЗ діє *Human Genetics Program*, а в рамках ООН заслуговує на увагу Об’єднана програма ООН із ВІЛ / СНІДу

(утворена Резолюцією 1994/24 Економічної і Соціальної Ради ООН, у Розділі I Додатку до Резолюції зазначені функції, якими наділяється Програма [61, с. 45], але варто зауважити, що зважаючи на гіперактуальність цілей діяльності інституції, її функції постійно розширюються резолюціями Ради Економічної і Соціальної Ради ООН).

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують в антропологічній сфері, розглянемо на прикладі ВООЗ, що діє на основі Статуту ВООЗ. п. к ст. 2 Статуту до нормотворчих повноважень інституції відносить: «предлагать принятие конвенций, соглашений и правил, делать рекомендации по вопросам международного здравоохранения...» [122]. До нових функцій ВООЗ віднесемо, зокрема, лікування залежності від синтетичних наркотичних препаратів (відтак Організація отримала повноваження на прийняття Керівних принципів із психосоціального фармакологічного лікування залежності від синтетичних наркотичних препаратів від 2009 року, Спільного документу Управління ООН з наркотиків і злочинності та ВООЗ «Принципи лікування наркотичної залежності» від 2008 року, Спільної позиції ВООЗ/УООНІЗ/ЮНЕЙДС «Підтримуюча терапія у веденні пацієнтів з опіоїдною залежністю і в профілактиці ВІЛ-інфекції та СНІДу» від 2004 року).

Антропосфера являється одним із прикладів тих функціональних блоків, що найбільшою мірою підпали під динаміку розширення функцій (поява нових сфер для регулювання), зростання повноважень (поява можливостей для нових міжнародно-правових актів), збільшення компетенції (збільшення кількості нормативно-правових актів). Для прикладу, нагальними проблемами сучасності та близького майбутнього стають питання клонування людини [121, с. 72] (Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про захист прав людини та людської гідності у зв'язку із застосуванням біології і медицини, що стосується заборони клонування людських істот від 1998 року, Декларація ООН про клонування людини, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 59/280 від 2005 року), геному людини (Всезагальна декларація про геном людини та

права людини від 1997 року, Міжнародна декларація про генетичні дані людини від 2003 року, обидві прийняті в рамках ООН та інші документи ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, ВООЗ, Європейського товариства генетики людини, Форуму комітетів з етики держав-членів Співдружності незалежних держав (далі – СНД) та інших), соматичні права людини (діяльність Міжнародного комітету з біоетики ЮНЕСКО, Конвенція Ради Європи з прав людини та біомедицини від 1996 року) тощо.

5. *Техносфера*. Перші кроки до вирішення технологічних проблем були зроблені ще на початку ХХ століття шляхом створення першої міжнародної інституції за відповідним вузькоспеціалізованим напрямком – Міжнародної електротехнічної комісії. Післявоєнні роки поповнили арсенал міжнародних технологічних інституцій у зв'язку з появою потреби у виробленні стандартів діяльності держав на міжнародній арені.

Як наслідок, з кінця 40-х років ХХ століття і орієнтовано до середини 1970-х років міжнародні інституції почали наділятися функціями по виробленню положень для загального і багатократного вживання відносно реально існуючих і потенційних завдань. Серед таких інституцій: Міжнародна організація із стандартизації (функції міжнародної інституції зазначені у ст. 2 Статуту Міжнародної організації із стандартизації, з акцентом на розвитку технічної діяльності [123, с. 3]), Європейський комітет із стандартизації (міжнародна неприбуткова організація була заснована у 1961 році рішенням Європейської економічної спільноти та Європейської асоціації вільної торгівлі, там же зазначені його функції) тощо.

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують в техносфері, розглянемо на прикладі структурних підрозділів ОЕСР, зайнятих питаннями технологічного розвитку. Будучи утвореною Конвенцією 1960 року, ОЕСР зосередила свою увагу на координації економічної політики країн-членів ОЕСР, а в контексті технологій – «...члени погоджуються, що вони, як індивідуально, так і спільно, будуть у науково-технічній сфері сприяти

нарощенню своїх ресурсів, заохочувати наукові дослідження і сприяти професійно-технічній підготовці кадрів» (п. b ст. 2) [124]. Нормотворчі повноваження ОЕСР закріплені у ст. 5 установчого акту [124].

Предметне розширення діяльності ОЕСР полягало у наданні інституції функцій з врегулювання питань біотехнологій, харчових технологій, нанотехнологій, генних технологій у фармакології та медицині загалом, промислових технологій, цифрових технологій. Задля їх реалізації та з дотриманням ст. 9 Конвенції («Рада може засновувати Виконавчий комітет і такі допоміжні органи, що можуть потребуватися для досягнення цілей Організації» [124]) були створені Комітет з промисловості, інновацій та підприємництва (2001), Адміністративна рада зі спільних дослідницьких програм: управління біологічними ресурсами для стійких сільськогосподарських систем (2000); а в рамках Комітету з науково-технологічної політики – Робоча група з нанотехнологій; Глобальний форум з біотехнологій; Робоча група з біотехнологій, нанотехнологій та суміжних технологій (тобто інформаційних та комунікаційних технологій) (2015). Повноваження останньої робочої групи були надані їй актом, прийнятим на 105 сесії Комітету з науково-технологічної політики, що проходила 21-22 жовтня 2014 року [125].

Епоха науково-технічного та технологічного прогресу повністю сприяє, в тому числі, предметному розширенню діяльності міжнародних інституцій, зокрема у техносфері. Останні роки, для прикладу, ознаменувались стрімким розвитком генної інженерії, методологію якої наразі використовують для вирішення актуальних проблем медицини, вдосконалення та модернізації багатьох галузей промисловості та сільського господарства, розв'язання багатьох екологічних та соціальних проблем [126]. Відтак, для становлення сучасного світового конституційного права необхідним буде закріплення в його рамках функцій, які на даний момент виконує Міжнародний центр генної

інженерії та біотехнології (його функції закріплені у Статуті міжнародної інституції від 13 вересня 1983 року) [127].

6. *Економічна сфера*. Глобальне розширення функцій міжнародних економічних інституцій відбулось, передусім, зі створенням ООН, в рамках якої і були створені перші спеціалізовані економічні організації – ЮНІДО (функції спеціалізованої установи ООН зазначені у ст. 2 («Функції») Статуту ЮНІДО від 8 квітня 1979 року [47]), ПРООН, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (далі – ЮНКТАД) (функції зазначені у п. 3 Розділу II Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 30 грудня 1964 року «Про заснування Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку» [128]), Європейська Економічна комісія ООН тощо.

Бурхливий розвиток економічно-інституційного регулювання припав на період від 1944 року (Міжнародний банк реконструкції та розвитку – в ст. 1 Статей Угоди «Про Міжнародний банк реконструкції та розвитку» від 1 січня 1945 року перераховані функції міжнародної установи [129]) та до 1998 року (НАФТА (функції зазначені у ст. 102 Договору про вільну торгівлю між Канадою, США та Мексикою) та Організація Чорноморського економічного співробітництва (функції зазначені у ст. 3 Статуту Організації Чорноморського економічного співробітництва від 5 червня 1998 року) [130]).

90% з усіх існуючих міжнародних інституцій було створено саме в ці часові рамки, надалі відбулось змістове розширення їх функцій, наприклад ГАТТ / СОТ. 60-80-ті роки охарактеризувались зростанням регіональних інституцій економічного спрямування: Митний і Економічний Союз Центральної Африки (Угода про створення Організації від 1964 року), Спільний ринок Східної і Південної Азії (Угода про створення COMESA), Центральноамериканський спільний ринок (Генеральний договір центральноамериканської економічної інтеграції від 1960 року), Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво, Південно-тихоокеанський форум,

Азійський банк розвитку (Угода про створення Азійського банку розвитку від 1965 року) тощо.

Деякі з новітніх міжнародних інституцій являються яскравим прикладом наслідку глобалізації та поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків між державами, як-от: Європейський Валютний Союз (утворений Маастрихтським договором), Міжнародний інвестиційний Банк (Угода про створення Міжнародного інвестиційного банку від 1970 року), доцільність створення яких була продиктована об'єктивними чинниками розвитку суспільства.

У межах економічної сфери міжнародно-правового регулювання звернемо увагу на функції Європейського банку реконструкції і розвитку (далі – ЄБРР). В Угоді про заснування ЄБРР від 29 травня 1990 року прослідковується низка конституційних положень економічного характеру, зокрема: «стимулювання та заохочення розвитку ринків капіталу», «підтримка обґрунтованих та економічно життєздатних проектів», «сприяння екологічно здоровому та стійкому розвитку», «сприяння через приватних та інших зацікавлених інвесторів налагодженню, удосконаленню та розширенню продуктивної, конкурентоздатної та приватнопідприємницької діяльності, зокрема малим та середнім підприємствам» (ст. 2 Угоди про заснування [131, с. 4]).

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують в економічній сфері, розглянемо на прикладі Європейської економічної комісії ООН (далі – ЄЕК ООН), утвореної у 1947 році Економічною і Соціальною Радою ООН з метою розвитку економічної діяльності та зміцнення економічних зв'язків всередині регіону ЄЕК ООН і між цим регіоном та іншим міжнародним співтовариством. Функції ЄЕК ООН зазначені у п. 1 Положення про коло відання та правила процедури Комісії. До нормотворчих повноважень інституції віднесено надання рекомендацій збудь-яких питань, що належать до її компетенції, безпосередньо урядам-членам Комісії, урядам, яким надано консультативний статус, і відповідним спеціалізованим установам (п. 4 с. 1)

[132]. Крім того, ЄЕК ООН підписує меморандуми порозуміння з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями (з 1991 – 28 актів, найбільша кількість була підписана у 2014 році) [133].

7. *Соціальна сфера*. Арсенал міжнародних інституцій, зайнятих в соціосфері, є доволі потужним та розгалуженим. Першими вузькогалузевими міжнародними інституціями тут стали: Міжнародна організація зі справ біженців (функції інституції можна вивести із пункту 1 Додатку до Статуту Міжнародної організації зі справ біженців від 1948 року), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) (Резолюція 428(V) Генеральної Асамблеї ООН «Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців» від 14 грудня 1950 року [134]), Управління ООН з наркотиків та злочинності, Міжнародна організація франкофонії (утворена Договором 1970 року між президентами Сенегалу, Нігерії, Тунісу та за сприяння принца Камбоджі, президента Франції про створення Агентства культурного та технічного співробітництва, а Статут Франкофонії було укладено лише у 2005 році) тощо.

Найбільш розповсюдженими вважаються саме неурядові організації, наприклад: Європейська мовна спілка (Рішення конференції у м. Торкі від 1950 року), Міжнародна амністія (утворена у 1951 році, але Статут було прийнято у 2005 році на засіданні Міжнародної Ради інституцій), Католицька служба допомоги тощо.

Міжнародна соціосфера належить до тих сфер міжнародно-правового регулювання, в рамках яких постійно з'являються нові інституції: наприклад, після 1990 років були створені Міжнародний зелений хрест (утворений рішенням Світового форуму 1992 році в Ріо-де-Жанейро), Евклідовий університет, Європейське об'єднання національних організацій спадщини, Організація міст всесвітньої спадщини та інші.

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують у соціальній сфері, розглянемо на прикладі МОМ. У ст. 1 статутного документу

міжнародної інституції – Конституції від 19 жовтня 1953 року – міститься перелік функцій, наданих MOM [51, с. 6]. Наприклад, функції MOM щодо «забезпечення, на прохання та за згодою відповідних Держав, міграційні послуги, такі як: набір, відбір, підготовка до міграції, мовна підготовка, координаційна діяльність, медичне обстеження, розміщення, заходи, що сприяють прийому та інтеграції, консультативні послуги з питань міграції та інша допомога, що відповідає цілям Організації» (пар. с п. 1 ст. 1 Статуту MOM від 19 жовтня 1953 року [26])).

До інших міжнародних інституцій, задіяних у регулюванні соціосфери, належать: ЮНЕСКО (функції у п. 1 ст. 1 Статуту) [135]), Рада Європи (п. а ст. 1 Статуту Ради Європи від 05 травня 1949 року [136]), МОП, ЄС (для прикладу, Європейське агентство по навколишньому середовищу було створене Регламентом Ради (ЄЕС) №1210/90 «Щодо заснування Європейського агентства по навколишньому середовищу та Європейської мережі інформації і спостереження за довкіллям» від 7 травня 1990 року», поміж іншого, задля захисту людського здоров'я та якості життя [137]) та інші.

Предметне розширення нормотворчої діяльності виявилось у врегулюванні питань здоров'я мігрантів (прийняття у 2008 році резолюції Асамблеї Здоров'я Населення Світу стосовно здоров'я мігрантів, а також проведення Глобальних консультацій зі здоров'я мігрантів у 2010 році у Мадриді), ВІЛ/СНІДу та мобільності населення (Керівництво з боротьби з ВІЛ/СНІДом під час дії міжнародного гуманітарного права від 2010 року) тощо.

8. *Ноосфера*. Ноосфера по праву вважається «наймолодшою» сферою міжнародно-правового регулювання, оскільки не існує організації, до функцій якої б входили цілковито питання інтелектуального розвитку людини з допомогою новітніх технологій. Разом з тим є міжнародні інституції загального спрямування, в межах яких створюються «департаменти» вузькоспеціалізованого характеру, наприклад: ВОІВ, Європейська патентна організація.

У контексті міжнародно-правового регулювання ноосфери виділимо надзвичайно важливі функції ВОІВ, закріплені у ст. 4 Конвенції про заснування ВОІВ [31].

Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують у ноосфері, розглянемо на прикладі Міжнародного союзу електрозв'язку (далі – МСЕ) – спеціалізованої установи ООН в області інформаційно-комунікаційних технологій. Функції Союзу передбачені у ст. 1 Статуту МСЕ «Цілі Союзу» [138]. Відповідно до конститутивного документу МСЕ уповноважений (в особі Повноважної конференції) укладати угоди з іншими міжнародними організаціями (п. 2 і ст. 8), (в особі Асамблеї радіозв'язку та регіональної конференції радіозв'язку) приймати резолюції і рішення (п. 4 ст. 13), (в особі Конференції по розвитку електрозв'язку) приймати резолюції, рішення, рекомендації та звіти (п. 4 ст. 22).

До інформаційних блоків функцій МСЕ належить вирішення питань кібербезпеки, цифрового розриву та Інтернету. Відповідні функції були надані міжнародній інституції не Статутом та Конвенцією МСЕ 1992 року, а також Регламентом радіозв'язку 2003 року як установчими документами, а допоміжними актами статутного права МСЕ. Мова йде про поступове розширення функцій міжнародної інституції (вони зазначені у ст. 1 Статуту МСЕ 1992 року [138]), зумовлене дескриптивами відповідного часового континууму [139; 140; 141]. Варто зазначити також і те, що функції МСЕ постійно розширюються за рахунок проведення низки щорічних самітів та конференцій, присвячених питанням цифрового розвитку людства, зокрема Світових форумів з питань телекомунікацій, форумів з питань управління Інтернетом [142].

Характерною рисою міжнародно-правового регулювання ноосфери є проліферація публічно-приватних партнерств, яких, відповідно до курсу лекцій професора Університету Женеви Г. Пробста, на міжнародній арені діє 765 публічно-приватних партнерств за участю міжнародних інституцій.

Мова, зокрема, йде про міжнародні некомерційні організації: Корпорацію Інтернету з розподілу адрес і номерів (далі – ICANN), Адміністрацію адресного простору Інтернет, Товариство *At-Large*. ICANN займає чільне місце у регулюванні Інтернет-просторів, в тому числі, і міжнародно-правовому регулюванні. Фундамент статутного права ICANN складає Меморандум взаємопорозуміння між Департаментом торгівлі Сполучених Штатів Америки та ICANN від 1998 року (п. В положення II під назвою «Ціль» визначає функції Корпорації [143]), Установчий договір від 21 листопада 1998 року (п. 3) [144]) та Керівництво з управління [154].

Відповідні функції ICANN розширювались шляхом внесення шести Додатків до Меморандуму протягом 1998-2003 років, а також у 2006 році після прийняття «Підтвердження обов’язків ICANN в управлінні приватним сектором». Важливим документом, яким визнається правосуб’єктність міжнародної інституції ICANN, є «Положення політики, управління Інтернет-іменами і адресами», прийняте 63 Федеральним регламентом (1998) [146].

9. *Конституційна сфера*. Наразі до міжнародних інституцій, залучених до конституційної сфери міжнародно-правового регулювання, можемо віднести фундаментальні організації та установи, які не присвячені конкретній сфері, але принципи роботи яких дозволяють зробити висновок про їх безцінність для конкретного регіону чи сукупної множинності питань, наприклад: ООН в цілому, Рада Європи, Ліга арабських держав (далі – ЛАД) (Статут ЛАД), Міжнародний інститут уніфікації міжнародного приватного права тощо.

Кожний часовий проміжок характеризувався створенням інституції, до функцій якої відносилось б врегулювання поточних часово-просторових видозмін міжнародно-правового життя суспільства, адже конституційні організації, як ніякі інші, призначені для швидкого реагування на розвиток суспільства: до Першої світової війни (Міжнародна організація кримінальної поліції, Міжнародний інститут уніфікації міжнародного приватного права та інші); до Другої світової війни (ЛАД); до 1990-х років (Співдружність держав

Північної Європи, ASEAN, Латинський союз, НАТО та інші); після 1990-х років (Академія європейського права, Шанхайська організація співпраці, Співдружність португаломовних держав та інші).

Конституційна сфера міжнародно-правового регулювання, будучи частиною єдиної правової системи, сама по собі є складною системою [147, с. 94], адже бере найбільш безпосередню участь у творенні нового право- і світопорядку. Нормотворчу діяльність міжнародних інституцій, що функціонують у конституційній сфері, варто розглянути на одній із найбільш авторитетних інституцій, зокрема Комісії ООН з міжнародного права. Її функції відображені у Главі II Положення (Статуту) про Комісію ООН з міжнародного права від 1947 року [38].

Виникає потреба у внутрішньоінституційному ранжуванні. Тому вводимо третій принцип-інструмент побудови моделі сучасної інституційної системи міжнародного співтовариства – *зважену ієрархію*.

Зважену ієрархію можна, наприклад, здійснити подібно до побудови системи органів виконавчої влади у державі, а саме: за міністерствами – агентствами – службами³. Для прикладу, Н. Меннінг та Н. Перісон розглядали рівні міністерств та агентств для цілей національної адміністративної реформи [148].

Дещо схожа модель була взята за основу Концепції упорядкування системи центральних органів виконавчої влади в Україні, розробленої у 2010 році з метою оптимізації їх діяльності та, що зокрема було взято для даного дослідження, задля запобігання «невпорядкованості системи центральних органів виконавчої влади, що є джерелом для дублювання одних функцій різними органами, які відповідають за суміжні сфери державного управління» [149]. Так, зважаючи на досвід державного будівництва, зокрема на функціональну навантаженість тих інституцій, що формують трирівневу

³ Додаток до дисертаційного дослідження містить тексти установчих актів міжнародних інституцій, де останні проранжовані відповідно до статусів типу «міністерств-агентств-служб» за введеними раніше функціональними блоками.

структуру органів виконавчої влади в державі, визначимо потенційну функціональну роль існуючих міжнародних інституцій за рівнями типу міністерств, агентств та служб.

1. Статус «міністерств» можуть набувати спеціалізовані інституції із функціями формування загальної політики в кожній окремій сфері життєдіяльності міжнародного співтовариства та правотворчими функціями.

Так, основними функціями міжнародних інституцій статусу «міністерств» можуть, для прикладу, бути наступні: визначення загального напрямку політики міжнародної інституції, спільної політики членів міжнародної інституції та її довгострокових намірів; вжиття усіх необхідних заходів, спрямованих на досягнення цілей міжнародної інституції; розгляд та надання рекомендацій, що відносяться до сфери діяльності міжнародної інституції; забезпечення розробки проектів конвенцій, угод або інших відповідних документів; забезпечення механізму для консультацій між членами Організації та обмін інформацією між урядами; сприяння технічному співробітництву в рамках Організації; прийняття рішень про офіційні відносини з державами, які не є Сторонами, чи з міжнародними організаціями; розгляд скарг, поданих членами міжнародної інституції; прийняття рішення щодо будь-якої поправки до Конвенції, беручи до уваги будь-які думки чи рекомендації, отримані від членів міжнародної інституції тощо.

2. Статус «агентств» можуть набувати спеціалізовані інституції, що регламентують систему дозвільних рішень в межах окремої вузькоспектральної галузевої області.

Основними функціями міжнародних інституцій статусу «агентств» можуть бути наступні: стратегічне та тактичне планування діяльності міжнародної інституції; надання дозволів, сертифікацій, квот та інших типів дозвільних рішень членам міжнародної інституції.

3. Статус «служб» можуть набувати спеціалізовані інституції, що здійснюють контроль та нагляд за функціонуванням відповідної сфери

міжнародно-правового регулювання, а також виконання міжнародних програм та координацію з усіх питань, що належать до їх компетенції.

Основними функціями міжнародних інституцій статусу «служб» можуть бути наступні: здійснення контролю за виконанням цілей міжнародної інституції; співпраця із національними урядами з питань, віднесених до повноважень міжнародної інституції; надання технічних консультацій та розробка міжнародних програм.

Міжнародні інституції, що формують систему ООН, в переважній мірі на даний момент виконують функції міністерств у їхніх функціональних блоках. Для прикладу, МОП чи ІКАО.

Наведемо приклад проведення зваженої ієрархії міжнародних інституцій, задіяних у регулюванні літосфери. Для початку виділимо два шляхи підвищення ефективності системи міжнародних інституцій:

- створення нових міжнародних інституцій;
- наділення чинних інституцій новими розширеними повноваженнями, заздалегідь закріпивши за ними нові функції.

Результати зваженої ієрархії, відповідно до першого варіанту, виглядатимуть наступним чином (користуємось висновками одного із досліджень лабораторії міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка):

1. «Міжнародна організація з питань розробки, видобування та контролю за збереженням надр землі та космічних тіл – рівень міністерств;

2. Міжнародне агентство по збереженню та реабілітації повітря, вод та ґрунтів Землі, Міжнародне агентство по дослідженню, розробці та добутку ресурсів надр землі та її мантиї, Міжнародне агентство по дослідженню, розробці та видобуванню ресурсів надр морського дна, Міжнародне агентство по дослідженню, розробці та видобуванню ресурсів із надр космічних тіл – рівень агентств;

3. Міжнародний Фонд літосфери Землі як багатостороння фінансова установа, що буде акумулювати фінансові ресурси, складати бюджет, кредитувати, видавати субсидії для забезпечення швидкого реагування на розв'язання проблем літосфери – рівень служб» [105, с. 126].

Відповідно до другого шляху підвищення матимемо наступну ситуацію:

1. Потреба в формуванні інституції зі статусом міністерства лишається.
2. *Міжнародне Енергетичне Агентство, Міждержавна рада з нафти і газу, Міжнародний орган з морського дна, ФАО* зі статусом агентств.
3. *Комітет з використання космічного простору в мирних цілях, Проект щодо управління Землею* зі статусом служб.

Останнім четвертим принципом-інструментом побудови ефективної системи міжнародних інституцій є проведення *цілісної ієрархії* в рамках системи міжнародних інституцій.

У спеціалізованій літературі рідко можна зустріти словосполучення «ієрархія в системі міжнародних інституцій», зате доволі часто – «ієрархію глобального управління», куди окрім держав і міжнародних інституцій, відносять також публічно-приватні партнерства [150, с. 3]. Д. Меснер і Ф. Ньюшелер вважають, що в цьому є практична доцільність – відповідь глобальним викликам [150, с. 11].

Поряд із внутрішньоінституційним ранжуванням виникає потреба у міжінституційній координації. Її необхідність М. Прост і П. К. Кларк обумовлюють тим, що якщо взяти до уваги, що міжнародні інституції наділяються повноваженнями і певним рівнем міжнародної правосуб'єктності, то їх проліферація⁴ може ускладнювати існуючий до цього поліцентризм міжнародно-правових відносин і підвищувати ризик фрагментації міжнародного права [104, с. 347].

⁴ Поняття «проліферація міжнародних організацій (інституцій)» використовується у працях Н. Блоккера та Г. Дж. Шермерса (Proliferation of international organization: legal issues), Н. Д. Вайта (Techniques to avoid proliferation of international organizations – the experience of the World Bank), П. С. Сзасза (The proliferation of international institutions dealing with environmental matters), І. Ф. Деккера та Р. Весселя (Governance by international organizations: rethinking the normative force of international decisions, Pp. 215).

Чітко встановлена ієрархія прискорить ефективний нормотворчий процес. Така позиція обумовлена тим, що існує велика прогалина в тому, що стосується розподілу функцій між моногалузевими інституціями, тобто галузі міжсоціумного зближення інституціонально нібито заповнені, але, на жаль, досить неефективно через відсутність ієрархії серед основних її акторів та серед актів, що ними приймаються. Слід наголосити на тому, що ієрархія має бути чітко встановленою, але не жорсткою, адже, як казав політолог Д. Дедней, світ має боятися не лише глобальної анархії, але й жорсткої ієрархії [151].

Вбачається за доцільне провести ієрархію в рамках системи міжнародних інституцій, користуючись традиційною для сучасного державного устрою системою гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової. Основною передумовою дієвості має бути їх незалежність одна від одної, при цьому кожна із гілок влади повинна володіти повноваженнями контролювати та обмежувати інших, іншими словами – чітко має виділятися ефект стримувань та противаг. Більш детально система міжнародних інституцій із використанням принципів-інструментів функціональної координації, зваженої ієрархії та цілісної ієрархії буде розглянута в останньому розділі дослідження.

Таким чином, процес побудови системи міжнародних інституцій, що вже почала формуватись, кінцевим своїм результатом матиме цілісну ієрархічну систему міжнародних інституцій, внутрішньоскоординованих за допомогою принципів-інструментів інвентаризації, функціональної координації та зваженої ієрархії відповідно до виділених у дослідженні функціональних блоків.

Висновки до Розділу 1.

1. Поняття «міжнародна інституція» багатоспекторне, але для цілей даного дослідження розглядається в якості системи органів порядку, що встановлюють та підтримують відносини взаємозв'язку та комплементарності між тими, хто формує цей порядок на міжнародній арені та бере безпосередню

чи опосередковану, зокрема як суб'єкти соціальних ініціатив, участь у процесі міжнародно-правового регулювання.

2. Кількісний та якісний розвиток міжнародних інституцій вже пройшов одинадцять повних етапів, рухаючись «за кроком спіралі» та знаменуючи собою позитивну реакцію на соціальні виклики суспільству, об'єктивні та суб'єктивні обставини, які спровокували чергову зміну епіцентру розвитку. Одинадцять етапів історії становлення міжнародних інституцій становлять підґрунтя для дванадцятого етапу – побудови у майбутньому ієрархічної системи міжнародних інституцій, передумови для чого уже закладені у системній множинності спеціалізованих інституцій в усіх сферах міжнародного співробітництва.

3. Міжнародні інституції розглядаються як функціональні агентства, оскільки створюються для ефективної реалізації приписаних їм функцій. Окрім власне функцій, структурно владні прерогативи міжнародних інституцій складаються із повноважень та компетенцій. У процесі діяльності міжнародних інституцій взаємодіють вони наступним чином: міжнародні інституції отримують функції, які мають виконати та які впливають із цілей та мети їх створення; отримують повноваження на виконання функцій, тобто за ними закріплюється міра дозволеної поведінки, а також наділяються компетенцією по виконанню таких функцій із окресленою сферою потенційної діяльності.

4. Модифікація закріплених функцій міжнародних інституцій проявляється у процесах оптимізації їх функцій, деталізації їх повноважень та зростання їх компетенцій. Наслідком процесу оптимізації функцій є поява рекурсивних функцій міжнародних інституцій, які можуть підтверджувати *status quo* попередньо закріплених функцій міжнародних інституцій, розширювати їх або обмежувати.

5. Міжнародні інституції беруть участь у творенні міжнародного права шляхом наповнення комплексів нормативно-правових баз, що містяться у статутному міжнародному праві, міжнародному *common law* та міжнародному

праві справедливості як результатах формативно-сутнісного поділу міжнародного права. Саме вони являються джерелами закріплення функцій, повноважень і компетенції міжнародних інституцій.

6. Система ранжування міжнародних інституцій здійснюватиметься шляхом застосування принципів-інструментів побудови моделі сучасної інституційної системи міжнародного співтовариства: інвентаризації, функціональної координації, зваженої ієрархії як внутрішньоінституційної координації та цілісної ієрархії як міжінституційної координації.

7. Ранжування міжнародної інституційної системи, поряд із закріпленням інституцій за галузями міжнародного права, може бути здійснене за функціональними блоками, які охоплюють усі можливі сфери міжнародно-правового регулювання: літосферу, сферу міжнародно-правових просторів, природну (біо-) сферу, антропосферу, техносферу, економічну сферу, соціосферу, ноосферу та конституційну сфери буття міжнародного співтовариства.

8. Внутрішньоінституційне ранжування за принципом зваженої ієрархії здійснюватиметься подібно до побудови системи органів виконавчої влади у державі, а саме за: міністерствами – агентствами – службами. Міжінституційна координація за принципом цілісної ієрархії у системі міжнародних інституцій дозволить відредагувати прогалини в контексті розподілу функцій між моногалузевими інституціями у тому разі, якщо вона буде проведена подібно до традиційного для сучасного державного устрою поділу гілок влади на законодавчу, виконавчу та судову.

Все це вбачається можливим після проведення оптимізації функцій міжнародних інституцій у процесі формування сучасного міжнародного права.

РОЗДІЛ 2. Оптимізація функцій міжнародних інституцій у процесі формування міжнародного права

2.1. Предметно-функціональне розширення правотворчої діяльності міжнародних інституцій.

Процес формування міжнародного права визначається у якості «активно-творчої діяльності суб'єктів міжнародного права по формуванню правової норми шляхом узгодження державних інтересів та позицій» [83, с. 412]. У центрі процесу завжди лежить поняття консенсусу як узгодження волі держав як щодо змісту конкретного правила, що регулюватиме відносини між ними, так і щодо визнання такого правила як норми міжнародного права.

Проте на сьогодні важливо зазначити, що він не обмежується укладенням міжнародних договорів між державами чи одноосібною практикою держави. Суб'єктами нормотворчого процесу у міжнародному праві можуть виступати держави як первинні суб'єкти міжнародного права (одна – односторонні акти держави, або декілька чи багато) та міжнародні організації.

А. Н. Пронто зазначає, що «сучасне міжнародне право твориться на численних форумах, шляхом багатосторонніх процесів, у межах трибуналів та діяльності міжнародних інституцій» [152, с. 601]. Таку думку підтримують В. І. Муравйов та О. М. Шпакович, яка зазначає, що «у зв'язку з тим, що сучасний процес міжнародної правотворчості характеризується посиленням ролі міжнародних організацій, то особливий інтерес становлять форми реалізації правотворчої функції міжнародних організацій» [153, с. 16].

Більш того дедалі частіше ініціаторами договірної ініціативи з формування міжнародного права виступають саме міжнародні інституції. Останнє впливає із визнання державами за міжнародними інституціями здатності мати права та обов'язки, включно із правом брати участь у формуванні норм міжнародного права та контролювати дотримання цих норм

їх державами-членами. Для прикладу, в п. 2 ст. 7 Хартії ASEAN від 2007 року зазначено, що «Самит ASEAN должен...принимать решения по ключевым вопросам, затрагивающим реализацию целей ASEAN» [154, с. 10], а в ст. 27 Статуту MOM від 19 жовтня 1953 року – «Організація наділена здатністю укладати контракти» [26].

Так, міжнародна законотворчість уже не являється виключною прерогативою держав [76, с. 1] – «*international old governance*» [155], міжнародні інституції також приймають активну участь в наповненні бази міжнародного законодавства – «*international new governance*», результатом чого називають «*делеговане законодавство*», проявами якого є статутне право міжнародних інституцій, *common law* міжнародних інституцій та право справедливості міжнародних інституцій.

Міжнародні інституції беруть участь у формуванні міжнародного права шляхом встановлення регуляторних стандартів – «*regulatory standard setting*». Р. А. Вессель визначає законодавство у міжнародному праві як «будь-яке здійснення публічної влади міжнародною інституцією, що має своїм результатом зміну правової ситуації інших акторів чи адресатів» [76, с. 11]. Такий підхід дозволяє віднести до нього як формальну, так і неформальну нормотворчість, що твориться організаціями типу публічно-приватних партнерств та міжнародними агентствами, кількість яких невинно зростає. Зі слів С. Мергентхалера, запрошеного викладача Університету Женеви, кількість інституцій такого рівня на даний час становить понад 35 тисяч та продовжує активно зростати.

Правила поведінки на міжнародній арені можуть створюватися в процесі діяльності як міжурядових, так і неурядових організацій. Рішення останніх носять рекомендаційний характер, але при цьому здійснюють значний вплив на створення норм суб'єктами міжнародного права. Важливими документами, що стосуються правоздатності неурядових інституцій, є Резолюція ЕКОСОР 1996/31 «Консультативні відносини між ООН та неурядовими організаціями»

від 25 липня 1996 року [156], Європейська конвенція щодо визнання міжнародної правосуб'єктності неурядових організацій від 1 січня 1991 року [157], Основоположні принципи статусу неурядових організацій в Європі від 16 квітня 2003 року [158].

Участь міжнародних неурядових організацій у процесі формування міжнародного права досліджували А.-К. Ліндблом, Р. Хіггінс, А. Н. Пронто. Всі вони погоджуються з тим, що «немає єдиного розуміння точної ролі міжнародних неурядових організацій у міжнародній правотворчості» [152, с. 605]. А.-К. Ліндблом стверджує, що місце міжнародних неурядових організацій у творенні міжнародного права є важливим, хоч і сам процес є неформальним [159]. Деякі, зазначав А. Н. Пронто, звертають увагу на те, що міжнародна правотворчість міжнародних неурядових організацій «обмежується та підпорядковуються волі держав, які лишаються монополістами у питанні правотворчості». Проте інші висловлюють думку, що досить часто міжнародні неурядові організації «визнаються у якості рівноправних партнерів, підтримуючи довготривалі відносини із державами та міжнародними організаціями» (для прикладу, це стосується тих міжнародних неурядових організацій, що отримують консультативний статус при ЕКОСОР) [152, с. 606]. Тут слід зазначити, що О. В. Тарасов розглядає «широке співробітництво міжурядових організацій, у першу чергу ООН, з різними неурядовими організаціями як один з показників демократизації міжнародних відносин» [160, с. 48].

Окрім А.-К. Ліндблом, поняття «неформальної нормотворчості» активно виявляється у дослідженнях таких зарубіжних вчених, як: А. Берман, Р. А. Вессель, Я. Вутерс, Я. Клабберс, Й. Повелін, М. А. Поллек, Д. Рютер, Я. Светев та багато інших. Й. Повелін пропонує розуміти неформальну нормотворчість як ту, що доповнює традиційну міжнародну нормотворчість, але не має своїм наслідком прийняття формальної угоди чи іншого традиційного джерела міжнародного права. А також наголошує на тому, що неформальна

нормотворчість позбавлена певних юридичних формальностей, але не позбавлена юридично зобов'язуючого характеру *per se*. При цьому, зазначає Й. Повелін лише ті неформальні контакти складатимуть нормотворчість, які спрямовують поведінку чи визначають свободу акторів на міжнародній арені, і де виникає необхідність підзвітності суб'єктів неформальної нормотворчості [161, с. 16]. Відповідно, вченим пропонується наступне визначення неформальної нормотворчості – «транскордонне співробітництво між публічними органами влади з чи без участі приватних акторів та (чи) міжнародних організацій у форумі, відмінному від традиційної міжнародної організації (*неформальність процесу*), та / чи між акторами, відмінних від традиційних суб'єктів міжнародного права (для прикладу, агентства) (*неформальність акторів*) та / чи, що не має своїм результатом формальну угоду чи інше традиційне джерело міжнародного права (*неформальність результату нормотворчості*)» [161, с. 22].

Р. А. Вессель, Я. Вутерс та Й. Повелін визначають актуальність неформальної нормотворчості (*in-law*) як «глобальних правотворчих процесів, що *prima facie* є поза традиційними уявленнями права, але незважаючи на це можуть розглядатися як складова частина правотворчого процесу» [162, с. 1–2]. Д. Рютер та Р. А. Вессель стверджують, що «слід здійснити переоцінку джерел міжнародного права, оскільки консенсус у межах міжнародної професійної спільноти з урахуванням найкращих наявних знань і проведеної експертизи може сформувати підґрунтя для юридичного права ухвалювати настанови, що мали б законність за міжнародним правом» [161, с. 6].

Передусім, участь міжнародних неурядових організацій у процесі формування міжнародного права полягає у сприянні державам та міжурядовим організаціям у виявленні прогалин у міжнародно-правовому регулюванні в усіх сферах буття Людства, у наданні експертних висновків як підготовчої стадії розробки проектів нормативно-правових документів міжурядових організацій, у відображенні інтересів громадськості стосовно прийняття того чи іншого

рішення міжурядовою організацією, у проведенні конгресів та конференцій за участі, в тому числі, міжурядових організацій, видання інформаційних матеріалів з різних питань своєї діяльності. У Рішенні Комітету Міністрів Ради Європи від 16 квітня 2003 року вищенаведене доповнене «виконанням неурядовими організаціями ролі об'єднуючої інформаційної ланки між різними сегментами суспільства та органами державної влади, лобіюванням змін у законодавстві та державній політиці та допомозі у розробці технічних та професійних сегментів, перевірці взятих зобов'язань за національним та міжнародним законодавством, наданням можливостей для самореалізації, а також просуванням та захистом спільних інтересів» [163, с. 180]. І. Бенвеністі також зазначає, що міжнародні неурядові організації та суб'єкти громадянського суспільства підвищують обізнаність традиційних суб'єктів міжнародного права до питань, де є прогалини у регулюванні [161, с. 308].

А.-К. Ліндблом говорить про те, що «уже постає питання того, чи зможе міжнародно-правова система досягнути того рівня, коли міжнародні неурядові організації матимуть загальне право участі у міжнародно-правовому дискурсі». І на думку вченого, «щонайменше уже сьогодні вони знаходяться на етапі законного очікування» [159, с. 526].

Розглянемо участь міжнародних неурядових, або громадських, як їх ще називають, організацій у процесі формування норм міжнародного права в рамках різних функціональних блоків. Так, в рамках *літосфери* заслуговує на увагу Світова енергетична рада – глобальний форум експертів та практиків, заснований у 1920 році з метою «сприяння сталому використанню ресурсів та енергії для найбільшого блага всіх людей». Важливо, що Світова енергетична рада акредитована при ООН та надає активну підтримку міжурядовим організаціям, урядам та компаніям у прагненні побудови стійких енергетичних систем [164].

У межах *сфери міжнародно-правових просторів* розглянемо нормотворчу діяльність Асоціації дослідників космосу – неурядової неприбуткової

професійної та освітньої організації, що об'єднує представників з понад 30 держав світу. Асоціація дослідників космосу наділена статусом спостерігача при Комітеті ООН з мирного використання космічного простору (*UN COPUOS*) та ЕКОСОР ООН. Зокрема, йде тісна співпраця із Науково-технічним підкомітетом та Action Team – 14 *UN COPUOS* щодо розробки міжнародного протоколу для регулювання впливу астероїдів на Землю. Також Асоціація дослідників космосу є членом Міжнародної астронавтичної федерації та бере участь у роботі її комітетів щодо дослідження космосу та соціальних наук [165].

У межах *природної сфери* для прикладу візьмемо *Birdlife International*, партнерство зі збереження природного середовища. Дана інституція виступає одним із головних міжнародних партнерів Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів; зокрема, є членом Експертної групи з науково-технічних питань Рамсарської конвенції. Також *Birdlife International* сприяє прийняттю надзвичайно важливих резолюцій, необхідних для ефективного виконання Рамсарської конвенції, та регулярно здійснює огляд водно-болотних угідь, що знаходяться під негайною загрозою й закликає держави виконувати їхні зобов'язання за Конвенцією. При цьому *Birdlife International* не приймає жодних рішень, окрім так званих глобальних програм [166].

У межах *антропосфери* в останню декаду відбувається істотне розширення кількості міжнародних неурядових інституцій. Так, у 2014 році була заснована *Cancer and the Kidney International Network* (освіdomлення громадськості щодо проблем раку та нирок) [167], *Child Savings International* (сприяння розвитку програм фінансування розвитку дітей з метою подолання проблеми дитячої бідності) [168], *Global Colon Cancer Association* (2011, створення світового співтовариства для об'єднання зусиль у боротьбі з раком) [169], *Global Doctors for Choice* (підтримка доступу до безпечного та всеосяжного лікування репродуктивного здоров'я) [170], *Global Health Council*

(2013, сприяння кращим методикам лікування у всьому світі) [171], Міжнародна асоціація медичних коледжів (2005) [172], Міжнародний комітет з моніторингу репродуктивних технологій (2003) [173] та низка інших.

У межах *економічної сфери* варто виділити таку неурядову інституцію як Міжнародна Фіскальна Асоціація (далі – МФА) – єдина неурядова та несекторальна організація в сфері бюджетних питань, що була утворена у 1938 році. МФА наділена консультативним статусом при Економічній і соціальній раді ООН ООН та представлена на засіданнях Комітету експертів ООН з міжнародного податкового співробітництва. Конститутивним документом МФА є Статті Асоціації, де, зокрема, в п. 16.4 йдеться про прийняття Виконавчим Комітетом інституції резолюцій, в п. 19.1 – про вжиття усіх необхідних заходів для виконання цілей діяльності організації, в п. 20.04 – про прийняття резолюцій Виконавчою Радою, у п. 25 – про прийняття рішень Генеральною Асамблеєю МФА, у п. 31 – про прийняття Виконавчою Радою щорічного звіту з діяльності міжнародної інституції [174].

У межах *техносфери* розглянемо нормотворчу діяльність Міжнародного союзу залізничних доріг – неурядової міжнародної торгової асоціації зареєстрованої відповідно до французького права. Згідно із п. 5.5 Статуту Міжнародного союзу залізничних доріг Генеральна Асамблея Міжнародного союзу залізничних доріг приймає рішення та схвалює домовленості між інституцією та міжурядовими організаціями на глобальному рівні, а також ратифікує регіональні угоди, що були укладені Спеціальними Регіональними Групами Міжнародного союзу залізничних доріг [175].

У межах *соціосфери* розглянемо Міжнародну федерацію музичних видавництв, яка активно співпрацює із ЄС та ВОІВ. Зокрема, йде нормотворча робота щодо розробки угод з вільної торгівлі, спрямованих на захист прав інтелектуальної власності [176].

У межах *ноосфери* звернемо увагу на нормотворчу діяльність *International Federation of Robotics* – створеної у 1987 році як неурядова та

неприбуткова інституція, що об'єднує організації роботехніки з понад 15 держав світу. Міжнародна Федерація Роботехніки тісно співпрацює із Міжнародною організацією стандартизації, зокрема із Технічним комітетом, в контексті розробки стандартів роботехніки [177].

У межах *конституційної сфери* заслуговує на увагу аналіз діяльності *Service Civil International* – неурядової волонтерської організації, присвяченої питанням просування культури миру шляхом організації міжнародних волонтерських проектів. Партнером *Service Civil International* є Програма ЄС *Erasmus+*. Результатами нормотворчої діяльності виступають щорічні звіти та стратегічні трьохрічні плани *Service Civil International* [178].

Характерною особливістю права, що твориться міжнародними інституціями, є їх приналежність до *soft law*, юридична сила яких *de facto* є не менш зобов'язуючою, аніж рішень, що належать до *hard law*. Останнє підтверджується тим, що норми *soft law* виникають на підставі консенсусу держав з окремого питання, а це презюмує готовність та зацікавленість держав-суверенів дотримуватися взятих на себе зобов'язань. Незважаючи на безпосередню неможливість примусити державу до конкретних дій, міжнародні інституції своїми рішеннями можуть вплинути на імідж держави на міжнародній арені, наголосити на підтримці принципу взаємності за домовленостями чи шляхом запуску санкційного механізму [179, с. 516].

Комплекси рішень, що приймаються міжнародними, як урядовими, так і неурядовими, інституціями задля регулювання відносин усього міжнародного співтовариства, формують законодавчі бази, що містяться у міжнародному статутному праві, міжнародному праві справедливості та міжнародному *common law*. В цьому проявляється формативно-сутнісний поділ міжнародного права.

Найбільший (в кількісному вимірі) арсенал нормативно-правових актів міжнародних інституцій міститься у *міжнародному статутному праві*. У класичному розумінні та, безумовно, термінологічно статутне право пов'язане з

тим, що основним джерелом права, де закріплювались основні принципи його функціонування, являлись саме закони (статути). Суб'єктом творення статутного права, на відміну від так званого «регуляторного», традиційно виступали законодавчі органи влади і урядові агентства.

Що стосується статутного права міжнародних інституцій, то окрім нечисленних прикладів «законодавчих» органів міжнародних інституцій, його творцями виступають аналоги державних «урядових агентств», а нашому випадку – спеціалізовані міжнародні інституції. Рішення органів виконавчої влади держави йменуються юридичними актами управління, однією із властивих ознак яких є підзаконність. Відтак, рішення спеціалізованих міжнародних інституцій, представлені в їх законодавчих базах, носять підзаконний характер. Підзаконність проявляється в наступному:

1. Прирівнювання міжнародних спеціалізованих інституцій до виконавчих органів влади у традиційній державі дозволяє зробити висновок про те, що акти міжнародних інституцій аналогічні підзаконним нормативним актам виконавчих органів влади.

2. Всі міжнародні інституції спеціалізованого спрямовування повинні діяти у відповідності із принципами ООН.

Як підтвердження останнього, в Статуті ООН містяться наступні положення [98]:

1. «Різні спеціалізовані установи, створені міжурядовими угодами й наділені широкою міжнародною, визначеною в їхніх установчих актах, відповідальністю в галузі економічній, соціальній, культури, освіти, охорони здоров'я та інших подібних, будуть поставлені у зв'язок з Організацією відповідно до положень статті 63» (п. 1 ст. 57).

2. «У тому випадку, коли зобов'язання членів Організації за даним Статутом виявляється в суперечності з їхніми зобов'язаннями за якоюсь іншою міжнародною угодою, переважну силу мають зобов'язання за цим Статутом» (ст. 103).

3. «Організація забезпечує, щоб держави, які не є її членами, діяли відповідно до цих принципів, оскільки це може виявитися необхідним для підтримки міжнародного миру й безпеки» (п. 6 ст. 2).

Установчі документи міжнародних інституцій містять також положення про обов'язок дотримання їх органами та державами-членами принципів Статуту ООН, що свідчить про підзаконність їх діяльності універсальній ООН та про існування статусної ієрархії рішень міжнародних інституцій.

Статут ООН, що традиційно розглядають як угоду, виступає також у якості конституційної моделі, адже це засадничий документ єдиної міжнародної організації загальної компетенції, що представляє квазі-універсальність співтовариства держав. Ефективність міжнародно-правової системи досягатиметься тоді, коли буде дотримуватись правило про керівну роль ООН як єдиної універсальної організації, Статут якої зобов'язались дотримуватись всі члени світового співтовариства [180, с. 134].

Статутне право міжнародних інституцій є динамічним: воно постійно знаходиться у користуванні як самої міжнародної інституції, так і її членів поза участю в міжнародній інституції [181, с. 267-281]. Так, можна зробити висновок про те, що воно складає основу «живого права».

Важливо також і те, що будучи частиною делегованого права міжнародних інституцій, міжнародне статутне право являється джерелом закріплення функцій, повноважень і компетенції міжнародних інституцій.

Фахова література з міжнародного права не містить аналізу статутного права міжнародних інституцій, фактично, приділяючи увагу виключно конститутивним документам і рішенням міжнародних організацій, розподіляючи їх на внутрішні та зовнішні правила. З точки зору систем статутного права, права справедливості та *common law* поданий аналіз являється інноваційним.

Специфіка діяльності міжнародних інституцій полягає в тому, що вони творять власний правопорядок, залежний від конституції організації, але незалежний від будь-якого іншого правопорядку.

Сучасне міжнародне співтовариство підходить до того етапу, коли з'являються підстави для виділення окремої галузі міжнародного права – *права міжнародних інституцій*. Останнє, на наш погляд, є комплексною галуззю, оскільки підлягає поділу на власні компоненти системи права, якими у даному випадку виступають: статутне право міжнародних інституцій, зорієнтоване на все міжнародне співтовариство, та внутрішнє право міжнародних інституцій.

Міжнародне common law міжнародних інституцій, хоч історично і походить від рішень, що приймалися, починаючи від XI століття, королівськими судами Англії, які, по суті, тоді були єдиними органами правосуддя, не є виключно прецедентним, або суддівським, за своїм характером.

У центрі сучасної філософії міжнародного *common law* лежить «конкретизована» нормативність рішень, що дозволяє продуктивно відповісти на основні динамічні потреби життя суспільства, а відтак попит на них йде зі сторони усього міжнародного співтовариства. Так, джерелами формування сучасного міжнародного *common law* виступають міжнародні суди, арбітражі і трибунали, судові інтегровані інституції міжнародних організацій, а також міжнародні інституції в процесі винесення ними адміністративних рішень.

Феномен нормотворчості шляхом ад'юдикації не є новим напрямком діяльності міжнародних інституцій. При кожній із них діє свій арбітраж, суд, камера чи палата (найменування досить різноманітні). Але тільки нещодавно нормотворчий ефект судових рішень за умови наявності в них *voluntas* і *ratio* дозволив вийти за межі лише індивідуальної справи [182, с. 984-990]. Відтак, не дивлячись на те, що рішення міжнародних судів і трибуналів зобов'язують лише сторін справи, це не означає, що вони жодним чином не впливають на правові очікування інших держав, оскільки кожний наступний елемент судової

практики, по суті, визначає контури міжнародно-правових зобов'язань держав, що можуть зіткнутись з тією ж ситуацією правового характеру.

Суттєве значення для заповнення прогалин міжнародного права відіграли рішення Апеляційної камери Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії по суті справи Душко Тадіча від 1999 року (для міжнародного гуманітарного та кримінального права), рішення в справі про банкрутство компанії «Барселона трекшн, лайт і пауер лімітед» від 1970 року (в аспекті дипломатичного захисту), рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Буавен проти Франції, Бельгії та 32 держав-учасниць Ради Європи» від 2008 року (для міжнародного трудового права), рішення Спортивного арбітражного суду в Лозані у справі «Панамериканська любительська федерація самбо проти Міжнародної федерації самбо» від 2014 року (для міжнародного спортивного права) тощо.

Зважаючи на те, що багато сфер життєдіяльності Людства виходять з-під виключного контролю держави (наприклад: торгівля, рибальство, навколишнє середовище, водні ресурси, агрокультура, управління Інтернетом та інші), міжнародне *common law* формується також із адміністративних актів міжнародних інституцій (стандартів, правил, роз'яснення тощо), динамічне збільшення кількості яких свідчить не лише про перехід регуляторних повноважень на глобальний рівень, а й про становлення права міжнародних інституцій.

Кожен функціональний блок спектральної взаємодії членів міжнародного співтовариства має свої приклади творення міжнародними інституціями міжнародного *common law*.

При цьому значний арсенал норм міжнародного *common law* прослідковується у межах міжнародного торговельного права, міжнародного транспортного права, міжнародного трудового права, міжнародного права прав людини.

Law merchant являється першим зразком норм міжнародного *common law*, що наразі втілюється у результатах діяльності інституційних арбітражів (Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті в Парижі, Лондонський міжнародний арбітражний суд, Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма) або арбітражів *ad hoc* (для прикладу, на основі регламенту Комісії ООН з права міжнародної торгівлі). Той факт, що «щорічно Стокгольмський міжнародний арбітражний суд розглядає близько 1500 міжнародних позовів..» [183] свідчить про зацікавленість міжнародного співтовариства у функціонуванні подібних трибуналів, а також про стабільне поповнення арсеналу міжнародного *common law*.

До законодавчих баз *common law* міжнародних інституцій можемо також віднести результати нормотворчої діяльності міжнародних торгових інституцій. Зокрема, це Кодекс поведінки в сфері передачі технології та Інтегрована програма для сировинних товарів ЮНКТАД, Уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів Міжнародної торгової палати тощо. Звідси впливає те, що ділові звичаї та узвичаєння, зумовлені тривалою практикою та визнанням, кодифіковані під егідою міжнародних інституцій також формують базу міжнародного *common law*, що суттєво розширюю його «межі», порівняно із класичним баченням.

Неможливо уявити розвиток *common law* міжнародних інституцій без зв'язку із статутним правом міжнародних інституцій, що, певною мірою, виступає фундаментом для існування першого. Наприклад, рішення Міжнародного апеляційного суду Міжнародної автомобільної федерації як останньої судової інстанції в сфері автомобільного спорту (складають комплекс норм міжнародного *common law*) ґрунтуються на положеннях Статуту Міжнародної автомобільної федерації 2013 року та внутрішніх правилах і розпорядженнях (складають комплекс норм міжнародного статутного права) [184] тощо.

Одним із загальних принципів, визнаних цивілізованими націями, який можна вивести шляхом порівняння різних правових систем, являється принцип справедливості. Звертаються до нього у ситуаціях *non liquet*, тобто за відсутності застосовного права, лакуни у міжнародно-правовому регулюванні. Юридичним підґрунтям для застосування є п. 2 ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН [98]. Запитання виникають стосовно того, що вважати справедливістю у міжнародному праві і в чому проявляється справедливість в контексті діяльності міжнародних інституцій.

Походження права справедливості іде ще з англійського права XIV століття та пов'язане зі зверненнями людей безпосередньо до короля (на практиці, суду лорда-канцлера) розглянути справу «по милості та справедливості», оминаючи формалізм та бюрократію королівських суддів. Історія говорить про генезис судів справедливості ще у XIII столітті: *King's Bench*, *Court of Common Pleas* та *Exchequer*.

Разом з тим, помилково зводити міжнародне право справедливості лише до його традиційного розуміння у середньовічній англійській – юриспруденції як права королівського розсуду, та ранній американській традиції.

В якості практичних прикладів наведемо принципи та рішення Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу [185], а також рішення, прийняті на Ялтинській конференції 1945 року, що визначили архітектуру майбутнього світу, заклавши підвалини ООН. Сучасним ж підтвердженням виступають превентивні рішення Ради Безпеки ООН, що приймаються у відповідності із Главою VII Статуту ООН у випадку встановлення наявності загроз миру, порушень миру чи акту агресії.

Р. Вольфрум, академік Інституту Макса Планка, навів думку про те, що повноваження Ради Безпеки ООН мають особливий характер, зумовлений тим, що даний орган ООН має мати повноваження припиняти ворожі дії без заглиблення у питання права і з'ясування аспектів справедливості, оскільки останні дії спричиняють затримку у нагальній реакції Ради Безпеки ООН [186,

с. 19]. Саме зважаючи на пропозицію надати інституції максимум гнучкості у застосуванні превентивних заходів задля збереження чи відновлення миру, на Конференції у Сан-Франциско було домовлено не надавати офіційних визначень «загрози миру, порушень миру чи акту агресії» [187, с. 454; 188]. Але чи можемо ми вести мову про достатню гнучкість та справедливість діяльності Ради Безпеки ООН?!

Що є безсумнівним, так це те, що такі повноваження дозволяють вести мову про побудову ієрархії рішень в системі ООН та й загалом в неструктурованій системі міжнародних інституцій. До того ж, продовжується процес наповнення практики застосування міжнародного права справедливості.

Право справедливості розвивається відповідно до вихрових потоків розвитку самого Людства⁵. Дискусійною є думка стосовно прецедентного характеру міжнародного права, разом з тим історичні рішення досить часто детально переймаються та аналізуються в сучасності, що, можливо, швидше може свідчити про континуїтет міжнародного права. Так, повертаючись до права справедливості, одним із потенційних прикладів його виявів, зокрема в діяльності міжнародних інституцій, могло б стати створення Міжнародного трибуналу для розслідування і притягнення до відповідальності винних за збиття малайзійського літака МН17 [189] (шляхом прийняття відповідної резолюції Ради Безпеки ООН, шляхом передачі справи на основі резолюції Ради Безпеки ООН до Міжнародного кримінального суду, через модель міждержавного суду тощо). Хоча, заради об'єктивності зазначимо, що історія знає безуспішні випадки розв'язання таких інцидентів, зокрема: катастрофа *Boeing 747* над Сахаліном у 1983 році (СРСР використав право вето для того, щоб заблокувати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, якою Радянський союз засуджувався у збитті літака) [190].

⁵ Під словом «вихор» розуміємо такий рух середовища, за якого воно обертається навколо певної осі та одночасно переміщується вздовж цієї ж осі. Історії загалом, як і історії міжнародного права притаманна речитативність, тобто не підпорядкованість симетричному руху подій та явищ, але одночасно й розгалуженість на великі проміжки часу: десятиліття, двадцятиліття, п'ятдесятиліття, століття.

Дедалі частіше бачимо вияви права справедливості у рішеннях Міжнародного Суду ООН, який у мотивувальних частинах своїх рішень звертається до таких словосполучень, як «*the use of equity*», «*equity operates*», «*search of global traditions of equity*», «*demands of equity*» тощо [191]. Те ж саме спостерігаємо і в судовій практиці ЄСПЛ, зокрема в таких формулюваннях «*Ruling on the basis of equity, the Court...*», як наприклад у справі *Farkas v. Hungary (judgment of 23 June 2015)* [192].

Відтак, суть права справедливості як етико-юридичного феномену полягає у пом'якшенні строгості загального права та у дозволі судам спиратись на власну точку зору та чинити правосуддя, виходячи із постулатів природного права. Тут слід зауважити, що науковці ніколи не розглядали право справедливості у якості окремої самостійної системи, оскільки вбачали основне його призначення у наповненні та перегляді системи загального права. Власне, таким його розуміють у англо-американській правовій системі [193, с. 215].

Безумовно, його перевага полягає у призначенні заповнювати прогалини міжнародно-правового регулювання, що виникають у процесі застосування норм загального права. А недоліком є те, що цей процес завжди супроводжуватиметься проблемою досягнення консенсусу з боку зацікавлених у прийнятті рішення суб'єктів міжнародного права. Рада Безпеки ООН разом із усією системою органів ООН та невіпорядкованою системою міжнародних інституцій намагається практикувати право справедливості, зокрема, на стадії міжнародної правотворчої діяльності. У контексті Ради Безпеки ООН постійно стикаємось із дескриптивами, що породжують необхідність фактичного застосування права справедливості, але, як наслідок, маємо справу із формальною неспроможністю, що проявляється у потребах якісних нормативно-правових змін.

Фактично, кожна із сфер міжнародно-правового регулювання знає приклади звернення до права справедливості. Зокрема, що стосується права міжнародно-правових просторів, то тут часто згадують про справедливість у

делімітації морських просторів (*equity in maritime delimitation* [191]), у межах літосфери – у справедливості розподілу ресурсів землі та морського дна.

Сучасний погляд на міжнародне право справедливості дозволяє міжнародним інституціям на основі його норм заповнювати ті прогалини, які до цього взагалі не врегульовувались жодними існуючими нормами статутного чи звичаєвого права, адже пам'ятаємо, що відсутність «законодавства» жодним чином не повинно впливати на вирішення чи невирішення питання. При цьому важливо, що рішення приймається з точки зору уявлень справедливості, що панують в той чи інший історичний період.

Не менш важливим результатом нормотворчої діяльності міжнародних інституцій виступає *внутрішнє право міжнародних інституцій* – комплекс норм, що регулюють діяльність самих міжнародних організацій. Внутрішнє право міжнародних організацій, або власне адміністративне право міжнародних інституцій, призначене забезпечувати ефективне функціонування міжнародної інституції, підтримувати її життєздатність, регулювати внутрішні відносини між членами такої інституції.

О. М. Шпакович визначає його як «сукупність юридичних норм, прийнятих і забезпечуваних міжнародною організацією в особі її органів, що виражає волю самої організації і регулює відносини, що складаються в межах організації між її внутрішніми підрозділами, між організацією та її членами, а також між організацією та її службовцями, між посадовими особами і персоналом організації» [194, с. 146]. Повноваження на встановлення адміністративних та процедурних правил функціонування міжнародної інституції закладені *de facto* з моменту юридичного створення міжнародної інституції та закріплюються у внутрішніх домовленостях, для прикладу: ст. 1-2 Процедурних правил Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (важливо, п. 2 ст. 2 надає повноваження додатковим органам Руху, створеним його статутними органами, визначати шляхом консенсусу власні правила процедури) [195, с. 3].

Зважаючи на те, що внутрішні правила міжнародної інституції обмежені питаннями регулювання її внутрішнього функціонування, то у відповідних нормативно-правових актах врегульовуються наступні питання:

– *розроблення власних процедурних правил міжнародної інституції загалом чи окремого органу* (наприклад, Процедурні правила Виконавчого комітету Міжнародної організації кримінальної поліції від 1 січня 1995 року; Процедурні правила Організації Чорноморського Економічного Співробітництва від 19 квітня 2007 року);

– *повноваження на створення субсидіарних органів та встановлення їх завдань* [18, para. 229] (наприклад, ст. 11 Процедурних правил Ради Європейського Економічного Простору від 17 травня 1994 року);

– *питання членства у міжнародній інституції* (наприклад, §25 ч. 5 Процедурних правил Економічної та Соціальної Ради від 1992 року);

– *схвалення бюджетних та фінансових питань функціонування міжнародної інституції* (бізнес-план та бюджет, схвалені Радою Директорів Міжнародної фінансової корпорації 23 червня 2010 року);

– *закріплення сфер відповідальності міжнародної інституції та її членів* (ст. 25 Міжнародної угоди з какао від 2001 року);

– *дозвіл міжнародним організаціям здійснювати повноваження поза безпосередньою сферою функціонування міждержавних органів* (наприклад, для того, щоб відіслати перші миротворчі контингенти на Близький Схід, Кіпр, в Конго та Камбоджу, в рамках ООН були прийняті відповідні внутрішні розпорядження, а саме «Принципи та Керівні положення миротворчих операцій ООН» [18, para. 1199, 1201; 196];

– *акти щодо статусу персоналу* (Конвенція про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 року, Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих агенцій від 21 листопада 1947 року, Угода про правовий статус посадових осіб та співробітників органів СНД від 25 квітня 2003 року).

Рівень дотримання зобов'язань, що містяться у внутрішніх правилах міжнародних інституцій, впливає на місце члена міжнародної інституції в діяльності самої міжнародної інституції. Особливо яскраво це проявляється у фінансових питаннях. Наведемо приклад ООН, зокрема ст. 19 Статуту ООН: «Член Організації, за яким виникає заборгованість по сплаті Організації грошових внесків, *втрачає право голосу* в Генеральній Асамблеї, якщо сума його заборгованості дорівнює або перевищує суму внесків, що належать йому за два повних попередніх роки» [98, с. 18].

Таким чином, нормотворча діяльність міжнародних інституцій має своїм результатом динамічне наповнення законодавчих баз, спрямованих на регламентацію відносин міжнародного співтовариства, що, безумовно, сприяє підвищенню ефективності міжнародно-правового регулювання. Публічно-приватні партнерства та неурядові організації виступають у якості агентів сприяння міжнародній нормотворчості міжнародних міжурядових організацій, що проявляється у проведенні низки міжнародних конференцій, наданні експертних висновків, підготовці проектів рішень для міжурядових організацій тощо.

2.2. Напрями оптимізації функцій у процесі правотворчої діяльності міжнародних інституцій.

Спостерігається інституціоналізація правового порядку, про що говорять І. Ф. Деккер, Р. А. Вессель та Д. Саруші. Цьому сприяють сучасні тенденції предметного та функціонального розширення нормотворчої діяльності міжнародних інституцій, зокрема: *збільшення кількості активно діючих міжнародних інституцій* (щороку їх кількість зростає на понад одну тисячу інституцій), *зростання предметних горизонтів діяльності міжнародних інституцій у зв'язку із процесами глобалізації міжнародного суспільства* (для прикладу: технологічне співробітництво, зокрема різні вектори ноосферизації

буття міжнародного співтовариства), *вертикальне наповнення сфер функціонального навантаження міжнародних інституцій* (сфери міжнародного співробітництва заповнюються міжнародними інституціями), *зростання кількості держав, що висловлюють бажання приєднатися до роботи міжнародних інституцій* (проявляється тенденція до вирішення конкретних ситуацій, що виникають між державами, шляхом звернення до механізмів багатосторонньої дипломатії), *подолання монополії однієї міжнародної інституції на міжнародній арені* (пропозиція міжнародних інституцій призводить до конкуренції між міжнародними інституціями однієї галузевої спрямованості та до з'ясування рівня їх ефективності). А також, на думку Р. А. Весселя, цьому сприяє «розширення традиційних методів і акторів правотворчого процесу» [197, с. 1].

Наповнюється нормативно-правова база міжнародних інституцій, що проявляється у збільшенні кількості рішень, що виносяться міжнародними інституціями. Нагадаймо, що воно являє собою комплекс нормативно-правових актів, що приймаються в рамках міжнародних інституцій задля регулювання відносин усього міжнародного співтовариства. Статутне право міжнародних інституцій складає основу живого права, оскільки постійно знаходиться у користуванні як самої міжнародної інституції, так і її членів поза участю в міжнародній інституції [181, с. 267-281].

Сучасні тенденції свідчать про наступні напрями формування статутного права міжнародних інституцій:

1. *Спеціалізації* – шляхом розширення повноважень міжнародних інституцій виникає нове поле для нормотворчої діяльності міжнародних інституцій в уже закладених нею та її засновниками напрямках.

2. *Універсалізації* – шляхом доповнення функцій міжнародних інституцій відбувається, з одного боку, розгалуження діяльності міжнародних інституцій, а з іншого, формування єдиних міжнародних стандартів та використання

однакових критеріїв міжнародними інституціями одного галузевого чи геополітичного спрямування.

3. *Інструменталізації* – шляхом розширення компетенції міжнародних інституцій, зокрема: удосконалення засобів, методів, ресурсів та форматів діяльності міжнародної інституції.

Напрями спеціалізації, універсалізації та інструменталізації доповнюються також процесами оптимізації функцій міжнародних інституцій, зокрема: *внутрішньої оптимізації* – ресурсами самої міжнародної інституції та *зовнішньої оптимізації* – через держави, які беруть участь у міжнародній інституції та через інші міжнародні інституції, які в процесі їх діяльності суттєво взаємодіють. Зокрема, останню думку підтримує І. Ф. Деккер [20, с. 1].

Підтвердженням активного слідування напрямиами формування статутного права є ріст законодавчих баз статутного права міжнародних інституцій, які мають відношення до усього міжнародного співтовариства. Зокрема, мова йде про наступне:

Установчі акти міжнародних інституцій як засновницькі договори міжнародних інституцій і як міжнародні договори *sui generis*. Вони виступають опорою та підставою для витоку напрямів спеціалізації, універсалізації та інструменталізації.

Їх природа подвійна, адже установчі акти міжнародних інституцій, з одного боку, виступають *підтвердженням факту створення нового суб'єкта міжнародного права* [198; 199] (ст. 1 Статуту Ради із співробітництва арабських держав Перської затоки: «В соответствии с настоящим Уставом учреждается Совет, называемый Советом сотрудничества арабских государств Персидского залива...» [200]), а з іншого, є *типовими міжнародними договорами* (теорія контракту) з відповідними сторонами-учасниками (той же Статут Ради із співробітництва арабських держав Перської затоки встановлює засади та цілі міжнародної взаємодії Бахрейну, Катару, Кувейту, Об'єднаних Арабських Еміратів, Оману, Саудівської Аравії, закріплює інституційну

структуру Ради (Вища рада, Комісія із вирішення спорів, Міністерська Рада, Генеральний Секретаріат), визначає їх компетенцію.

В якості підтвердження, Міжнародний Суд ООН у Консультативному висновку щодо законності застосування ядерної зброї від 1996 року зазначив, що «установчі договори міжнародних організацій є угодами особливого типу; їхня мета полягає у створенні нових суб'єктів міжнародного права наділених певним ступенем автономії та які сторони наділяють завданням реалізації спільних цілей...» [201].

Отже, хоча установчі інструменти міжнародних інституцій є контрактами між їх сторонами на момент створення інституцій, вони продовжують діяти у якості їх конституцій протягом всієї діяльності міжнародних інституцій. Це свідчить про контрактно-конституційний характер установчих договорів міжнародних інституцій.

У тексті *DARIO* установчі договори визначались у якості складової «правил організації». Зокрема, ст. 2(b) *DARIO* закріплює, що правила організації включають «передусім, установчі інструменти, рішення, резолюції та інші акти організації, прийняті відповідно до цих інструментів, а також установлену практику організації». Важливо, що ст. 2(5) *DARIO* вказує на те, що «правила організації мають застосовуватися для визначення функцій її органів та агентів», а ст. 63 – що «правила організації, застосовні до відносин між міжнародною організацією та її членами може складати особливі правила міжнародного права» [198, с. 2].

Установчі договори міжнародних інституцій закріплюють функції міжнародних інституцій у їх першому варіанті, про який домовились сторони під час заснування міжнародних інституцій. Так, ст. 4 Конвенції про заснування ВОІВ від 14 липня 1967 року – «функції Організації» (при тому невичерпний їх перелік, про що свідчить формулювання останнього пункту статті – (viii)) [31].

Відтак, винятковою рисою є те, що установчий документ являється саме тією лазівкою, що дозволяє міжнародним інституціям наділяти себе

повноваженнями на розширення повноважень [36, с. 158]. Наприклад, повноваження Генеральної Асамблеї створювати адміністративні трибунали (*Effect of Awards of Compensation made by the UN Administrative Tribunal case*). Таким чином вони сприяють тому, що все важче довести, що конкретні дії, вчинені міжнародною інституцією, були *ultra vires*.

Комплекси норм, що будуть наведені далі, так чи інакше спрямовані на оптимізацію функцій міжнародних інституцій та на підтвердження ефективності діяльності міжнародних інституцій. Так, відповідно до результатів спостережень та аналізу Союзу міжнародних асоціацій, міжнародна інституція кваліфікується як «пасивна», або ж *dormante*, за умови відсутності будь-яких результатів нормотворчої діяльності протягом чотирьох років.

Міжнародні угоди, розроблені під егідою міжнародних інституцій – двосторонні та багатосторонні угоди нормотворчого характеру, що регулюють конкретне питання сфери відання міжнародної інституції та сприяють (наприклад: Конвенція № 4 МОП 1919 року про працю жінок в нічний час, Конвенція ЛАД про запобігання тероризму від 1998 року).

Особливим підвидом таких міжнародних угод є ті, які окрім регулювання певної сфери міжнародних відносин, слугують водночас конститутивним документом самої міжнародної інституції, відповідно, закріплюючи її функції. Для прикладу, Конвенція ООН з морського права була розроблена під егідою ООН для «врегулювання усіх питань, що стосуються морського права», але при цьому є установчим документом Міжнародного органу з морського дна та у Розділі 4 закріплює його функції [108].

Міжнародні угоди між державою і міжнародною інституцією. Для прикладу, Угода про асоціацію між Україною і ЄС від 2014 року [202].

Такі угоди уточнюють функції міжнародних інституцій шляхом формування рекурсивних функцій. Так, Угода між Україною та НАТО про участь України в операції «Океанський щит» від 21 лютого 2013 року уточнює функцію НАТО щодо «стримування, протидії, оборони та захисту від актів

піратства й озброєних розбійних нападів на морі» та полягає у вчиненні вищенаведених дій «шляхом проведення військово-морських операцій біля Африканського Рогу і...залучення сил і засобів Збройних Сил України до операції» [203].

Домовленості міжнародних інституцій з урядами країн перебування містять принципи та стандарти взаємовідносин двох суб'єктів міжнародного права (угоди, що регламентують статус МОП в Швейцарії, укладені в 1921 і 1926 роках між Урядом Швейцарії, Лігою Націй та МОП шляхом тимчасової угоди, та замінені у 1946 році [204]). Такі додаткові домовленості є проявом інструменталізації, коли створюються додаткові механізми співпраці між міжнародною інституцією та країною її перебування.

Домовленості міжнародних інституцій з урядами країн перебування формалізуються в окремому документі або являються складовою частиною більш загально орієнтованого документу. Прикладом першого є Угода між Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол та Урядом Французької республіки щодо штаб-квартири Інтерполу у Франції від 1982 року [205]. Прикладом другого назвемо Угоду між державами-членами Шанхайської організації співробітництва про Регіональну антитерористичну структуру [206].

Такі документи також закріплюють чи навіть оптимізують функції міжнародної інституції. Так, функція зі встановлення місця розташування штаб-квартири ООН закріплена в Угоді між ООН та урядом Сполучених Штатів Америки відносно місцезнаходження Центральних установ Об'єднаних Націй, прийнятій резолюцією 169 (II) Генеральної Асамблеї ООН від 31 жовтня 1947 року [207].

Якщо раніше такі угоди включали невеликий перелік питань і мали своїм призначенням виключно формалізувати питання розміщення штаб-квартири міжнародної інституції на території конкретної держави, то сучасні домовленості роблять спробу врегулювати об'ємно всі можливі питання

співробітництва держави і міжнародної інституції [208]. Загалом, такі нормативні акти закріплюють низку питань, серед яких: права та обов'язки інституції на території приймаючої держави, статус майна інституції, що знаходиться на території держави, статус приміщень інституції, статус (права, обов'язки, обмеження) службовців міжнародної інституції, штаб-квартира якої знаходиться на території приймаючої держави, відповідальність міжнародної інституції.

Договори з третіми державами дедалі частіше укладаються в міжнародними інституціями для цілей встановлення взаємозв'язку між учасниками та суб'єктами міжнародно-правового регулювання. Зокрема, це можуть бути угоди про асоціацію із третіми державами задля окреслення рамок співпраці із ними (Угода про асоціацію між Україною та ЄС), домовленості щодо надання статусу асоційованого члена чи спостерігача при міжнародній організації.

Рішення, адресовані урядам країн-членів вважаються одними із найефективніших механізмів, що застосовуються міжнародною інституцією, адже вони носять негайний зобов'язуючий вплив, не потребуючи ратифікації, а також не «подавляють» національний суверенітет.

Рішення, адресовані громадянам урядів країн-членів адресуються безпосередньо громадянам держав-членів без участі уряду як посередника (наприклад, рішення Змішаної Комісії із рибальства у Чорному морі, чи інструкції Євроконтролю командувачам авіалайнерів).

Міжнародні угоди, укладені між двома і більше міжнародними інституціями відносять до внутрішнього кола джерел міжнародного інституційного права. Прикладами такого міжнародного співробітництва є Угода між ООН і Всесвітньою Організацією Туризму (2003), Угода про взаємовідносини між ООН та Організацією щодо заборони хімічної зброї (2001), Угода між ООН і Фондом ООН (1998), Угода між ООН і Міжнародним

Фондом сільськогосподарського розвитку (1977), Угода між ООН та ВОІВ (1974).

Разом з тим вони регулюють питання, спрямовані на все або частину міжнародного співтовариства. Для прикладу, Конвенція з імплементації Протоколу про співробітництво між Міжнародною організацією Франкофонії та Комісією з Індійського океану від 3 грудня 1999 року закріплює функції спільні для обох міжнародних інституцій у політичній, дипломатичній та правовій сферах, у лінгвістичній, культурній та правовій сферах, у сфері розвитку та охорони навколишнього середовища [209].

Резолюції – складний термін, що «охоплює всі види правових актів, які видають міжурядові установи» [194, с. 162]. Їх відносять до односторонніх інструментів міжнародних організацій. Резолюції частіше за все приймаються на конференціях, нарадах, тобто виступають у якості протоколу певного засідання.

Досить часто, зокрема у документації ООН термін «резолуція» використовують як узагальнення тих рішень, які може приймати конкретна інституція. Для прикладу, за спостереженнями М. Д. Оберга, Міжнародний Суд ООН говорить про «рішення» як про резолюції зобов'язуючого характеру та про «рекомендації» як про резолюції незобов'язуючого характеру [210].

У процесі нормотворення резолюції можуть виступати у якості початкової форми для нормотворення, доказу для утвердження звичаєвої норми, відтворення та підтвердження норм міжнародного права, а також утвердження міжнародної угоди, що надає їй юридичної сили [211, с. 130].

Досить часто через резолюції приймаються установчі акти міжнародних інституцій. Для прикладу: Резолюція 106 (VI) Економічної і Соціальної Ради ООН (нею була заснована Економічна Комісія ООН для Латинської Америки та Карибського басейну) [212].

Резолюції можуть породжувати наступні правові наслідки. Зокрема, це *матеріально-правові наслідки* – розширення повноважень міжнародної

інституції; *встановлення конкретного факту чи ситуації* (каузальні) – підтвердження *status quo* функцій міжнародної інституції; *модальні наслідки* – визначення форми (як і коли), в якій будуть реалізовані матеріально-правові наслідки. Правові наслідки виникають також із прийняття (очікуваного чи послідовного) адресатами резолюції.

Прийняття резолюцій слідує напрямками спеціалізації, універсалізації та інструменталізації, що зумовлене колом питань, з приводу якого можуть виноситися резолюції. Так, зазвичай вони стосуються питань загального для усіх членів міжнародної інституції інтересу. Для прикладу візьмемо п. 2в ст. 5 Статуту Організації Ісламської Конференції: «прийняття резолюцій з питань, що становлять всезагальний інтерес, у відповідності з цілями і завданнями Конференції, вказаними у даному Статуті» [213].

Одним із найбільш яскравих прикладів резолюцій є резолюції Генеральної Асамблеї ООН – письмовий документ, у формуванні якого приймають участь всі члени Асамблеї та для прийняття якого вимагається як мінімум 50% голосів. Як правило, резолюції Генеральної Асамблеї ООН носять рекомендаційний характер, що підтверджується ст. 10 Статуту ООН [98].

При цьому Міжнародним Судом ООН було визнано, що рішення Генеральної Асамблеї ООН у формі резолюцій носять обов'язковий характер у тому випадку, якщо вони стосуються прийняття нових держав-членів, процедури голосування, розподілу бюджету. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН не несуть зобов'язуючих правових наслідків у питаннях міжнародного миру і безпеки. Територіально резолюції Генеральної Асамблеї ООН породжують правові наслідки для усієї внутрішньої системи інституцій ООН.

Спеціальним документом виступає резолюція Ради Безпеки, що приймається шляхом прямого голосування всіх 15 членів Ради Безпеки за умови, що за нього віддано не менше 9 голосів, без права вето хоча б одного із постійних членів Ради Безпеки.

Принципова різниця між ними полягає у тому, що резолюції Генеральної Асамблеї ООН носять морально політичний та необов'язковий характер, на відміну від резолюцій Ради Безпеки ООН. Існує така думка, що рекомендаційний характер даних резолюцій не випадково є таким, а має юридичне та соціальне підґрунтя. Виступаючи на XX сесії Генеральної Асамблеї ООН у VI комітеті, представник США У. П. Роджерс говорив про те, що, «якби Генеральна Асамблея ООН могла створювати право, обов'язкове до застосування всіма державами-членами, то останні втратили б свій суверенітет і стали б частиною єдиної світової держави» [211, с. 138].

Загальні принципи права, відповідно до Статуту Міжнародного Суду ООН, закріплюються у якості джерел сучасного міжнародного права. На думку таких вчених, як Л. А. Алексідзе, Ж. Тускоз, Г. І. Тункін та інших, «загальні принципи права є спільними правовими поняттями, логічними правилами, тезнічними принципами, які використовуються в тлумаченні й застосуванні права як міжнародного, так і внутрішньодержавного». Крім того, зазначається, що «значна кількість загальних принципів права є трансформованими у право закономірностями розвитку суспільних відносин, принципами функціонування систем управління в суспільстві» [83, с. 124-125].

У контексті наповнення законодавчих баз статутного права міжнародних інституцій загальні принципи права можна розглядати як нормотворчі резолюції універсальних організацій, що схвалюються переважною більшістю держав та визнаються цивілізованими націями (наприклад, принципи міжнародного права, закладені в Статуті Нюрнберзького Трибуналу, або Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року).

Директиви – це рішення, що зобов'язують державу, якій вони адресовані, до досягнення належного результату. Держава-член вільна у виборі того механізму, за яким відбуватиметься імплементація директиви на національному рівні. Відтак, головне для держави – не відтворити буквально

текст директиви в національному законодавстві, а забезпечити абсолютне виконання директиви. Стандартними прикладами виступають директиви в рамках ЄС. Також директиви приймають Міжнародна організація кримінальної поліції ІНТЕРПОЛ, ВОІВ, МСЕ.

Регламенти стосуються конкретної міжнародно-правової ситуації та встановлюють правові наслідки для конкретних категорій суб'єктів (наприклад, регламенти Керуючого комітету Центральноеафриканського економічного та митного союзу або правила ІКАО, що також носять характер регламентів).

Рекомендації являють собою незобов'язуючі пропозиції міжнародних установ своїм державам-членам (інколи органу даної інституції чи іншій організації) вчинити певну дію чи утриматись від неї задля зміни *status quo* на міжнародній арені (рекомендації МОП, наприклад: Рекомендація 200 стосовно ВІЛ та СНІД та сфери праці від 6 липня 2010 року [214]).

Декларації – акти міжнародних інституцій, які мають на меті не змінити, а роз'яснити конкретну ситуацію, що склалась на міжнародній арені [18, пара. 1245] (Декларація про територіальний притулок, Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку).

Міжнародно-правовій практиці відомі наступні види декларацій, що дають змогу з'ясувати, якими ж є підстави для винесення відповідних рішень:

- декларація про визнання певної ситуації як такої, що становить загрозу миру;
- декларація про визнання території не самокерованої за Розділом XI Статуту ООН;
- декларація про визнання конкретного питання в межах юрисдикції держави;
- декларація про те, що певна держава не виконала свої зобов'язання (наприклад, про те, що Південно-Африканська Республіка не виконала зобов'язань із управління підмандатною територією Південно-Західної Африки);

– декларація про визнання конкретної делегації такою, що законно представляє державу-члена.

Стандарти – правила, що видаються міжнародною інституцією та зобов'язують лише ті держави, у яких спостерігаються суперечності між їх власною практикою та міжнародними стандартами (наприклад, стандарти ІКАО, Міжнародного агентства електрозв'язку та інші).

Протоколи визначаються як угоди чи міжнародні домовленості, що доповнюють або змінюють попередню угоду чи міжнародну домовленість та, відповідно, мають однакову загальну предметну спрямованість. За загальним правилом, не вимагається додаткова ратифікація протоколу, якщо держава дала свою згоду на попередню домовленість. У тому випадку, якщо вимагається приєднання до протоколу, останній йменується факультативним (наприклад: Факультативний протокол до міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 2008 року, Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів від 2006 року).

Практика міжнародних інституцій, або заведений порядок – правила, що склались в процесі діяльності міжнародної інституції або в рамках останньої, або між нею і іншими суб'єктами, але що не знайшли прямого відображення у договірних нормах. Зокрема, прийняття штапованого підпису – факсиміле, прийняття іноземних мір розрахування ваги чи об'єму товару.

Судові рішення та консультативні висновки являються тими актами, що приймаються в рамках міжнародних судових інституцій та неабияк впливають на хід міжнародного правотворчого процесу, несучи в собі чіткі правові позиції загального характеру [215]. Наприклад, це рішення та консультативні висновки Міжнародного Суду ООН, рішення Суду ЄС, ЄСПЛ, Економічного суду СНД, трибуналів.

Акт тлумачення (інтерпретаційний акт) – юридично значимий акт, що містить конкретизуючі нормативні приписи, спрямований на встановлення дійсного смислу та змісту норми права. Міжнародні інституції (зокрема, судові

органи, арбітражі) також виступають суб'єктами тлумачення. Переважно інтерпретаційна діяльність міжнародних інституцій здійснюється по відношенню до власних установчих і похідних від них документів. Яскравим прикладом є прийняття Генеральною Асамблеєю у 1970 році Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами, який формально вважається актом тлумачення принципів Статуту ООН [216]. Через акти визнання (односторонні акти держави, про які далі йтиме мова) положення даної декларації були визнані в якості норм звичаєвого права.

Досить часто у міждержавних (і не тільки) договорах містяться положення про те, що у випадку спору щодо тексту договору він передається на розгляд суду чи арбітражу. Пам'ятаємо, що судове тлумачення обов'язково лише для сторін справи і виключно по даній справі. Незважаючи на це, акти тлумачення Міжнародного Суду ООН активно використовуються в якості додаткового засобу тлумачення у міжнародній практиці.

Акти реалізації. Для прикладу наведемо Угоду про гарантії прав громадян держав-учасниць СНД у галузі пенсійного забезпечення від 1992 року, прийняту задля реалізації положень угоди про створення СНД [217]. Наведений документ є прикладом конкретизації, що здійснюється або одночасно зі створенням первинних норм, чи в процесі їх реалізації (що прослідковується у зв'язку із актом СНД). Іншим прикладом акту реалізації, незважаючи на відсутність юридичного статусу, є видання у 2001 році Міжнародним агентством з атомної енергії Глосарію з гарантій Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ) [218].

Діяльність з міжнародного контролю розглядається суб'єктами міжнародного права в якості правореалізаційної діяльності. Результатами контрольної діяльності являються доповіді, повідомлення, матеріали перевірки, що мають правове значення. Для прикладу назвемо щорічні доповіді Міжнародного комітету з контролю над наркотиками [219].

Акти застосування. Прикладами актів застосування є документ Московської наради Конференції з людського виміру Наради з безпеки і співробітництва в Європі (далі – НБСЄ), що надає державам-учасникам Організації право на допомогу місій експертів чи доповідачів для вирішення питань, що належать до людського виміру [220]; резолюції Ради Безпеки ООН.

Звичай. Норми звичаїв дуже швидко породжуються в рамках міжнародних інституцій через усі згадані вище нормативно-правові акти. Переважно, такі норми носять процедурний характер. Разом з тим нерідко трапляються приклади кодифікації звичаїв міжнародними інституціями, наприклад: Йорк-Антверпенські правила про загальну аварію, прийняті на конференції в Амстердамі в 1949 році Міжнародним морським комітетом; збірник “*Trade Terms*” Міжнародної торгової палати в Парижі.

Узвичаєння визначається як «правило, що склалось на основі однакового та постійного повторення фактичних відносин сторонами домовленості у відповідності з їх намірами» [221, с. 130]. Зазвичай узвичаєння йменують складовою *lex mercatoria*. Серед прикладів узвичаєнь назовемо уніфіковані правила Міжнародної торгової палати, зокрема: Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів від 1993 року, Уніфіковані правила Міжнародної торговельної палати для міжбанківського рабурсування за документарними акредитивами від 1996 року [222].

Міжнародні контракти. Для прикладу наведемо міжнародні контракти, що укладаються між державами і фінансовими установами (ЄБРР, Міжнародною фінансовою корпорацією тощо).

Важливим джерелом міжнародного статутного права виступають **односторонні акти держав**. П. 38 (Розділ 2) Другої доповіді щодо односторонніх актів держав Спеціального доповідача Комісії з міжнародного права ООН В. Р. Седеньйо визначає односторонній правовий акт (декларацію) як «однозначне, автономне вираження волі, сформульоване публічно однією або декількома (багатьма) державами щодо однієї або більше держав,

міжнародного співтовариства в цілому чи міжнародної організації, з наміром викликати конкретні правові наслідки за міжнародним правом» [223, с. 200]. Пізніше питання односторонніх актів держави було розвинуто у доповіді щодо Керівних принципів, що застосовуються до односторонніх заяв держав від 2006 року [224].

До односторонніх актів держав відносимо акти визнання, акти протесту, односторонній акт обіцянки (або «декларація зобов'язання») [225], оголошення про нейтралітет чи неприєднання, приєднання до договору, застереження до нього, вихід із договору, оголошення про встановлення певної зони, відмова від права, розрив дипломатичних відносин, ультиматум, оголошення чи фактичне розв'язання війни, оголошення про припинення війни, капітуляція, відповідальність держави та інші.

Незважаючи на їх морально-політичний характер, вони породжують зобов'язання не лише в силу міжнародно-правового принципу добросовісності, а й в силу інших норм чинного міжнародного права.

Так, досить часто односторонні акти держав являються першим етапом міжнародного нормотворчого процесу, як зі сторони власне держави, так і міжнародних інституцій. Зокрема, це може проявлятися у «закріпленні міжнародної договірної ініціативи (початок міжнародного правотворчого процесу), у закріпленні міжнародних звичаєвих норм (завершення правотворчого процесу міжнародного звичаєвого нормотворення)» [226, с. 82].

Для прикладу, односторонні акти держав можуть стати предметом аналізу міжнародних судових установ та, відповідно, їх нормотворчої діяльності – судових рішень, арбітражних рішень, консультативних висновків. Для прикладу: рішення Міжнародного Суду ООН у справі про ядерні випробування від 1974 року (в основі – одностороння декларація) [227]. Більш того, сама одностороння декларація держави про визнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН є особливим видом міжнародно-правових актів, за допомогою якої відповідна держава приймає на себе міжнародні

зобов'язання, встановлює взаємовідносини із Судом, а також за замовчуванням передбачає двосторонні договірні відносини між державами, що зробили аналогічні декларації.

Мова йде про формування договірних відносин за системою «факультативної клаузули» [228, с. 14]. Актуальність звернення уваги на дане джерело міжнародного статутного права міжнародних інституцій полягає також у тому, що звичаї та узвичаєння, що народжуються в рамках міжнародних інституцій, визнаються в якості міжнародних звичаєвих норм шляхом односторонніх актів визнання держави.

Для прикладу, візьмемо практику Генеральної Асамблеї ООН, представлену у її резолюціях [229, с. 6-7], особливо у резолюції 217А (ІІІ) від 1948 року, якою була прийнята Загальна декларація прав людини. Таким чином, імплементуючи положення Декларації, держави визнавали повноваження міжнародних організацій творити міжнародне звичаєве право. Те ж саме зазначено і у принципах, виділених Асоціацією міжнародного права у 2000 році стосовно джерел формування міжнародного звичаєвого права: «практика міжурядових організацій сама по собі є формою «державної практики»», що є необхідною для формування звичаю [230].

А. Х. Абашидзе стверджує, що «односторонні акти держав в силу породження ними юридичних обов'язків є джерелами міжнародно-правових зобов'язань, але не міжнародного права» [231, с. 35], оскільки «міжнародно-правовий акт має являти собою спільне волевиявлення не менше двох учасників міждержавних відносин» [232, с. 89]. При цьому, хоча для появи одностороннього акту вимагається воля одного суб'єкта міжнародного права, «воля чи дії інших суб'єктів можуть перешкоджати тому, щоб виражена воля була ефективно задіяна» [233, с. 301].

Активний розвиток статутного права міжнародних інституцій, що рухається за магістралями спеціалізації, універсалізації та інструменталізації, свідчить про чималу кількість законодавчих баз, що розробляються в рамках

міжнародних інституцій та сприяють поверненню до ідей світового конституційного права, виголошених А. Геффером та Ш. Фон Кальтенборном ще в середині XIX століття. Проте, особливість ідеї, що пропонується, полягає у розвитку глобального конституційного права через вдосконалення інституцій «глобального управління» [234, с. 2], про що частково говорив Д. Шнайдерман із Університету Торонто, через активну їх участь в процесах формування та дії норм міжнародного права та через взяття за основу єдиного документу для міжнародного співтовариства Статут ООН, про що, зокрема, також говорить М. Доул із Університету Колумбії [235].

2.3. Функції міжнародних інституцій, орієнтовані на підвищення ефективності застосування норм міжнародного права.

Другою стадією процесу міжнародно-правового регулювання виступає процес застосування права, що виражається у наступній після нормотворчості діяльності різного роду інституцій в межах встановленої для них компетенції. Професор П. Є. Недбайло визначає правозастосування як правомірну діяльність, яка «пов'язана із організацією здійснення правових норм у правовідносинах та впливом на зобов'язаних осіб у даних відносинах» [236]. І. І. Лукашук розглядав застосування норм міжнародного права як «цілеспрямовану діяльність суб'єкта, покликану забезпечити здійснення норм міжнародного права» [96, с. 222] (мова про що буде йти у наступному розділі), а також як «найактивнішу стадію існування міжнародного права», адже «на цій стадії здійснюється його основний регламентуючий вплив на міжнародні відносини» [96, с. 222]. Важливо також зазначити те, що «практика застосування наповнює норму реальним змістом, що виходить за формальні рамки» [96, с. 222].

Г. Верле розглядає механізми правозастосування у міжнародному кримінальному праві, чітко відокремлюючи його від реалізації та імплементації

норм міжнародного права. Зокрема, що стосується правозастосування, то він зазначає, що «у міжнародному кримінальному праві проводиться розмежування між механізмами його безпосереднього і опосередкованого застосування. При цьому мається на увазі здійснення кримінального переслідування за скоєння злочинів за міжнародним правом міжнародними судами, з однієї сторони, і національними судами – з іншої» [237, с. 109]. Також важливою віхою у процесі безпосереднього застосування норм міжнародного кримінального права він вважає набуття чинності Статутом Міжнародного кримінального суду 1 липня 2002 року та створення Міжнародного кримінального суду, адже «був заснований постійний форум, призначений для безпосереднього застосування міжнародного кримінального права» [237, с. 110].

Так, виділяють три типи правозастосування: судове, управлінське та адміністративне [75, с. 236-237]. Відповідно, міжнародні інституції беруть участь у всіх типах правозастосування. Особливий інтерес, зокрема, представляють міжнародні інституції типу «агентств», тобто ті, які регламентують систему дозвільних рішень в межах окремої вузькоспектральної галузевої області, а простіше кажучи, ті, які сприяють виконанню функцій міжнародних інституцій типу «міністерств», реалізованих у вигляді уже прийнятих нормативно-правових актів. Фактично, мова йтиме про прийняття нормовстановлюючих рішень міжнародними інституціями задля застосування нормативних приписів на практиці.

Зазвичай, «процес застосування права завершується його документальним оформленням, що надходить від компетентного суб'єкта, який пов'язаний із виникненням, зміною чи припиненням правовідносин або досягненням будь-яких правових наслідків» [75, с. 240]. В теорії держави і права правозастосовний акт має ознаки «офіційного рішення компетентного органу управлінського характеру, що містить владне веління, обов'язкове для адресатів, забезпечується примусом, виноситься з дотриманням правової процедури та з врахуванням встановленої юридичної форми, а також

пов'язаного із індивідуалізацією суб'єктивних прав та юридичних обов'язків або підготовкою досягнення певних правових наслідків» [75, с. 241].

Стосовно актів застосування, що виносяться міжнародними інституціями, то вони можуть мати як рекомендаційний характер (комітети, комісії, фонди), так і містити обов'язкові приписи (деякі рішення Ради Безпеки ООН, Міжнародного Суду, арбітражних судів).

Процес правозастосування є логічним продовженням процесу нормотворчості, адже, з'явившись, для нових норм права мають бути створені всі умови для їх подальшої ефективної реалізації та імплементації. Мова йде про забезпечення наступних умов (вони будуть супроводжуватися практичними прикладами з діяльності міжнародних інституцій, задіяних у регулюванні визначених раніше функціональних блоків):

1. *Формалізація рішення міжнародних інституцій* як процес подання інформації про зміст нормотворчості у формалізованому вигляді.

Рішення міжнародних інституцій знаходять свій формальний вияв у документах, що мають найменування та характерні риси конвенції, угоди, резолюції, рекомендації, директиви тощо. Проте, до формалізації рішень у тому вигляді, в якому вони офіційно оприлюднюються для міжнародного співтовариства, обговорення конкретного питання в рамках міжнародних інституцій закріплюється на рівні протоколів засідань міжнародних інституцій. Для прикладу, 26 січня – 3 лютого 2015 року була проведена 136 сесія Виконавчої ради ВООЗ, що складалась із п'ятнадцяти засідань, а, відповідно, і п'ятнадцяти протоколів. Так, на другому засіданні йшла мова про розгляд проекту резолюції щодо глобальної стратегії боротьби із малярією, і, відповідно, серед документів, прийнятих на цій сесії є Резолюція EB.136.R1 «Глобальна технічна стратегія і цілі для боротьби з малярією на 2016-2030 роки» [238]. Відтак, формалізація рішення відбувається на трьох рівнях: на рівні поданого проекту рішення, на рівні протоколу засідання органу

міжнародної інституції, де розглядався такий проект, та на рівні рішення прийнятого членами міжнародної інституції.

Наприклад, у межах *літосфери буття* людства прийняті Резолюція ГА ООН 3201 (S-VI) «Декларація про встановлення Нового міжнародного економічного порядку», Рішення Ради Міжнародного органу з морського дна щодо подання на затвердження плану роботи з дослідження поліметалічних руд поданого *China Minmetals Corporation*; в рамках *сфери міжнародно-правових просторів* поширеними є стандарти ІКАО (наприклад, стандарти для цивільних авіалайнерів від 2016 року), *рекомендована практика* ІКАО для повітряної навігації, *конвенції* Міжнародної морської організації (наприклад, Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року); в рамках *природної сфери* стандарти (технічні регламенти) Всесвітньої метеорологічної організації; в рамках *антропосфери* резолюції, стандарти та рішення ВООЗ; в рамках *техносфери* це, переважно, стандарти, зокрема, таких інституцій як Міжнародна організація із стандартизації, Панамериканський комітет стандартів та інші; в рамках *економічної сфери* це Угоди СОТ, регламенти МВФ; в рамках *соціосфери* це можуть бути резолюції ЕКОСОП ООН (для прикладу, резолюція 2014/23 «Зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі з контрабандою мігрантів»), меморандуми, декларації та рішення ЮНЕСКО; в рамках *ноосфери* це стандарти та технічні регламенти МСЕ, в рамках *конституційної сфери* це резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН, документи інституцій ЄС, Ради Європи, ОАД тощо.

2. *Моделювання поведінки члена міжнародної інституції* із регламентуванням меж його «свободи дій».

Для прикладу візьмемо Резолюцію 2235 (2015) Ради Безпеки ООН про встановлення механізму виявлення правопорушників, що використовували хімічну зброю у Сирії [239]. Відповідно, з 13 жовтня 1961 року Сирійська Арабська Республіка, після відновлення статусу незалежної держави, є членом

ООН і бере на себе зобов'язання відповідно до її Статуту та рішень, що приймаються на виконання Статуту. Одним із таких рішень є Резолюція 2235 (2015). Згідно з положеннями Резолюції, Сирійська Арабська Республіка зобов'язана моделювати свою поведінку на міжнародній арені відповідно до взятих нею зобов'язань за Протоколом про заборону використання на війні удушливих, ядовитих чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів, Конвенцією про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та її про знищення, Резолюціями Ради Безпеки ООН 1540 (2004), 2118 (2013) та 2209 (2015), і відтак «не використовувати, не розробляти, не накопичувати, не зберігати, не передавати будь-якими способами хімічну зброю іншим державам чи недержавним акторам» [239]. Відповідні зобов'язання покладаються на Сирійську Арабську Республіку в цілому та на усіх сторін, що діють в Сирії.

В даному випадку ефективне застосування норми права передбачає побудову граничних меж поведінки адресатів в рамках регульованих відносин. Рішення типу конвенцій передбачають наявність положень «загальних зобов'язань сторін», а рішення типу резолюцій – “*recalls, calls on...*”.

3. *Моделювання поведінки члена міжнародного співтовариства* із регламентуванням меж їх «свободи дій».

Окрім, власне, застосування норм права в площині безпосереднього адресата, міжнародні інституції в процесі міжнародно-правового регулювання регламентують поведінку усіх чи визначених за окремими критеріями членів міжнародного співтовариства. Так, у згаданій Резолюції, Рада Безпека ООН «закликає усі інші держави співпрацювати в рамках Спільного Слідчого Механізму та надавати будь-яку інформацію, якою вони володіють, щодо індивідів, утворень, груп чи урядів, які виступали правопорушниками, організаторами, спонсорами чи брали іншу участь у використанні хімікатів як зброї, включаючи хлорин чи інші токсичні хімікати, у Сирійській Арабській Республіці» [239]. В даному випадку функції Ради Безпеки ООН проявляються

у «забезпеченні швидких та ефективних дій ООН... у питанні підтримки міжнародного миру і безпеки» (п. 1 ст. 24 Статуту ООН) [98]. Важливо, що у тій же статті зазначається, що Рада Безпеки ООН при виконанні своїх обов'язків діє від імені всіх членів ООН. Відтак, з усіх питань, що стосуються підтримки міжнародного миру і безпеки, Рада Безпеки ООН діє, отримавши попереднє схвалення членів ООН на обов'язковість для них рішень Ради Безпеки ООН.

Наведемо ще приклад Директиви № 98/34/ЕС Європейського парламенту і Ради ЄС про процедуру надання інформації в області технічних стандартів і регламентів, а також правил надання послуг в інформаційному суспільстві від 22 червня 1998 року [240]. Поведінка держав-членів в галузі винесення технічних регламентів стандартів, що стосуються інформаційної сфери, має моделюватися таким чином, щоб в процесі застосування норм права, визначених у даній Директиві, вони «надавали усю необхідну інформацію щодо нових об'єктів, включених національними органами в свої національні програми стандартизації...; публікували проекти своїх стандартів, таким чином, щоб надавати можливість іншим державам членам ЄС надавати щодо них свої коментарі...та інше» [240].

Відтак, тут функції міжнародних інституцій у підвищенні ефективності міжнародно-правового регулювання проявляються у визначенні заделегідь (запрограмуванні) поведінки держав-членів міжнародної інституції на міжнародній арені.

4. *Регламентация оптимальных вариантов реализации решения международных институций*, що проявляється у визначенні цілей прийняття рішення і, відповідно, цілей діяльності конкретної інституції в рамках визначеної сфери буття міжнародного співтовариства; у прогнозуванні наслідків від прийнятого рішення та у визначенні набору альтернативних дій, що наявні в момент прийняття рішення. Схематично, мова йде про регламентацію застосування норм права на рівні цілей, уявлень про бажані наслідки та на рівні обмежень.

В якості прикладу візьмемо Всезагальну декларацію ЮНЕСКО про культурне різноманіття від 2 листопада 2001 року. В контексті даної декларації «цілями діяльності ЮНЕСКО є:

1. Сприяння врахуванню проголошених в даній Декларації принципів в стратегіях розвитку, що розробляються різними міжурядовими організаціями;

2. Виконання інформаційних функцій та координацій зусиль держав, міжнародних міжурядових і неурядових організацій, громадянського суспільства та приватного сектора зі спільної розробки концепцій, задач та політичних рішень в підтримку культурного різноманіття;

3. Проведення подальшої нормотворчої роботи, а також діяльності із залучення уваги громадськості та зміцнення потенціалів в областях, згаданих у Декларації, та тих, що відносяться до компетенції ЮНЕСКО та інше» (ст. 12 Програми Всезагальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття) [241].

Очікуваними наслідками від реалізації функцій ЮНЕСКО, відповідно до тексту Декларації, будуть «зміцнення творчого потенціалу і можливостей розповсюдження культурної продукції в глобальному масштабі», «налагодження партнерства між державним сектором, приватним сектором і громадянським суспільством» [241].

5. *Визначення методу реалізації прийнятого рішення*, що може бути політико-правовим (за допомогою політичних засобів; для прикладу, шляхом міжнародного співробітництва між державами-членами міжнародної інституції), морально-правовим (мобілізація моральних засобів задля забезпечення добросовісного виконання норм міжнародного права), ідейно-правовим (шляхом роз'яснення цілей, принципів і норм та створення платформи переконаності в необхідності їх якнайефективнішої реалізації), організаційно-правовим (через закріплення необхідності вжиття організаційних заходів з реалізації норм міжнародного права), спеціально-правовим

(імперативним – шляхом норм-заборон та норм-обов'язків; диспозитивним; методом автономії та рівності сторін – координації та методом субординації).

Для прикладу, застосування норм Протоколу про заборону застосування на війні удушливих, ядовитих чи інших подібних газів та бактеріологічних засобів від 17 червня 1925 року, прийнятого Лігою Націй, будується шляхом методів співробітництва між державами-членами інституції та норм-заборон та норм-обов'язків («Високі договірні сторони визнають заборону застосування на війні удушливих, ядовитих чи інших подібних газів, погоджуються розповсюджувати цю заборону на бактеріологічні засоби ведення війни» [242]).

Резолюція 1325 (2000), прийнята Радою Безпеки на її 4213-ому засіданні 31 жовтня 2000 року, передбачає застосування норм права шляхом закріплення необхідності «залучення більшої кількості жінок до прийняття рішень в рамках національних, регіональних та міжнародних інститутів і механізмів запобігання, регулювання і вирішення конфліктів», а також шляхом вжиття організаційних заходів, зокрема, «розширення добровільної фінансової, технічної та матеріальної підтримки держав-членів зусиль з підготовки персоналу з врахуванням гендерних аспектів» [243]. Важливо доповнити, що дана Резолюція будується на умовах не заборони чи дозволу, а за методом дотримання сторонами збройних конфліктів (конкретні адресати) міжнародно-правових норм, що застосовуються до прав і захисту жінок і дівчат, особливо як цивільних осіб, зокрема тих, що містяться у Женевських конвенціях від 1949 року та Додаткових протоколах до них від 1977 року, Конвенції про біженців від 1951 року і Протоколів до неї від 1967 року, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації у відношенні жінок від 1979 року та Факультативному протоколі до неї від 1999 року та Конвенції ООН про права дитини від 1989 року і Факультативних протоколів до неї від 25 травня 2000 року.

6. *Моделювання стратегії реалізації норм міжнародного права* – визначається шляхом аналізу ресурсів та засобів, що кладуться в основу досягнення цілей рішення міжнародної інституції та, врешті, діяльності самої

міжнародної інституції. Це може відображатися у закладенні стратегії «вирішення проблеми», «налагодження співробітництва», «знаходження точок компромісу» та в іншому.

Так, Всезагальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття від 2 листопада 2001 року закладає стратегії вирішення проблеми та налагодження співробітництва, що проявляються у наступних діях:

- «поглиблення міжнародної дискусії з питань культурного різноманіття»;
- «залучення уваги громадськості та найбільш сприятливих для збереження та заохочення культурного різноманіття форм співробітництва»;
- «заохочення обміну знаннями та найбільш ефективною практикою в сфері культурного плюралізму»;
- «більш глибоке розуміння і уточнення змісту культурних прав як невід'ємної частини прав людини»;
- «збереження мовної спадщини людства і сприяння самовираженню, творчості та розповсюдженню ідей на максимально можливій кількості мов»;
- «сприяння розповсюдженню грамотності в сфері цифрових технологій» тощо [241].

Розповсюдженням є також закладення стратегій «вирішення проблеми», зокрема в резолюціях Ради Безпеки ООН. Для прикладу, Резолюція 2248 (2015) була прийнята Радою Безпеки на її 7557-ому засіданні 12 листопада 2015 року з метою покращення ситуації безпеки та подолання насилля в Бурунді, а також налагодження діалогу між бурундійськими зацікавленими сторонами. Так, механізм даної стратегії полягав у наступному:

- «заклик до уряду Бурунді та всіх сторін відмовитися від усіх видів насилля»;
- «вимога до всіх сторін у Бурунді утримуватись від будь-яких дій, які могли б поставити під загрозу мир та стабільність в державі»;

– «заклик до уряду Бурунді поважати, захищати і гарантувати всі права людини і основні свободи для всіх у відповідності з міжнародними зобов'язаннями цієї держави, дотримуватись принципу верховенства права та запроваджувати прозорі механізми притягнення до відповідальності за вчинені акти насилля, а також надавати всесторонню підтримку Управлінню Верховного комісара під час виконання ним свого мандату»;

– «заклик до уряду Бурунді співпрацювати в процесі посередництва під егідою Східноафриканського співтовариства, схваленого Африканським союзом, з метою негайної організації відкритого для всезагальної участі загальнобурундійського діалогу із залученням всіх зацікавлених та прихильних справі миру сторін»;

– «підтримка рішення Генерального секретаря призначити спеціального радника із запобігання конфлікту в Бурунді для взаємодії з урядом Бурунді та іншими зацікавленими сторонами, в тому числі із субрегіональними, регіональними та іншими міжнародними партнерами»;

– «пропозиція Генеральному секретарю направити в Бурунді групу для координації зусиль та взаємодії з урядом Бурунді, Африканським союзом та іншими партнерами для того, щоб оцінити ситуацію та проробити варіанти вирішення проблем в області політики та забезпечення безпеки» тощо [244].

Відтак, процес правозастосування спрямований на забезпечення наявності у нормотворчому акті усіх положень необхідних для подальшої реалізації та імплементації рішень міжнародної інституції. А оскільки його основним призначенням є створення умов для реалізації норм міжнародного права, то правозастосовні акти є актами, що передбачають такі заходи забезпечення, як сприяння реалізації та заходи впливу. До заходів сприяння реалізації віднесемо наступні:

1. *Оформлення, видача, облік, звітність щодо різного типу дозволів / квот.* Для прикладу, Європейська конференція міністрів транспорту (далі – ЄКМТ), створена на основі Протоколу від 17 жовтня 1953 року, згідно із

системою багатосторонніх квот, введеною 1 січня 1974 року, видає *дозволи на міжнародні перевезення вантажів* автомобілями, що працюють за договором найму чи за винагороду, що виконуються між державами-учасниками ЄКМТ та транзитом через територію однієї чи декількох країн-учасниць ЄКМТ транспортними засобами, зареєстрованими в країні-учасниці ЄКМТ [245].

Фактично, і правозастосовча діяльність міжнародних інституцій підлягає предметному розширенню. Так, у 1991 році на Раді міністрів транспорту була прийнята резолюція № 91/2 про встановлення для «зелених вантажівок» нормативів із забруднення повітря та шуму. З того часу видаються «звичайні» дозволи і дозволи, що видаються на «зелені вантажівки» (сертифікати відповідності) [246, с. 1].

Розглянемо інший приклад із функціонального блоку сфери міжнародно-правових просторів. Згідно із пп. 2 та 3 ст. 7 Конвенції про міжнародну організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) від 3 вересня 1976 року Рада ІНМАРСАТ «може надавати дозвіл для доступу до космічного сегменту ІНМАРСАТ земним станціям, розташованим на установках, що не являються суднами, але що експлуатуються у морському середовищі, оскільки і коли робота таких земних станцій не спричиняє серйозних перешкод для обслуговування суден» [247].

Наведемо ще один приклад. У межах Міжнародної конвенції про регулювання китобійного промислу від 2 грудня 1946 року була утворена Міжнародна китобійна комісія, основною функцією якої є забезпечення належного збереження популяції китів. Задля виконання даної функції, згідно зі ст. 5 її установчого документу, а також Розкладів, що постійно оновлюються, Комісія уповноважується встановлювати квоти на виловлювання китоподібних, обмеження за розмірами китів, що виловлюються, виділяти конкретні райони Світового океану в якості «китових заповідників», а також встановлювати повну заборону на добування деяких видів китоподібних [248].

2. *Надання допомоги у розробці чи розвитку національного законодавства, вироблення рекомендацій та пропозицій органам державної влади.* Для прикладу наведемо діяльність Європейської комісії за демократію через право, консультативний орган Ради Європи, що наділений статусом «часткової відкритої угоди». Повноваження інституції закріплені у її установчому документі – Резолюції (90)6 щодо Часткової угоди, якою утворюється Європейська комісія за демократію через право, переглянутої Резолюцією 2002 (3). Наслідком її діяльності виступатимуть, згідно зі статтею 3, висновки, а також керівництва, закони та міжнародні домовленості (це вже питання нормотворчості) [249]. Наприклад, Висновок Венеціанської комісії з питання «Чи відповідає рішення, прийняте Верховною Радою Автономної Республіки Крим в Україні щодо організації референдуму про те, щоб стати суб'єктом Російської Федерації чи відновити Конституцію Криму 1992 року, конституційним принципам?» від 21 березня 2014 року.

Юридична сила актів Європейської комісії за демократію через право носить рекомендаційний характер, про це свідчить не лише консультативний статус міжнародної інституції, але й текстуальний аналіз нормативних документів, що нею приймаються. Так, в п. 95 зазначено: «Венеціанська Комісія вважає, що *було б бажано*, для зміцнення правової визначеності всіх меншин, так само як і для більшості, якби закон власне включав чіткі положення про кількість заяв, необхідних для гарантії недоторканного права створювати і підтримати такі школи (маються на увазі школи меншин), а також положення про процедуру прийняття відповідного рішення» [250].

Перейдемо до міжнародної інституції іншого рівня – Женевського центру демократичного контролю над збройними силами та його структурного підрозділу – Центру безпеки, розвитку та верховенства закону, що являється керівною установою в області реформи сектору безпеки. П. 5 ст. 2 документу, що фактично слугує установчим актом інституції, надає Женевському центру повноваження пропонувати зацікавленим державам та міжнародній спільноті

експертизу Центру щодо аналізу питань, що належать до кола відання інституції (демократичний контроль над збройними силами та воєнізованими силами), формулювати конкретні рекомендації та здійснювати систематичну оцінку покращень діяльності держав [251, с. 1].

Крім того, серед міжнародних інституцій, які приймають активну роль у правозастосуванні, є Програма ООН з навколишнього середовища. За відповідним запитом держав вона розробляє керівництва щодо ефективної імплементації національних зобов'язань за Принципом 10 Декларації Ріо 1992 року з навколишнього середовища та розвитку. Для прикладу, серед таких документів: Керівні принципи розвитку національного законодавства з доступу до інформації, участі громадськості та доступу до правосуддя у питаннях, що стосуються захисту навколишнього середовища від 2012 року [252].

3. *Надання кредитів.* МВФ здійснює функцію сприяння процесу розширення та збалансованого зростання міжнародної торгівлі, розвитку міжнародного співробітництва у валютно-фінансовій сфері і т.д. [253]. Мова йде, зокрема, про систему кредитування держав-членів, що стикаються із фактичними чи потенційними труднощами в сфері платіжного балансу як однієї із найвагоміших функцій МВФ. У 1974 році було започатковано механізм розширеного кредитування для сприяння державам в подоланні середньострокових та більш довгострокових проблем, пов'язаних із платіжним балансом, викликаних спотвореннями, що вимагають фундаментальних економічних реформ [254, с. 4].

До заходів впливу як кінцевої мети акту правозастосування відносимо припинення договору, відшкодування шкоди, виключення із міжнародного спілкування тощо.

Міжнародні інституції, зокрема неурядові, беруть участь у процесі міжнародного правозастосування і через уже згадану систему «засідань за формулою *Аррії*». Так, для прикладу наведемо рекомендації від 22 червня 2004 року Д. Кайо, Генерального Секретаря *CARE International*: інкорпорувати

посилання на захист та участь громадянського суспільства до резолюцій РБ ООН та звітів Генерального Секретаря ООН; створити формулу «*Arria-Plus*» для консультацій з представниками громадянського суспільства; створити формулу «*Arria in the Field*» з метою консультування місіями Ради Безпеки ООН експертів громадянських суспільств тощо [255].

Таким чином, процес правозастосування за участі міжнародних інституцій являє собою персоналізацію норми права, з'ясування її змісту для адресатів та усіх членів міжнародного співтовариства, що, передусім, проявляється у формалізації рішення міжнародної інституції, моделюванні поведінки безпосереднього учасника міжнародної інституції чи загалом члена / членів міжнародного співтовариства, регламентації оптимальних варіантів реалізації рішення міжнародних інституцій, визначенні методу реалізації прийнятого рішення та моделюванні стратегії реалізації норм міжнародного права. Подібні стадії процесу правозастосування необхідні задля ефективної реалізації норм міжнародного права, що виступає наступною стадією міжнародно-правового регулювання.

Висновки до Розділу 2.

1. В основі правотворчого процесу міжнародних інституцій лежить поняття консенсусу як результату узгодження волі засновників міжнародних інституцій щодо змісту конкретного правила поведінки, щодо визнання його як норми міжнародного права та щодо уповноваження міжнародних інституцій в подальшому розширювати свою нормотворчу діяльність без потреби запиту волі їх засновників та членів.

2. Через механізм встановлення регуляторних стандартів міжнародні неурядові організації підвищують ефективність міжнародно-правового регулювання в усіх функціональних блоках буття міжнародного співтовариства, зокрема, через виявлення прогалин, сприяння їх заповненню

міжурядовими організаціями, надання експертних думок та технічної документації як підготовчої стадії до процесу розробки проектів рішень міжнародних інституцій, відображення інтересів громадськості з конкретного питання шляхом видання інформаційних матеріалів, що, певною мірою, сприяє поступовому набуттю міжнародними неурядовими організаціями статусу суб'єкта міжнародного права. Основна цінність участі міжнародних інституцій в процесі міжнародно-правового регулювання полягає у сприянні якомога вищій якості прийнятих міжурядовими організаціями нормативно-правових актів.

3. Право, що твориться міжнародними інституціями, хоча переважно належачи до комплексу *soft law*, розвивається завдяки істотному впливу комплексу законодавчих баз, що його формують, на поведінку держав на міжнародній арені, динаміку досягнення консенсусу та прийняття, а відтак і визнання у якості перехідного етапу до прийняття норм *hard law*, зокрема через конвенції, укладені в межах міжнародних організацій, та інші зобов'язуючі рішення.

4. Статутне право міжнародних інституцій твориться, зокрема, спеціалізованими міжнародними інституціями, рішення яких, відповідно, характеризуються підзаконністю.

5. Учасниками формування *common law* міжнародних інституцій виступають міжнародні суди, арбітражі і трибунали, судові інтегровані інституції міжнародних організацій, а також міжнародні інституції в процесі винесення ними адміністративних рішень.

6. Право справедливості міжнародних інституцій спрямоване на пом'якшення строгості загального права та орієнтацію на міжнародно-правове регулювання, виходячи із постулатів природного права, й проявляється у кожному із функціональних блоків міжнародно-правового регулювання (як приклад: справедливість у делімітації морських просторів та справедливість розподілу ресурсів землі та морського дна).

7. Інституціоналізація правового порядку проявляється у предметному та функціональному розширенні нормотворчої діяльності міжнародних інституцій, виявами чого є збільшення кількості активно діючих міжнародних інституцій, зростання предметних горизонтів діяльності міжнародних інституцій у зв'язку із процесами глобалізації міжнародного суспільства, вертикальне наповнення сфер функціонального навантаження міжнародних інституцій, зростання кількості держав, що бажають приєднатися до роботи міжнародних інституцій, подолання монополії однієї міжнародної інституції на міжнародній арені.

8. Активне слідування напрямками формування статутного права міжнародних інституцій відображається у зростанні законодавчих баз, які мають відношення до усього міжнародного співтовариства, до яких відносяться конститутивні документи міжнародних інституцій, міжнародні угоди, розроблені під егідою міжнародних інституцій, міжнародні угоди між державою і міжнародною інституцією, домовленості міжнародних інституцій з урядами країн перебування, рішення, адресовані урядам країн-членів; рішення, адресовані громадянам урядів країн-членів; міжнародні угоди, укладені між двома і більше міжнародними інституціями; договори міжнародних інституцій з третіми державами; резолюції; загальні принципи права; директиви; регламенти; рекомендації; декларації; стандарти; протоколи; практика міжнародних інституцій; судові рішення та консультативні висновки, інтерпретаційні акти та акти реалізації; акти застосування; звичаї; узвичаєння; міжнародні контракти; односторонні акти держав.

9. Процес застосування міжнародними інституціями норм міжнародного права спрямований на забезпечення наявності у нормотворчому акті усіх положень необхідних для подальшої реалізації та імплементації рішень міжнародної інституції та супроводжується наступними етапами: формалізацією рішень міжнародних інституцій, моделюванням поведінки учасника міжнародної інституції, моделюванням поведінки члена

міжнародного співтовариства із регламентуванням меж їх «свободи дій», регламентацією оптимальних варіантів реалізації рішення міжнародних інституцій, визначенням методу реалізації прийнятого рішення, моделюванням стратегії реалізації норм міжнародного права.

10. Правозастосовні акти міжнародних інституцій, що приймаються для цілей підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання, передбачають заходи сприяння реалізації та заходи впливу (припинення договору, відшкодування шкоди, виключення із міжнародного спілкування).

Процеси нормотворчої та правозастосовчої діяльності створюють підґрунтя для залучення міжнародних інституцій, на основі закладених для них їх засновниками функцій, до процесів реалізації та імплементації норм міжнародного права.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ЗДІЙСНЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

3.1. Функціональна роль міжнародних інституцій щодо підвищення ефективності реалізації норм міжнародного права.

Процес правозастосування міжнародними інституціями створює умови для наступної органічної складової процесу міжнародно-правового регулювання – *стадії реалізації приписів норм міжнародного права*. Під правореалізацією розуміють «втілення у життя норм міжнародного права через поведінку (дії або утримання від дій) суб'єктів міжнародного права, їх діяльність по практичному здійсненню міжнародно-правових нормативних розпоряджень» [83, с. 431].

Реалізація представляє собою процес, коли відповідні суб'єкти, яким адресовані норми, діють у відповідності з їх положеннями. Можна виділити такі форми правореалізації, як: «дотримання (реалізація заборон), виконання (реалізація покладених на суб'єктів юридичних обов'язків) та використання права (реалізація суб'єктивного права (дозволів))» [75, с. 235-236], а сам механізм реалізації норм міжнародного права складається із нормативної, організаційно-правової та інституційної складових. Подібне розмежування обумовлюється прийомами правового регулювання, що при цьому використовуються.

Дотримання норм міжнародного права розуміється як «утримання від дій, що є забороненими конкретним міжнародно-правовим актом. В протилежному випадку суб'єкт міжнародних правовідносин порушить правове розпорядження норми» [83, с. 433]. Для прикладу візьмемо Міжнародну конвенцію про створення Міжнародного фонду для компенсації збитків від забруднення нафтою від 18 грудня 1971 року як конститутивний документ

Міжнародного фонду для компенсації збитків від забруднення нафтою. Ст. 30 документу передбачає наступне: «Під час виконання своїх обов'язків Директор і призначений ним персонал і експерти не повинні робити запит чи отримувати вказівки від будь-якого уряду або будь-яких органів, сторонніх для Фонду. Вони повинні утримуватися від будь-яких дій, несумісних з їх статусом міжнародних посадових осіб» [256].

Виконання норм міжнародного права, на відміну від дотримання, «передбачає активні дії з боку суб'єктів міжнародних правовідносин. Відтак, останні зобов'язані цілеспрямовано здійснювати нормативні розпорядження, що має проявлятися у конкретних зобов'язаннях та визначених діях» [83, с. 434]. Глава II Статуту ВООЗ «Функції», зокрема, закріплює функцію «стандартизувати, де це необхідно, діагностичні процедури» [122]. На практиці ВООЗ формує біологічні референс-матеріали, а також розробляє керівні принципи та рекомендації щодо виробництва та контролю за біологічними продуктами та технологіями, які створюють основу для належної якості і безпеки біологічних лікарських препаратів та відповідних біологічних діагностичних тестів. Виконання цих норм покладається на Департамент необхідних ліків та препаратів ВООЗ.

Стосовно *використання норм міжнародного права*, то тут мова йде про «активну реалізацію суб'єктивних юридичних прав, можливостей, наданих нормою міжнародного права, при чому право вибору варіанту поведінки лишається за суб'єктом міжнародних правовідносин» [83, с. 434]. У якості прикладу візьмемо МОК ЮНЕСКО, конститутивним документом якої є Статут від 16 листопада 1999 року. Ст. 1 зазначає, що «Комиссия определяет и выполняет свою программу в соответствии с установленными целями и функциями и в рамках бюджета, утверждаемого ее Ассамблеей и Генеральной конференцией ЮНЕСКО» [57], відтак за МОК ЮНЕСКО лишається право вибору варіанту поведінки, необхідного для ефективного використання норм міжнародного права.

Оперативна діяльність міжнародних інституцій займає особливе місце в процесі реалізації норм міжнародного права. Вони створюються для координації співпраці держав у певній сфері і по можливості надають необхідну допомогу державам у реалізації договорів в тій же сфері співпраці. В свою чергу, держави сприяють реалізації статутних цілей організації. На даний момент роль міжнародних організацій особливо висока у реалізації норм в сфері захисту прав людини, охорони здоров'я, транспорту, промисловості, та здійснюється вона шляхом: отримання допомоги через міжнародні інформаційні центри та агентства, доступ до культурних цінностей через міжнародні культурні програми, програми охорони здоров'я та інше.

Що стосується правового забезпечення реалізації норм міжнародного права, то інституції можуть наділятися доволі широкими та різноманітними повноваженнями. Вони приймають конкретизуючі та деталізуючі акти (наприклад, Декларація про принципи міжнародного права 1970 року), акти тлумачення (резолуція Генеральної Асамблеї «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року), здійснюють контроль за виконанням міжнародних зобов'язань (розгляд доповідей про заходи щодо виконання зобов'язань обговорення ефективності реалізації договору, проведення інспекцій).

Прикладом останнього може бути Комітет по правах дитини, заснований п. 1 ст. 43 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) з метою «розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією» [257]; Комітет з прав інвалідів, заснований ст. 34 Конвенції про права інвалідів (прийнятою резолюцією 61/106 Генеральної Асамблеї від 13 грудня 2006 року), уповноважений розглядати «усеосязні доповіді про заходи, ужиті кожною державою-учасницею для виконання нею своїх зобов'язань за цією Конвенцією...» (ст. 35), а відповідно до ст. 36 уповноважується надавати стосовно доповіді держави-учасниці «пропозиції та загальні рекомендації, які

він вважає доречними, і надсилає їх відповідній державі-учасниці. Комітет може запитувати в держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується виконання цієї Конвенції» [258]. Фактично, механізм таких комісій і комітетів розповсюджений в міжнародно-правовому регулюванні прав людини (Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет з прав людини тощо).

Суттєва роль міжнародних інституцій також у вирішенні спору. Вони вправі надавати добрі послуги в спорі щодо тлумачення та застосування норм міжнародного права (наприклад, тлумачення ЮНЕСКО змісту поняття «цифрова спадщина»). Також вони можуть здійснювати функції правозастосовних органів – від з'ясування обставин до прийняття рішень із конкретного питання, включаючи застосування санкцій (Рада Безпеки і Міжнародний Суд ООН, арбітражні та інші органи, що входять до складу міжнародних організацій).

Д. Вірс із Правової школи Бостона наголошує на тому, що міжнародним інституціям під час виконання ролі судової інстанції важко зберігати незалежність, оскільки досить часто лише одна сторона являється членом такої міжнародної інституції або одна з держав спору займає більш вигідне становище в органах управління міжнародної інституції, аніж інша держава.

У випадку неналежної реалізації норм міжнародного права задіюються механізми міжнародно-правової відповідальності і санкційного забезпечення.

Міжнародні інституції беруть участь у таких основних складових механізмах міжнародно-правового регулювання, як: механізм позитивної міжнародно-правової відповідальності, механізм негативної міжнародно-правової відповідальності та механізм санкційного забезпечення. Важливо зазначити, як кажуть В. Г. Буткевич та Т. Р. Короткий, що «міжнародно-правова відповідальність не має галузевого поділу, а є єдиним цільним інститутом» [83, с. 463; 259].

А Е. Стамер відзначає, що «у зв'язку зі зростанням кількості, масштабів діяльності та впливу міжнародних організацій виникає потенційна можливість

неправомірних дій міжнародних організацій по відношенню до держав та фізичних осіб» [260, с. 553].

Дослідник питання міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій К. О. Воробйова (Дейкало) констатує, що «здатність нести міжнародно-правову відповідальність є складовим елементом міжнародної правосуб'єктності», проте вважає суб'єктами міжнародно-правової відповідальності лише міжурядові організації [261, с. 111]. Отже, відповідальність виступає наслідком міжнародної правосуб'єктності та результатом наявності міжнародних прав та обов'язків міжнародної інституції.

На відміну від інституту відповідальності держав, що існує *ipso facto*, відповідальність міжнародних інституцій виникає *ipso jure*. Концепція відповідальності держав базується на їх суверенітеті, а відповідальність міжнародних інституцій має договірну основу, тобто залежить від волевиявлення членів даної інституції. Таким чином, висловлюється думка про специфічний характер відповідальності міжнародних інституцій [261, с. 113].

А І. Ф. Деккер доповнив, що незважаючи на те, що традиційною позицією є «міжнародно-правова відповідальність міжнародних організацій, проте вона може виникати не лише у зв'язку із недотриманням міжнародними організаціями юридично зобов'язуючих норм, але й і інших правил міжнародного права» [20].

М. Мьолднер, який присвятив увагу детальному аналізу Проекту статей про відповідальність міжнародних організацій (далі – *DARIO*), дійшов висновку, що міжнародні організації практично зрівнюються із державами з точки зору їх участі у механізмах міжнародно-правової відповідальності. Це зумовлюється тим, що міжнародні організації отримують функції, відповідно до яких вони можуть виступити незалежними суб'єктами по відношенню до держав, й навіть замінювати їх. І у випадку невиконання таких функцій міжнародні організації повинні нести відповідальність за свою поведінку. М. Мольднер також говорить про механізм міжнародно-правової

відповідальності міжнародних організацій як про «важливий аспект удосконаленої підзвітності міжнародних організацій» [93, с. 326-327].

В свою чергу, Дж. Кроуфорд наголошує на чіткому розмежуванні міжнародно-правової відповідальності держав та міжнародних організацій [92, с. 10]. Потребу у такому розмежуванні підтримує також Ц. Рінгерт, таким чином підтверджуючи автономність та міжнародну правосуб'єктність міжнародних організацій. Проте неможливість її реалізації він обґрунтовує недосконалістю механізмів підзвітності у рамках міжнародних організацій, коли хибно презюмується, що держави-члени повинні нести відповідальність за дії міжнародної організації, виходячи виключно з підстави членства у ній [94, с. 145].

Питання міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій піднімалось в роботі 16 сесії Комісії ООН з міжнародного права (11 травня – 24 липня 1964 року) в рамках обговорення питання «Відносини між державами і міжурядовими організаціями» (A/CN.4/L.104) та більш ґрунтовно ознаменувалось у розробці Комісією міжнародного права Проекту статей про відповідальність міжнародних організацій, призначеної дати відповідь на питання – чому міжнародні організації мають дотримуватись міжнародних зобов'язань?

Мова про міжнародно-правову відповідальність міжнародних інституцій йтиме тоді, коли «поведінка, що складається із дій чи бездіяльності, присвоюється міжнародній організації за міжнародним правом (поведінка органу чи агента міжнародної організації при виконанні функцій такого органу чи агента) або представляє собою порушення міжнародно-правового зобов'язання міжнародної організації, яке має місце тоді, коли діяння даної міжнародної організації не відповідає тому, що вимагає від неї дане зобов'язання незалежно від його походження та характеру» [262].

Відповідальність міжнародної організації також виникає у разі, якщо остання «допомагає або сприяє державі або іншій міжнародній організації у

скоєнні такою державою чи міжнародною організацією міжнародно-протиправного діяння»; «здійснює керівництво державою або іншою міжнародною організацією чи здійснює контроль над такою державою чи міжнародною організацією в процесі вчинення міжнародно-протиправного діяння»; «якщо міжнародна організація примушує державу або іншу міжнародну організацію до вчинення міжнародно-протиправного діяння»; «якщо вона приймає рішення, що зобов'язує державу-члена чи міжнародну організацію-члена до вчинення діяння, яке було б протиправним, якби було вчинене самою організацією, і обходило б міжнародно-правові зобов'язання такої організації»; «якщо міжнародна організація дозволяє вчинення державою-членом чи міжнародною-організацією-членом діяння, яке було б міжнародно-протиправним, якби було вчинене самою такою організацією, або ж рекомендує державі-члену чи міжнародній організації-члену вчинити таке діяння, або ж коли така держава чи така міжнародна організація вчиняють дані діяння, спираючись на такий дозвіл чи таку рекомендацію» [262].

Відтак, вищезазначений документ зорієнтований виключно на відповідальності міжнародних організацій, що впливає із протиправних діянь, а відтак лишає поза увагою документу відповідальність за збитки, що були спричинені правомірною діяльністю.

Спеціальний доповідач з питань відповідальності держав Г. Амадор виділив три умови для виникнення міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій:

1. «відповідальність по відношенню до посадових осіб чи персоналу або юридичних осіб, що мають договірні відносини із організацією;
2. відповідальність, що виникає за дії чи бездіяльність адміністративних органів організації, а також за шкоду, завдану у зв'язку з їх політикою чи воєнною діяльністю;
3. відповідальність за шкоду, завдану третій стороні» [263].

Відповідно до Частини II *DARIO*, юридичними наслідками вчинення міжнародною організацією міжнародно-протиправного діяння можуть бути «збереження обов'язку з виконання зобов'язання», «припинення і неповторення діяння», «повне відшкодування шкоди, завданої міжнародно-протиправним діянням, у формі реституції, компенсації та / або сатисфакції» [262].

Відповідальність міжнародних інституцій може поділятися на відповідальність за внутрішнім правом міжнародної інституції (дане питання було виключено із обговорення *DARIO*) та на відповідальність за міжнародним правом. Так, відповідальність за внутрішнім правом може витікати із порушень зобов'язань, закріплених в установчих та / чи похідних від них документів, що регулюють діяльність організації та взаємозв'язки між її членами, а також службовцями організації [261, с. 114]. Для прикладу, п. 2 ст. 24 Статуту Всесвітньої Організації з Туризму закріплює відповідальність персоналу Організації перед Генеральним Секретарем [264].

Коли ж ми говоримо про відповідальність міжнародних інституцій за міжнародним правом, то мова йде про відповідальність перед міжнародним співтовариством за невиконання функціонального навантаження міжнародних інституцій. Для прикладу, п. b ст. 25 Конвенції про міжнародну морську організацію 1948 року (в редакції 1982 року): «З урахуванням положень ч. XV і відносин, підтримуваних відповідними комітетами з іншими органами у відповідності зі ст. 28, 33, 38 і 43, Рада в період між сесіями Асамблеї несе відповідальність за відносини з іншими організаціями» [114].

Концепція позитивної міжнародно-правової відповідальності міжнародних інституцій підтримується В. А. Василенком, Р. Л. Хачатуровим та практично не згадується у роботах зарубіжних дослідників. Проявляється вона у чіткому виконанні взятих міжнародною організацією зобов'язань, відсутністю завданих збитків іншим суб'єктам міжнародного права та обов'язку міжнародних організацій вжити усіх належних заходів заради ефективного виконання приписаних їм функцій.

Наприклад, у межах літосфери буття міжнародного співтовариства звернемо увагу на преамбулу Установчого договору Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку від 13 червня 1976 року – «зважаючи на *відповідальність* ФАО в системі ООН сприяти зусиллям держав, що розвиваються, у підвищенні виробництва сільськогосподарської продукції» [265].

У межах економічної сфери буття міжнародного співтовариства візьмемо Сеульську конвенцію про заснування Багатостороннього агентства із гарантування інвестицій від 1985 року. Ст. 32 установчого документу встановлює наступне: «Совет директоров *несет ответственность* за проведение общих операций Агентства и в ходе исполнения этих обязанностей принимает любые необходимые и разрешенные настоящей Конвенцией меры» [266].

Недотримання норм про позитивну міжнародно-правову відповідальність практично призводить до появи негативної відповідальності.

Негативна міжнародно-правова відповідальність міжнародних інституцій породжується міжнародним правопорушенням, що «є наслідком некомпетентної реалізації свободи волі суб'єкта, а також його обов'язком ліквідувати усі негативні для міжнародного правопорядку наслідки правопорушення та понести збитки за скоєнні дії» [97, с. 31-32].

Джерелами міжнародно-правової негативної відповідальності міжнародних інституцій виступають:

1. Установчі документи міжнародних інституцій (так, в Статуті МАГАТЕ закріплюється відповідальність МАГАТЕ: «Агентство несе відповідальність за зберігання і охорону матеріалів, що є в його володінні» (п. Н ст. 9) [25]);

2. Міжнародні договори (наприклад, Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1966 року: «В случае деятельности в космическом пространстве, включая Луну и другие небесные тела, международной

организации, ответственность за выполнение настоящего Договора несут, наряду с международной организацией, также и участвующие в ней государства – участники Договора» (ст. 6) [267], а також положення Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, спричинену космічними об'єктами 1971 року [268]);

3. Галузеві конвенції про відповідальність (для прикладу, Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року встановлює відповідальність для міжнародних організацій в тому випадку, коли вони виступають в якості операторів ядерних установок [269]).

Важливо зазначити також той момент, що міжнародні інституції можуть нести як абсолютну, так і солідарну відповідальність. Професор Л. Д. Тимченко визначає «абсолютну відповідальність» як «зобов'язання, пов'язані з компенсацією шкоди, що виникає у результаті діяльності держав, що не суперечить нормам міжнародного права, однак може мати непередбачувані наслідки та завдавати шкоду третім державам, наприклад: в результаті експлуатації повітряного транспорту, атомного промислового і наукового обладнання, штучних космічних об'єктів» [270]. Прикладом абсолютної відповідальності міжнародної організації може бути, зокрема, зобов'язання Європейського космічного агентства (далі – ЄКА) відшкодувати потенційну шкоду, що може бути завдана в процесі реалізації програми із запуску сателітів. Відтак, «жертва має вибір звернутися за відшкодуванням безпосередньо до ЄКА або ж окремо до її держав-членів» [271]. При тому, вважається, що жертва спочатку має звернутися за відшкодуванням до самої організації і, лише за неспроможності міжнародної організації виконати свої зобов'язання, до будь-якої або усіх держав-членів такої організації [260, с. 556].

Абсолютну відповідальність може нести також «оператор ядерної установки», відповідно до п. 1 ст. II Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду від 1997 року (згідно зі ст. I ним може бути, в

тому числі, «будь-яка міжнародна організація, що являється юридичною особою за законодавством держави, що відповідає за установку») [269].

Солідарна відповідальність виникає у випадку неможливості міжнародних організацій «самостійно компенсувати заподіяний ними збиток» [270]. Та обов'язково у випадку закріплення відповідного положення в установчому акті інституції. Сам факт членства держави у міжнародній інституції не передбачає автоматичної солідарної відповідальності [272, с. 331]. Остання, для прикладу, закріплена у ст. V Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 1972 року [268], а також у ст. VI Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 1967 року («... відповідальність за виконання цього Договору несуть, разом з міжнародною організацією, також і держави, що беруть в ній участь» [273]).

Міжнародні інституції можуть виступати також не лише суб'єктом несення міжнародно-правової негативної відповідальності, а й суб'єктом висунення міжнародних претензій. Така функція міжнародних інституцій закладена у Консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 11 квітня 1949 року з питання про відшкодування збитків, понесених на службі в ООН. Для прикладу сама ООН неодноразово пред'являла претензії про відшкодування завданої їй шкоди. Так, в 1949 році ООН пред'явила позов Ізраїлю у зв'язку з вбивством радикальними угрупованнями посередника ООН на Близькому Сході графа Бернадотта і воєнного спостерігача ООН полковника Серо.

Що стосується міжнародно-правової відповідальності міжнародних неурядових інституцій, то вона не прямо закріплюється в їх установчих документах, але чітко впливає з функцій таких інституцій [274]. Так, М. Вінфілд з Йоркського університету Торонто виділяє шість основних функцій міжнародних неурядових організацій [275]:

1. Неурядові інституції як “*knowledge creators*”, проводячи первісні дослідження та аналіз. Відтак, вони несуть відповідальність перед адресатами за достовірність та правдивість проведеної діяльності.

2. Неурядові інституції як “*knowledge brokers*”, переводячи наукову та технічну інформацію, надану академічними та урядовими дослідниками у значення, зрозуміле для інституцій, що уповноважені приймати рішення, важливі для всього міжнародного співтовариства; у певного роду рекомендації для проектів нормативно-правових актів міжнародних інституцій тощо.

3. Неурядові інституції як “*policy entrepreneurs*”, представляючи та просуваючи конкретні питання та ініціативи.

4. Неурядові інституції як “*delivering services operators*”, проводячи безпосередню роботу із реалізації норм міжнародного права шляхом їх виконання та використання.

5. Неурядові інституції виконують функції із надання публічної інформації та освітніх послуг з усіх сфер міжнародно-правового регулювання.

6. Неурядові інституції як “*watchdogs*” за діяльністю національних урядів, дотриманням державами їх зобов’язань у відповідності із прийнятими рішеннями.

Відповідальність неурядової інституції впливає із норм національного права держави, в якій вони зареєстровані. Для прикладу, згідно із Законом Азербайджанської Республіки щодо неурядових організацій від 2000 року, «у випадку порушення вимог, що впливають із положень даного Закону, неурядова організація нестиме відповідальність за правом Республіки Азербайджан». Також «у випадку, якщо вжиті неурядовою організацією заходи суперечать цілям Закону, відповідний орган виконавчої влади може звернутися до неурядової організації із застереженням у письмовій формі усунути такі порушення. Неурядова організація може подати скаргу щодо такого застереження до суду» [276].

Проаналізувавши різні підходи щодо діяльності неурядових організацій, вважається за доцільне говорити про звітність міжнародних інституцій. Зокрема, дослідники Центру неприбуткових організацій Гарвардського університету говорять про звітність міжнародних неурядових організацій перед «донорами, які надають ресурси, клієнтами, які користуються їх послугами, партнерськими організаціями, які співпрацюють в рамках проектів». К. Найду, виконавчий директор *Greenpeace*, наголошує на моральній відповідальності неурядових інституцій за їх діяльність та, передусім, на фінансовій відповідальності [277, с. 16].

Крайньою формою реалізації механізму міжнародно-правового регулювання виступає *санкційне забезпечення*. Воно представляє собою примусові заходи, що вживаються міжнародними організаціями до правопорушників з метою закликати їх до виконання зобов'язань, що випливають із правовідносин відповідальності. За даними Комісії ООН із міжнародного права саме поняття «санкцій» слід використовувати для позначення тих заходів, що вживаються на підставі Глави VII Статуту ООН. У даному випадку роль застосування санкцій полягатиме у відверненні загрози миру, порушень миру та актів агресії.

Санкційний механізм формується на базі ООН, оскільки «ООН має повноваження застосовувати примусові заходи для поновлення та підтримання міжнародного миру ... у випадках, коли Рада Безпеки визначить, що дії будь-якої з суверенних держав можуть становити загрозу міжнародному миру» та саме «Статут ООН визначає санкційну компетенцію інших суб'єктів міжнародних відносин» (п. 6 ст. 2 та ст. 51 Статуту) [98; 278, с. 55]. Зокрема, таку позицію активно підтримує Ю. О. Седляр, розглядаючи «універсальний характер санкційного механізму ООН» [278, с. 55].

Інституційний механізм санкційного забезпечення формується з Генеральної Асамблеї ООН (позбавлення права голосу), Ради Безпеки ООН (шляхом винесення резолюцій), Комітету із санкцій Ради Безпеки ООН, групи

експертів Ради Безпеки ООН (через моніторинг режиму санкцій), комітетів із санкцій як допоміжних органів Ради Безпеки ООН, національних органів влади, недержавних акторів, а також міжнародних організацій, що залучаються за потреби (наприклад, ІКАО, Інтерпол).

До санкцій, що вводяться за допомогою міжнародних інституцій, відносяться також наступні:

– призупинення прав та привілеїв, що випливають з членства у міжнародній інституції:

1. Позбавлення права голосу держав, що не виконують прийнятих на себе зобов'язань (для прикладу, Резолюцією 1990 (2014) «Перегляд за істотних обставин раніше утверджених повноважень російської делегації» були призупинені наступні права російської делегації до закінчення сесії 2014 року: право брати участь в голосуваннях Парламентської Асамблеї Ради Європи, право мати свого представника в Бюро Асамблеї, Головуючому комітеті та Постійній комісії, право брати участь у місіях по спостереженню за виборами (п. 15). Крім того, згідно з п. 16 Резолюції «Асамблея залишає за собою право анулювати повноваження російської делегації, якщо Російська Федерація не нормалізує ситуацію і не покладе кінець анексії Криму» [279]. Резолюцією 2034 (2015) Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла поправку про призупинення права Російської Федерації брати участь у голосуваннях та бути представленою у керівних органах Асамблеї на відкритті сесії у квітні 2015 року (п. 15) [280, с. 4].

2. Позбавлення права представництва в інституції (відмова в запрошенні на конференції, саміти, що проводяться в рамках міжнародної інституції). Для прикладу, призупинення членства Російської Федерації у неформальній організації «Велика вісімка» у 2014 році шляхом відмови в запрошенні на чергові саміти G8.

3. Позбавлення права на отримання допомоги, що передбачається нормативно-правовими актами організації (певною мірою сюди можна віднести

відмови у видачі траншів кредиту зі сторони МВФ, в тому числі Україні). Також варто звернути увагу на діяльність Міжнародної асоціації розвитку (далі – МАР). В п. а розд. 2 ст. 7 Статей угод МАР від 24 вересня 1960 року йдеться про призупинення членства в Асоціації у випадку невиконання державою-членом певного зобов'язання перед інституцією. Відповідна процедура тягне за собою позбавлення права користуватися правами, передбаченими статтями угод МАР, за виключенням права на вихід із організації, при цьому в силі лишаються всі зобов'язання держави перед Асоціацією [281, с. 16]. Так, Азербайджан втратив доступ до ресурсів МАР у відповідності із правилами Світового банку та перейшов в категорію країн, яким доступні лише ресурси Міжнародного банку реконструкції та розвитку [282].

4. Тимчасове призупинення членства у міжнародній організації. Наприклад, резолюцією 2671 (XXV) від 1970 року Генеральна Асамблея призупинила членство Південно-Африканської Республіки за проведення політики апартеїду [283].

– *повне припинення прав та привілеїв, що випливали із членства у міжнародній інституції*: виключення порушника із міжнародного спілкування, повне або часткове розірвання економічних, політичних, воєнних чи інших зносин, розірвання дипломатичних та консульських відносин, припинення транспортного сполучення, зв'язку та інше. Так, в контексті часткового розірвання економічних відносин (в сфері торгівлі, фінансовому, енергетичному секторах, сфері технологій) яскравим прикладом є Постанова Ради ЄС №961 (2010) стосовно фінансових санкцій проти Республіки Іран, якою було замінено і оновлено Постанову Ради ЄС №423 (2007) від 27 липня 2010 року. Нові санкції встановили низку заборон щодо фінансових операцій Республіки Іран [284, с. 1].

Також постає питання дієвості санкційних механізмів в діяльності міжнародних інституцій. Зокрема, Е. Каріш та Л. Рікард-Мартін аналізують адресні санкції Ради Безпеки ООН, наголошуючи на відсутності єдиного

злагодженого механізму нагляду за виконанням санкцій за участі усіх акторів, включно з приватним сектором та організаціями громадянського суспільства [285]. Відбувся перехід від всеосяжних торговельних санкцій до адресних (цільових чи розумних) санкцій [286, с. 96]. Були вдосконалені процедури формування списків осіб, що підпадають під санкції (лістинг) та делістингу [287, с. v]. Був запроваджений механізм моніторингу експертами за імплементацією санкцій [288, с. 3]. Змінились цілі введення санкцій – раніше вони стосувались транскордонної агресії та громадянських конфліктів, з часом розширюючись до санкцій проти міжнародного тероризму (проти Лівії у зв'язку з терактом над Локербі у 1988 році; проти Судану у зв'язку з замахом на президента Єгипту у 1996 році), санкцій для цілей контртероризму (проти Талібану у 1999 році та утворення Контртерористичного комітету у зв'язку з терористичними атаками 11 вересня 2001 року), санкцій у зв'язку з розповсюдженням зброї масового знищення (проти Ірану у 2006-2008 та 2010 роках), порушенням норм міжнародного гуманітарного права (проти ДРК у 2003 році), для цілей «відповідальності захистити» (проти Лівії у 2011 році). Не вирішеним лишається питання досягнення консенсусу щодо стандартів імплементації санкцій. Проте, науковці наголошують на дієвості санкцій у зв'язку з війною у Південній Родезії (Резолюція 232 (1966)), Іраку (Резолюція 1483 (2003)), ситуацією в Анголі (Резолюція 864 (1993)), окремими питаннями, пов'язаними із війною в Ліберії (Резолюція 788 (1992)), Лівії (Резолюція 748 (1992)).

Процес реформування режиму санкцій задля підвищення їх ефективності слід розглядати в контексті індивідуальних справ. Так, санкційний режим проти Лівії, встановлений Резолюціями 1970 (2011) та 1973 (2011), характеризувався розширенням вжитих заходів (зокрема, п. 11 Резолюції 1970 (2011) була введена інспекція усіма державами, а особливо сусідніми з Лівією, на їх територіях, у відповідності із національним законодавством та міжнародним правом, усього вантажу, що направляється до чи з Лівійської Арабської

Джамахірїї [289]), передачею справи до Міжнародного кримінального суду (пп. 4-8 Резолюції 1970 (2011)) та переходом від замороження активів визначених осіб до накладення арешту на такі активи (п. 18 Резолюції 1970 (2011)) – для використання їх на благо народу Лівійської Арабської Джамахірїї). У якості іншого прикладу наведемо санкційний режим, встановлений у зв'язку з ситуацією в Демократичній Республіці Конго. Резолюцією 1952 (2010) були введені санкції проти торгівлі мінералами, та, більш того, задля забезпечення ефективності таких заходів п. 7 було наголошено на необхідності слідувати принципу належної старанності імпортерами, підприємствами вторинної обробки мінералів, споживачами конголезької мінеральної продукції, з метою зниження ймовірності поглиблення конфлікту та надання будь-якого сприяння сторонам конфлікту [290].

Е. Каріш та Л. Рікард-Мартін наголошують, що серед стримуючих факторів лишаються політичні інтереси держав, зацікавлених у встановленні / блокуванні санкцій (особливо постійних членів Ради Безпеки ООН); низький рівень імплементації рекомендацій групи експертів Ради Безпеки ООН щодо підвищення ефективності санкційного механізму; низький рівень підтримки санкцій з боку держав, що часто спричиняється відсутністю належного законодавства; погляд на санкції як на альтернативу військовому втручання. П. Конлон, экс-заступник секретаря Комітету із санкцій проти Іраку, додає також складнощі зі «встановлення факту порушення міжнародних зобов'язань та попередньої оцінки гуманітарних наслідків всеохоплюючого режиму санкцій» [278, с. 59].

Так, для прикладу, одним із рішень, що підривають авторитет Ради Безпеки ООН, вважається рішення у справі Локербі, зважаючи на порушення ним норм міжнародного права щодо можливості видачі громадян виключно на підставі міжнародного договору (Резолюція 748 (1992)) [291; 292; 293].

Інтеграція санкцій Ради Безпеки ООН із заходами, що вживаються регіональними організаціями, проявляється, з одного боку, у зобов'язанні

держав-членів ЄС імплементувати санкції Ради Безпеки ООН, співробітництві ООН та Африканського союзу через створене Відділення ООН при Африканському союзі, створенні комітетів при регіональних організаціях щодо моніторингу за реалізацією санкційного режиму ООН (при ЄС, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, НАТО) [278, с. 66], а з іншого боку, в низькому рівні імплементатії регіональними організаціями санкцій Ради Безпеки ООН (за виключенням ЄС), тенденції до висунення Африканським союзом альтернативної Раді Безпеки стратегії врегулювання конфліктів, що іноді супроводжується голосуванням африканських держав проти санкцій ООН [285, с. 20]. При тому, слід пам'ятати, що тісна співпраця ООН з регіональними інституціями лишатиметься фактором ефективної санкційної політики ООН.

З метою підвищення дієвості санкційного механізму 27 квітня 2011 року заступник Генерального секретаря ООН із політичних питань Л. Паско підтримав ініціативу Уряду Канади щодо запровадження проекту із посилення знань санкційного механізму системи ООН [285, с. 22].

Таким чином, зміцнення участі міжнародних інституцій у застосуванні та реалізації норм міжнародного права безпосередньо пов'язане із розширенням нормотворчості міжнародних інституцій. Адже, фактично, повноваження на застосування та реалізацію права виводяться із статутного права міжнародних інституцій і там же знаходять своє розширення. Імідж держави на міжнародній арені формується на основі її участі в діяльності міжнародних інституцій. Так, введення санкцій (торговельні ембарго, різного характеру заборони, заморожування активів тощо) по відношенню до конкретного суб'єкта міжнародних відносин і міжнародного права суттєво відзначається на його міжнародному престижі і репутації, на участі у міжнародно-правових процесах (зокрема, позбавлення права голосу в Генеральній Асамблеї ООН), на економічних показниках держави (позбавлення права фінансової допомоги, як приклад, зі сторони МАР), а надання власної території для цілей проведення міжнародного саміту, конференції, засідання, форуму чи зустрічі будь-якої

іншої організаційної форми є певною мірою підтвердженням визнання конкретної держави.

Власне, доказом підвищення ефективності міжнародних інституцій на стадіях правозастосування та правореалізації являється часте звернення держав до послуг міжнародних інституцій та побоювання бути виключеним із членства дійсно ефективної міжнародної інституції (винятком, хіба що, вважатимемо заяви Російської Федерації про вихід із Парламентської Асамблеї Ради Європи до кінця 2015 року, спричинені призупиненням конкретних прав та привілеїв держави в рамках міжнародної інституції). При цьому, зважаючи на активну допомогу державам з боку міжнародних інституцій, наділення останніх щоразу більшими повноваженнями певною мірою виступає в якості правової інвестиції.

3.2. Напрями функціональної діяльності міжнародних інституцій щодо вдосконалення імплементації норм міжнародного права.

У міжнародно-правовій практиці для найменування процесу здійснення норм широко використовують поняття «імплементація». Його можна зустріти у численних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та її органів, рішеннях міжнародних організацій [294]. Зокрема, наведемо деякі з них: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 62/275 «Імплементація рекомендацій, наданих у доповіді Генерального Секретаря ООН щодо причин конфлікту і підтримки довготривалого миру і стабільного розвитку в Африці» від 11 вересня 2008 року [295], Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 62/220 «Глобальні зусилля заради повної ліквідації расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості і всеохоплююча імплементація та подальший контроль за виконанням Дурбанської декларації та Програми дій» від 22 грудня 2007 року [296], Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/326 «План дій щодо імплементації Декларації тисячоліття ООН» від 6 вересня 2001 року [297],

Резолюція Асамблеї ВООЗ WHA63.14 щодо системи *імплементачії* ряду рекомендацій стосовно продажу дітям продуктів харчування та безалкогольних напоїв від 2010 року [298]. У доктрині міжнародного права поняттям «імплементачія» оперують Л. Буассон де Шазурн, А. С. Гавердовський, Е. Денза, І. Казанчук, М. М. Карімов, М. Коен, Л. Х. Мінгазов, Р. А. Мюллерсон, С. В. Черніченка та інші вчені.

Так, Л. Буассон де Шазурн і М. Коен вживають поняття «імплементачія» поряд із поняттям «правозастосування» [299]. А. С. Гавердовський розглядав процес імплементачії міжнародно-правових норм як «цілеспрямовану організаційно-правову діяльність, що здійснюється індивідуально, колективно чи в рамках міжнародних організацій у цілях своєчасної, повної та усесторонньої реалізації прийнятих ними у відповідності із міжнародним правом міжнародних зобов'язань» [100, с. 47-48].

Р. А. Мюллерсон під імплементачією розумів процес ширший за національно-правову імплементачію норм міжнародного права, додаючи сюди не лише правотворчу діяльність держави-учасниці міжнародного договору, але й проведення всього комплексу заходів організаційного характеру, спрямованого на безпосередню реалізацію норм міжнародного права [300, с. 123; 301]. М. М. Карімов у праці «Современные подходы к определению понятия «имплементация международно-правовых норм»» прийшов до висновку, що під імплементачією слід розуміти «правову і організаційну діяльність держав з повного, усестороннього і адекватного втілення в життя приписів, що містяться у міжнародно-правових нормах, що вживається ними самостійно на національному рівні, чи індивідуально, чи спільно з іншими державами-учасниками міжнародного спілкування на міжнародному рівні» [302, с. 162].

Завдяки наявності міжнародного механізму імплементачії здійснення норм міжнародного права відбувається не лише на національному, а й на міжнародному рівнях. Серед науковців немає уніфікованого погляду ні

стосовно кількості, ні стосовно форм імплементаційної діяльності. Так, С. В. Черніченко виділяє офіційну та *ad hoc* трансформацію [303, с. 132-146], Л. Х. Мінгазов розглядає імплементацію у формі відсилання, інкорпорації, трансформації та рецепції [304, с. 187-195], А. С. Гавердовський – рецепцію, інкорпорацію та відсилання [99], Е. Денза згадує трансформацію, інкорпорацію, гармонізацію [305, с. 423-446], К. О. Савчук аналізує гармонізацію, зокрема в контексті гармонізації українського законодавства з європейським і міжнародним правом.

І. Д. Казанчук, в контексті приведення національного права у відповідність з правом ЄС, висловлює думку, що, по суті, використання термінів «адаптація», «апроксимація», «гармонізація», «імплементація», «рецепція» тощо можна замінити загальним для всіх наведених юридичних категорій поняттям «інтеграція» [306, с. 105] як позначення в сучасних умовах «міжнародного співробітництва» [307, с. 11].

Систематизувавши усі відомі теорії міжнародно-правового регулювання напрямки імплементаційної діяльності, виділимо їх в наступні групи:

- рецепція, правова акультурація, апроксимація, уніфікація, трансформація, відсилання, адаптація, легітимація, гармонізація – методи оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем;
- інкорпорація, систематизація, кодифікація – методи вдосконалення системи міжнародного права;
- тлумачення міжнародного права [101, с. 12].

Генеральний Секретар ООН У Тан зазначив: «В лице международных организаций ныне существуют средства для развития права в беспрецедентных масштабах, и по крайней мере потенциально, в лице этих организаций существуют средства принуждения к уважению права» [308, с. 49]. В цьому і є призначення *імплементаційних процесів*, що здійснюються міжнародними інституціями, та що будуть розглянуті далі відповідно до вищенаведеної категоризації. Ще раз зауважимо, що завданням дисертаційного дослідження не

виступає аналіз усіх міжнародно-правових механізмів імплементації норм міжнародного права, а виключно її міжнародний інституційний механізм.

А. С. Гавердовський зазначає, що «безпосередня імплементаційна діяльність міжнародних міжурядових утворень, на відміну від правотворчої, являється по своїй суті організаційно-виконавчою. Це означає те, що, з однієї сторони, вона являє собою сукупність організаційних дій координаційного та інформаційного характеру, спрямованих на сприяння державам у виконанні прийнятих на них міжнародних зобов'язань, а з іншої – безпосередню оперативно-виконавчу діяльність з імплементації власних рішень» [100, с. 124]. Макро- та мікроструктуру міжнародного інституційного механізму імплементації норм міжнародного права формують не лише міжурядові інституції універсального, регіонального, партикулярного та локального розповсюдження, але й уся інша множинність міжнародних інституцій, про які йшла мова в дисертаційному дослідженні. Це власне і підтверджує удосконалення та підвищення імплементаційної діяльності міжнародних інституцій.

У межах міжнародної інституції імплементаційний процес складається із двох аспектів: внутрішнього та зовнішньоорганізаційного. Суть внутрішньої підготовки до процесу імплементації норм міжнародного права полягає у створенні таких умов всередині міжнародної інституції, які б уможливлювали ефективну імплементацію норм міжнародного права. До таких умов відносять, наприклад, створення допоміжних органів в межах інституцій, вирішення проблем фінансового та технічного характеру [100, с. 127], налагодження контактів з інституціями, наділеними подібними функціями. Для прикладу, наведемо положення із Хартії Шанхайської організації співпраці від 2002 року: «Шанхайська організація співпраці може вступати у взаємодію та діалог, в тому числі з окремих напрямків співробітництва, з іншими державами і міжнародними організаціями» (ст. 14 Хартії [309]). Або ж ст. 9 Північноатлантичного договору від 1949 року [310]. Нарешті ст. 31 Статуту

Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу від 13 червня 1956 року [311].

Ціль зовнішньоорганізаційної стадії процесу імплементації норм міжнародного права міжнародними інституціями полягає у «мобілізації зусиль держав на виконання міжнародно-правових норм, розроблених і прийнятих державами-учасниками в їх рамках» [100, с. 128; 312, с. 66]. Наприклад, чисто текстуально наведемо ст. 33 Статуту СНД від 22 січня 1993 року: «Комиссия по правам человека является консультативным органом Содружества и наблюдает за выполнением обязательств по правам человека, взятым на себя государствами-членами в рамках Содружества. Комиссия состоит из представителей государств-членов Содружества и действует на основе Положения, утверждаемого Советом глав государств» [312; 313]. Або ст. 4а Конвенції про видачу європейських патентів від 5 жовтня 1973 року [314, с. 4].

М. Хертлапп стверджує, що «імплементаційна діяльність міжнародних інституцій, або імплементаційне управління, виступає прямим результатом використання відповідними суб'єктами їхніх повноважень. Відповідно, політика імплементації являє собою дії, якими міжнародна інституція намагається сприяти ратифікації чи трансформації та застосуванню міжнародних норм в державах-членах. В рамках імплементаційної діяльності міжнародні інституції користуються наступними інструментами: примусове застосування, управління та переконання. Суть *примусового застосування* полягає у тиску та санкціях, покликаних вплинути на поведінку держав-членів, що не бажають дотримуватись правил, розрахованих для їх же вигоди. *Управління* передбачає наявність в рамках міжнародних інституцій функціонуючих адміністративних структур, діяльність яких була б спрямована на покращення дотримання міжнародних зобов'язань через управління. Шляхом *переконання* міжнародні інституції намагаються змінити норми та цінності, що призведуть до необхідних дій держави-члена через відповідну логіку» [315; 316, с. 74].

Тепер безпосередньо перейдемо до аналізу напрямків імплементаційної діяльності міжнародних інституцій.

Рецепція як один із методів оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем включає два основних моменти: сприйняття національним правом приписів міжнародного права через механізм надання обов'язковості міжнародним договорам, а також передача прав та обов'язків, покладених на державу відповідно до міжнародного договору, компетентним органам для їх безпосередньої реалізації (І. І. Лукашук, П. Ф. Мартиненко, Д. Анцилотті). Під час рецепції законодавець «позичає» у міжнародному праві певну модель поведінки і надає їй юридичну обов'язковість для суб'єктів внутрішньодержавного права [304, с. 189].

До конкретних заходів, що можуть прийматись в процесі рецепції відносимо: прийняття законів, внесення змін у національне законодавство, прийняття адміністративних актів, відміна нормативно-правових актів, що суперечать положенням договору, забезпечення застосування покарання за порушення договору. Деякі науковці не виділяють рецепцію у якості самостійної стадії імплементації, відносячи чи навіть ототожнюючи її із трансформацією (наприклад, Н. В. Миронов, Л. Х. Мінгазов).

Прикладом рецепції являється діяльність Постійного ревізійного трибуналу, створеного у межах Об'єднаного ринку країн Південного конусу (далі – МЕРКОСУР), адже в своїх рішеннях він постійно запозичує судову практику Суду ЄС, зокрема при розгляді преюдиціальних запитів національних судів. Серед основних проявів рецепції вказують аналогічність рішень Суду ЄС по справі «Коста» 1964 року та рішення Постійного ревізійного трибуналу, згідно з яким право МЕРКОСУР було проголошено автономною правовою системою, що має верховенство над внутрішнім правом держав-членів [317].

Правова акультурація визначається як глобальна трансформація, яку переживає одна правова система від контакту з іншою правовою системою. Також її визначають як універсальний закономірний зв'язок між правом

синхронно функціонуючими національними системами, що виражається у взаємному запозиченні ціннісних правових елементів однієї культури іншою, що призводить до їх конвергенції. Результатами правової акультурації в ідеалі мають виступати новація в праві, міжкультурна комунікація та взаємна права інтеграція, що, зокрема, характерно для системи держав ЄС [318].

У контексті права міжнародних інституцій, проявом правової акультурації являється запозичення міжнародними інституціями однієї правової сім'ї норм, характерних іншій правовій сім'ї, наприклад організаціями, що об'єднують ісламські держави (Ісламський банк розвитку, ЛАД). Так, раніше для міжнародних інституцій арабських держав не було властивим утворення в їх рамках консультативних органів. Починаючи із заснування ЛАД, арабський регіон перейняв традицію консультацій і вже в структурі діючої інституції з'явився, зокрема, Консультативний комітет Ради зі спільної оборони.

Апроксимація визначається як процес законодавчої діяльності з метою поступового зближення і досягнення відповідності між різними правовими системами [319]. Наприклад, питанням апроксимації законодавства в сфері атомної енергії займається МАГАТЕ. Так, одним із наслідків такої діяльності стала публікація серії норм МАГАТЕ з безпеки (наприклад, оцінка ризику повідді на прибережних площадках атомних електростанцій). Апроксимація як метод оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем закріплюється, крім того, на рівні установчих документів міжнародних організацій. Так, у Статуті ОАД передбачено: «Держави-члени визнають, що для забезпечення процесу регіональної латиноамериканської інтеграції необхідне зближення законодавства країн регіону, що розвиваються, особливо в сфері трудового законодавства і в сфері соціального страхування, для того, щоб права працівників були однаковою мірою захищені; необхідно докласти максимальних зусиль для досягнення цієї цілі» (ст. 45 Статуту [320]).

Апроксимація національного законодавства до законодавства ЄС являється одним із інструментів реалізації співробітництва України з міжнародною інституцією. Так, в Угоді про асоціацію міститься ст. 322 стосовно «вирішення спорів у зв'язку з нормативно-правовою апроксимацією» [201]. Апроксимація окремих актів з питання охорони навколишнього середовища містяться також в угодах між Україною і ЄС в енергетичній сфері. Наприклад, у ст. 2 Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, ратифікованого Законом України від 15 грудня 2010 року, визначено графік імплементації біля 15 *acquis communautaire* [321, с. 12-12; 306, с. 104].

Уніфікація розглядається у якості форми співробітництва держав, спрямованої на створення, зміну чи припинення однакових (єдиних, уніфікованих) норм права у внутрішньому праві відповідних держав. Як різновид чи швидше етап правотворчого процесу уніфікація права характеризується двома стадіями. В межах першої стадії триває звичайний нормотворчий процес, що отримує форму міжнародного договору, відповідно до якого держави беруть на себе міжнародно-правові зобов'язання вжити усіх заходів щодо застосування положень договору. Фактично, сторони міжнародного договору, незважаючи на відмінність у правових системах, до яких вони належать, «зв'язують» себе *уніфікуючими* нормами. Друга стадія пов'язана зі сприйняттям міжнародно-правових норм національним правом, результатом чого виступають уніфіковані норми [322].

Особливістю уніфікації як ще одного методу оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем являється характерний йому інституційний характер, що, зокрема, набув динамічності в 60-70-х роках ХХ століття у зв'язку з уже висловленою тенденцією до кількісного зростання міжнародних інституцій і розширенням їх предметної діяльності.

Зазначимо основні міжнародні інституції, зайняті уніфікацією права: *Міжнародний інститут уніфікації приватного права* (далі – УНІДРУА)

(конститутивним документом міжнародної міжурядової організації виступає Статут УНІДРУА від 15 березня 1940 року, ст. 1 якого закріплює за інституцією відповідну функцію [323]); *Гаазька конференція з міжнародного приватного права* (ст. 1 Статуту міжнародної інституції від 1955 року [324], наразі до компетенції даної міжнародної організації відносимо 37 конвенцій та протокол [325]); *Комісія ООН з права міжнародної торгівлі* (частина I Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 2205 (XXI) про заснування Комісії ООН з права міжнародної торгівлі [326]); а також низка спеціалізованих міжнародних інституцій, серед яких: Міжнародна морська організація, ІКАО, МОП, ВОІВ, ВООЗ тощо.

Трансформація проявляється у сукупності правових заходів, що вживаються державою в цілях імплементації міжнародно-правових норм (прийняття законів, наказів, постанов, розпоряджень тощо), що полягають не просто в їх відтворенні, а у переробці відповідно до національних стандартів. Дана стадія характеризується змінами, як у формі, так і у змісті норм.

Виділяють пряму трансформацію, коли норми укладеного і ратифікованого міжнародного договору безпосередньо набувають сили закону, та опосередковану трансформацію, коли національним законодавчим органом приймається спеціальний нормативно-правовий акт, що переводить норму міжнародного договору у внутрішньодержавну норму права [327].

На рівні міжнародних інституцій найбільш яскравим проявом трансформації норм міжнародного права виступає закріплення в документах міжнародних організацій норм та принципів Статуту ООН не просто шляхом їх відтворення, а методом відбору та переробки лише тих норм, які найповніше відповідають цілям діяльності міжнародної інституції. Наприклад, відповідні положення Заключного акту НБСЄ 1975 року.

Відсилання полягає в тому, що в національне право не вводиться нова норма права, а лише допускається надання переваги міжнародно-правовій нормі для вирішення конкретних відносин, що виникають в рамках держави.

Часто відсилання не включають до напрямків імплементації, зважаючи на те, що вона не провокує зміну ні форми, ні змісту міжнародно-правової норми.

Відсилання в рамках міжнародних інституцій зустрічається досить часто. Наприклад, тоді, коли в документах однієї міжнародної інституції робиться відсилання на норми іншої міжнародної інституції. Так, Конвенція, якою була створена Європейська патентна організація, від 1973 року відсилає до відповідних положень Паризької конвенції з охорони промислової власності від 1883 року. Або, наприклад, Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, що була прийнята резолюцією 45/158 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1990 року, відсилає до принципів, закріплених в основних документах ООН з прав людини, Статуту МОП, документів ФАО, ВООЗ тощо [328].

Адаптація у міжнародному праві визначається як пристосування діючих внутрішньодержавних правових норм до нових міжнародних зобов'язань держави без будь-яких змін в її законодавстві. В даному контексті часто говорять про проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, зокрема в сфері соціального забезпечення, через невідповідність адоптованим вимогам законодавства ЄС до реальних соціально-економічних умов України [329].

Легітимація заключається у «прийнятті особливого національного акту з метою забезпечення виконання на місцях норм міжнародного зобов'язання» [83, с. 262]. В праві міжнародних інституцій легітимація трапляється тоді, коли при головних міжнародних інституціях створюються нові міжнародні інституції, але, фактично, на виконання цілей головної інституції. Наприклад, Європейське бюро освіти, створене у 1925 році, рішенням ЮНЕСКО, є прикладом створення організації, подальші рішення якої спрямовані на забезпечення виконання в рамках Європи міжнародних зобов'язань ЮНЕСКО в сфері освіти.

Гармонізація, маючи безліч схожих рис із апроксимацією, передбачає досягнення певного рівня єдності законодавств через встановлення «коридору коливань», за допомогою якого задаються загальні параметри прийняття нормативно-правових актів інституціями різного характеру, типу, рівню [330]. Яскравими прикладами реалізації гармонізації являється та діяльність, що здійснюється в рамках Ради Європи, ЄС і держав-учасниць європейського правового простору. Так, рекомендації Парламентської Асамблеї визначають генеральну лінію для держав-учасниць у правовій сфері, внаслідок чого сприяють процесу гармонізації. Для прикладу наведемо наступні рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи: рекомендація 2063 від 30 січня 2015 року щодо захисту свідків як невід'ємного інструменту у боротьбі із організованою злочинністю та тероризмом в Європі, рекомендація 2049 від 25 червня 2014 року щодо різноманітності міжкультурних спільнот та інші [331].

Іншим прикладом інституційного механізму гармонізації права є діяльність Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що підтверджують положення її установчого документу – Конвенції про заснування ВОІВ від 14 липня 1967 року (зі змінами від 2 жовтня 1979 року), а саме, відповідно до ст. 4і «Організація через свої відповідні органи сприяє розробці заходів, спрямованих на покращення охорони інтелектуальної власності у всьому світі і на гармонізацію національних законодавств в цій сфері» [332].

Інкорпорація, систематизація та кодифікація відповідно до узгодженої нами класифікації виступають методами вдосконалення системи міжнародного права. Стосовно *інкорпорації*, то вона являється правовою формою сприйняття національним законодавством норм міжнародного права шляхом включення зовнішньо ідентично чи максимально уніфікованих норм із нормами відповідного міжнародного акту. Простіше кажучи, про інкорпорацію говорять як про включення норм міжнародного права в національне право. Новостворена сукупність норм повністю зберігає форму міжнародно-правового акту, хоча вже у внутрішньодержавній сфері виступає у якості закону. Наприклад, внаслідок

прийняття Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 1962 (18) від 10 грудня 1963 року Декларації правових принципів діяльності держав у дослідженні та використанні космічного простору відбулася інкорпорація закріплених там принципів до національного законодавства, наприклад: Закону України «Про космічну діяльність» від 15 листопада 1996 року.

Ще одним прикладом вважаємо інкорпорацію матеріально-правових положень Бернської конвенції з охорони літературних і художніх творів від 1886 року, що адмініструється ВОІВ, в текст складової права СОТ – Угод з торговельних аспектів прав на інтелектуальну власність (ТРИПС) [333, с. 17].

Також прикладом прямої інкорпорації є включення до Угоди Міжнародного союзу архітекторів з рекомендованих міжнародних стандартів професіоналізму в архітектурній практиці, прийнятої 28 червня 1999 року, положень із Директиви 85/384/ЕЕС Комісії Європейського Співтовариства [334, с. 8].

Систематизація, у внутрішньому плані, спрямована на досягнення внутрішньої єдності правових норм та усунення прогалин та колізій в правовому регулюванні, а у зовнішньому плані вона має за мету впорядкування правового матеріалу, встановлення певної ієрархії. Наприклад, в сфері соціального захисту прав трудящих та інших питань, що стосуються регулювання праці, систематизація відповідних норм здійснюється МОП у вигляді конвенцій, рекомендацій. Проявом систематизації в рамках МОП є інформаційна система *NORMLEX*, що об'єднує міжнародні трудові стандарти та законодавство з національного регулювання праці та соціального захисту [335].

Кодифікація як по суті вид систематизації правових норм полягає в створенні нових нормативно-правових актів або в суттєвій переробці уже існуючих, а відтак являє собою абсолютно нову форму вдосконалення законодавства. Традиційним прикладом здійснення кодифікації виступає діяльність Комісії міжнародного права, Статут якої визначає в якості цілі Комісії саме сприяння прогресивному розвитку міжнародного права та його

кодифікації (ст. 1 Статуту від 1947 року [336]). Відповідно до Статуту інституції, кодифікація розуміється як більш точне формулювання та систематизація норм міжнародного права в тих галузях, де вже є широка державна практика, прецеденти і доктрини (ст. 15 [336]). Крім того, процесом кодифікації займаються МОП, ЮНЕСКО та інші установи ООН.

Міжнародні інституції виконують також функцію із *тлумачення* правових норм. Застосування норми права передбачає попереднє тлумачення, уточнення змісту норми. Ось чому держави-члени та органи міжнародних організацій, в діяльності яких застосовуються дані норми, мають широкі повноваження в тлумаченні їхніх прав, обов'язків та їх компетенції відповідно до права організації.

Тлумачення є також динамічною складовою механізму міжнародно-правового регулювання, оскільки тісно пов'язане із вирішенням міжнародних спорів. Разом з тим, деякі міжнародні інституції обмежують можливість тлумачення власних установчих актів, надаючи їм характер конфіденційності, в той час, як інші дозволяють проведення *travaux preparatoires*. Прикладом тлумачення норм в рамках міжнародних інституцій є діяльність Міжнародного фонду із компенсації забруднень нафтою. Наприклад, ст. 1.2 Конституції даної інституції говорить про поняття «шкоди, завданої забрудненням» [337]. Питання щодо цього поняття виникло у справі про інцидент *Antonio Gramsci*, у зв'язку з чим була створена робоча група стосовно тлумачення поняття "*pollution damage*" [338, с. 62].

Міжнародні інституції дедалі частіше беруть участь у тлумаченні норм права, оскільки по відношенню до судових органів відрізняються стосовно наступних принципових позицій:

1. Керуються пошуком такого компромісу, який би задовольняв усіх сторін, які вимагають тлумачення.
2. Можуть вирішувати проблеми шляхом створення нових норм, нового законодавства.

3. Суди є формалістськими. В свою чергу, відповідні органи міжнародних інституцій можуть досягти кращих результатів шляхом проведення спільних консультацій.

4. Більшість міжнародних організацій не бажають передавати рішення зовнішнім установам, оскільки вони не мають у своєму складі зазвичай експертів щодо справи, яка підпадає під юрисдикцію організації, або не застосують принцип зваженого голосування.

Таким чином, кінцева мета функціональності міжнародних інституцій має передбачати належний високий рівень імплементації норм міжнародного права. Як випливає з дослідження, доцільним є розмежування усіх відомих теорій міжнародно-правового регулювання за такими групами, як: методи оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем (рецепція, правова акультурація, апроксимація, уніфікація, трансформація, відсилання, адаптація, легітимація, гармонізація), методи вдосконалення системи міжнародного права (інкорпорація, систематизація, кодифікація) та тлумачення міжнародного права.

Певною мірою, в такому розміреному та належному рівні імплементації вбачається соціальне призначення діяльності інституційного механізму міжнародних інституцій. В ХХІ столітті внаслідок зростання потреб міжнародного співтовариства, змінюється соціофільність міжнародних інституцій. У галузі геохімії біосфери є поняття «біофільності», де під ним розуміють коефіцієнт концентрації хімічних елементів в живій речовині відносно літосфери. Ми ж використовуємо термін «соціофільність» для того, щоб зрозуміти, якою є оптимальна кількість міжнародних інституцій для задоволення потреб міжнародного співтовариства, що знаходиться в процесі глобалізації. Скільки потрібно міжнародних інституцій для того, щоб задовольнити потреби людства? Універсальна міжнародна організація або спеціалізована множинність міжнародних інституцій?

Їх системна множинність та незліченна кількість нормативного матеріалу, що підпадає під категорію «статутного права міжнародних інституцій», свідчить про те, що запити людства не сповільнюються, а навпаки сприяють формуванню нової концепції регламентації справ загального інтересу, інституційним виразником яких, на нашу думку, виступатиме дійсно сформована ефективна система міжнародних інституцій.

3.3. Функціональна координація міжнародних інституцій як інструмент підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання.

Активна участь міжнародних інституцій на всіх стадіях процесу міжнародно-правового регулювання вимагає системності та злагодженості дій міжнародних інституцій. Мова йде про системність, що складається з двох рівнів: власне системи міжнародних інституцій та системи законодавчих баз, що виступають результатом діяльності міжнародних інституцій.

Система являється «множиною взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем як єдине ціле і відокремлена від нього» [339]. Не дивлячись на те, що міжнародні інституції формують особливу форму управління міжнародними відносинами, вони не завжди діють у взаємозв'язку із іншими міжнародними інституціями моно чи полігалузевого характеру. В історії становлення та розвитку міжнародних інституцій йшлося про такі системи, як: система ООН (досліджувалась Дж. Харстоном, экс-заступником Генерального секретаря ООН [340]; Ж. Дайсом, головою 65-ї сесії Генеральної асамблеї ООН; Б. С. Люком, головою Оціночної групи ООН; Т. Хіллом, координатором Служби зв'язку ООН з неурядовими організаціями та іншими), або ж системи міжнародних економічних, військово-політичних, гуманітарних та інших організацій.

Недоліком сучасної інституційної складової міжнародно-правового регулювання є відсутність формалізованої системності міжнародних

інституцій. Така позиція підтримується Ш. Лебеном (дослідником ідей Г. Кельзена). Зокрема, Ш. Лебен стверджує, що кожна міжнародна організація є «поєднанням центрального правопорядку, інституційного порядку, сформованого угодою, та частково правопорядків держав-членів міжнародної організації» [341, с. 293]. Відповідно, кожна міжнародна організація формує свій власний порядок і свою власну систему.

Інструментарієм для побудови власне системи міжнародних інституцій виступає функціональна координація. Вона являє собою «складову процесу управління, що полягає в узгодженні та впорядкуванні дій» різних рівнів системи міжнародних інституцій «з метою уникнення дублювання однойменних функцій» [342] міжнародних інституцій різними міжнародними інституціями.

Відтак, пропозиція у побудові системи міжнародних інституцій проявлятиметься у здійсненні функціональної координації міжнародних інституцій за функціональними блоками.

Здійснивши невеликий аналіз інституційного наповнення сфер міжнародно-правового регулювання, слід зазначити, що існує низка прогалин чи неефективної регламентації даних сфер. Виходом із таких ситуацій можуть стати процеси оптимізації функцій міжнародних інституцій та, як наслідок, розширення їх повноважень та зростання компетенції, або ж створення нових міжнародних інституцій або абсолютно нового якісного зразку або із активним залученням відповідних підрозділів чи департаментів нині діючих міжнародних інституцій.

Функціональна координація нерозривно пов'язана зі зваженою ієрархією міжнародних інституцій, застосовувати яку слід на прикладі кожного функціонального блоку, де виділимо інституції статусу типу «міністерств», «агентств» та «служб».

Розглянемо можливі варіанти створення нових міжнародних інституцій в рамках виділених функціональних блоків із застосуванням методу зваженої ієрархії.

Літосфера. Незважаючи на широкий обсяг міжнародних інституцій, але переважно незначну кількість членів, функції міжнародних інституцій не зорієнтовані на вирішення разючих проблем, з якими щоденно стикається функціональний блок літосфери. Саме тому виникає потреба у створенні спеціалізованої міжнародної інституції статусу «міністерства», якою, для прикладу, може стати *Міжнародна організація з питань розробки, видобування та контролю за збереженням надр землі та космічних тіл*.

В рамках Міжнародної організації з питань розробки, видобування та контролю за збереженням надр землі та космічних тіл як міністерства актуальним видається створення інституцій статусу «агентств», зокрема: *«Міжнародного агентства зі збереження та реабілітації повітря, вод ґрунтів Землі, Міжнародного агентства з дослідження, розробки та видобування ресурсів надр Землі та її мантії, Міжнародного агентства з дослідження, розробки та видобування ресурсів надр морського дна, Міжнародного агентства з дослідження, розробки та видобування ресурсів із надр космічних тіл»* [106, с. 126].

Міжнародні інституції статусу «служб» мало розповсюджені у регулюванні сфери літосфери. Важливим видається створення багатосторонньої фінансової установи, основною функцією якої стане «акумулявання фінансових ресурсів, формування статей бюджету, кредитування, видача субсидій для забезпечення швидкого реагування на розв'язання разючих для літосфери проблем сучасності». Для прикладу, нею може стати *Міжнародний фонд літосфери Землі* [106, с. 126].

Сфера міжнародно-правових просторів. Незважаючи на те, що дана сфера є однією із найбільш інституційно заповнених, міжнародні інституції тут функціонують на рівні регулювання різних видів територій та міжнародних

просторів – сухопутного простору, земних надр, повітряного простору, водної території та космічного простору. У межах кожного з цих просторів функціонує своя універсальна організація, як то Міжнародна морська організація, ІКАО, Міжнародний орган з морського дна, ІНТЕЛСАТ та інші. Фактично, функції даних міжнародних інституцій дублюються в контексті загальної орієнтації діяльності.

Пропозиція полягає у створенні єдиної міжнародної інституції статусу «міністерства» під гіпотетичною назвою *Міжнародна організація єдиного міжнародного простору*. Виходячи із положень ст. 2 частини II Конвенції про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року, ст. 44 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію від 1944 року, ст. III Конвенції, що засновує Європейську організацію супутникового зв'язку *Eutelsat*, можна вивести основні функції, які доцільно було б покласти на Міжнародну організацію єдиного міжнародного простору.

Видається раціональним, у якості допоміжних підрозділів створити міжнародні інституції зі статусом «міжнародних агентств» відповідно до конкретної спеціалізації. Зокрема, ними можуть бути *Міжнародне агентство з питань повітряного простору*, *Міжнародне агентство з питань Світового океану* та інші.

Функцію контролю та нагляду за реалізацією цілей міжнародних інституцій, що функціонують в межах функціонального блоку сфери міжнародно-правових просторів, доцільно покласти на міжнародні інституції зі статусом «служб», наприклад: *Міжнародну службу порятунку суден на водах* [343, с. 46] тощо.

Природна сфера. Наступне розширення функцій міжнародних інституцій має призвести до потреби у створенні організацій та фондів, наділених функціями раціоналізації людської діяльності, відтворення природи і визначення впливу прогресивних технологій на питання охорони природи –

Міжнародної Організації з Раціоналізації Людської Діяльності та Охорони Природи [117, с. 78] – що буде наділена статусом «міністерства».

Прикладами міжнародної інституції зі статусом «агентства» може стати *Міжнародний фонд з відтворення природи*, а міжнародної інституції зі статусом «служби» – *Фонд прогресивних технологій* [117, с. 79].

Антропосфера. Даний функціональний блок є одним із тих, що активно наповнюється у зв'язку із процесами глобалізації та появою нових інститутів міжнародного права. Раціонально вважати, що наступним етапом розширення функцій міжнародних інституцій, залучених до регламентації відносин міжнародного співтовариства в межах антропосфери, стане створення, для прикладу, *Світової організації із розвитку людини*, наділеної статусом «міністерства». Її спеціалізованими функціями можуть, для прикладу, стати «розробка основних конвенцій та рекомендацій з питань, що належать до предметно-спектральної області регулювання, створення основних фондів розвитку та підтримку спеціалізованих наукових проектів в галузі генетики та біомедицини та інші» [121, с. 75].

Наділеним статусом «агентств» можуть бути *Міжнародне агентство з питань генетичних досліджень та клонування* та *Міжнародне агентство з питань регулювання кількості населення та народжуваності*. Наділеним статусом «служб» може стати створена *Міжнародна служба з питань соматичних прав* [121, с. 75].

Техносфера. Незважаючи на поступове зростання кількості міжнародних організацій, зайнятих у техносфері, негативним залишається те, що «сьогодні фактично відсутнє спеціальне регулювання статусу, діяльності, оподаткування організацій, які здійснюють дослідження у сфері наноіндустрії» [186, с. 130].

Система новостворених міжнародних інституцій в сфері техносфери буття міжнародного співтовариства може мати наступний формат: міжнародна інституція зі статусом «міністерств» – *Міжнародна організація з питань світового технологічного розвитку*; міжнародні інституції зі статусом

«агентств» – *Міжнародне агентство з питань технологічних стандартів* та *Міжнародне агентство з питань технологічної безпеки*; міжнародні інституції зі статусом «служб» – *Фонд технологічної допомоги* та *Банк технологічного розвитку держав*. Система міжнародних інституцій у техносфері має бути спрямовані на «розробку та практичну реалізацію глобального плану виживання людства в умовах його стрімкого та безповоротного техногенного впливу на природну та соціальну сфери буття людства» [186, с. 133].

Економічна сфера. Безумовно, не всі аспекти економічної взаємодії держав, скоріше негативні її сторони (глобалізація, а точніше, транснаціоналізація фінансових злочинів, зокрема) врегульовані на інституційному рівні. Доцільним є створення *Фіскальної служби*, наприклад при МВФ, а «для покращення перерозподілу податкових надходжень – *Глобальне Казначейство*, основною функцією якого буде проведення збору і реєстрація фіскальних стягнень, які в подальшому передаватимуться у сферу регулювання *Міжнародного резервного фонду*» [344, с. 39].

Соціосфера. Заповнення відповідних прогалін передбачається покласти на вже існуючі (для прикладу, МОП може виконувати функції «міністерства»), а також нові інституції, серед яких існує потреба у *Агентстві з надання віртуальних послуг* (статус «агентства»), *Всесвітньому банку трудових ресурсів*, *Всесвітньому банку соціального забезпечення* (статус «служб») [345, с. 11, 15].

Ноосфера. *Організація Інтелектуального Розвитку* (статус «міністерства»), *Агенція з управління Інтернетом*, *Міжнародне Агентство Штучного Інтелекту* (статус «агентств»), *Фонд Інтелекту* (статус «служби») є тими міжнародними інституціями, потреба в створенні яких спровокована глобалізаційними викликами сучасного суспільства в даній сфері, зокрема: слабкий захист авторських прав в Інтернеті; активне використання розвиненими державами інформаційної зброї; інформаційна стратифікація.

Конституційна сфера є тою сферою права, яка «визначає можливості окремих соціумів в рамках людства. Вирішення таких глобальних дескриптивів, як неможливість реалізації ефективної системи безпеки та попередження конфліктів, стратифікація населення, продовольча криза, перенаселення Землі, неконтрольовані міграційні потоки та безліч інших, – можливо лише в рамках єдиного інституційного об'єднання, яким, можливо, може стати врешті-решт «Конфедерація Об'єднаних Націй»» (*United Nations Confederation*) [147, с. 94, 97].

Система міжнародних інституцій будуватиметься за умови розумної субординації та чікого прописування функцій, повноважень та компетенцій кожної із інституцій в рамках кожного із перерахованих вище функціональних блоків. Наразі функціонує безліч спеціалізованих інституцій, які в рамках майбутньої системи міжнародних інституцій зможуть сформувати так звану *виконавчу гілку влади*.

Доцільно сформувати *законодавчу гілку влади нової системи міжнародних інституцій* на базі моделі Швейцарської конфедерації як однієї з найбільш консервативних та устаканених (відомо, що основи швейцарської державності було закладено ще наприкінці XIII століття). Таким чином, вона складатиметься з двох палат: верхньої та нижньої. В якості верхньої палати знаходитиметься ООН, членство у якій здійснюється на основі прямого представництва держав, що відіграватимуть власне роль органу місцевого самоврядування.

Взагалі, центральне питання, що викликає суперечки, непорозуміння, можливо, сумніви, є співіснування держав та міжнародних інституцій як загалом на міжнародній арені в якості рівноцінних суб'єктів [346, с. 10-12], так і надалі в контексті Конфедерації Об'єднаних Націй. М. Коскін'ємі також зазначав про уже тривалий конфлікт між запитами державного суверенітету та імперативами міжнародного порядку, репрезентованого міжнародними інституціями [347, с. 167-168].

Ясно, що формат взаємодії між двома основними суб'єктами міжнародних відносин та міжнародного права постійно реформується, але чи доцільно притримуватися домінуючої на даний момент точки зору, яка криється у наступній тезі: «міжнародні інституції – держави: гра з нульовою сумою» [18, с. 336].

У межах Конфедерації Об'єднаних Націй роль держав не буде нівелюватися, що яскраво помітно не лише на прикладі вищезгаданої верхньої палати, а й у форматі нижньої. В якості останньої матимемо Світовий парламент. Він формуватиметься з представників народів з врахуванням автономізації та етнічних параметрів, складатиметься із комісій, підкомісій, комітетів, підкомітетів, депутатських агентств у країнах та груп. Важливо, що вводиться поняття депутатів із загальною та спеціальною компетенціями. Останні гратимуть вирішальну роль у вирішенні життєво важливих питань для його держави акредитації.

Суттєво доповнити, що система агрегування голосів кожної окремої держави по відношенню до загальної кількості голосів будуватиметься на основі матричного принципу та диференціюватиметься залежно від того питання, що розглядатиметься у нижній палаті. Матричний принцип формуватиметься на основі критеріїв: соціального, економічного, екологічного, політичного та військового, кожен з яких міститиме свої індекси. «Вага» голосу кожного депутата зі спеціальною компетенцією вираховуватиметься на основі оцінки відповідної держави за відповідним індексом, помножуючи її на «вартість» індексу в межах критерію та сумуючи всі отримані оцінки за всі критерії.

Матричний принцип, як такий, не входить до числа тих, що переважно визначають процес прийняття рішень в рамках міжнародних інституцій. Так, СОТ та Міжнародний орган з морського дна діють на основі методу одностайності або консенсусного методу; Міжнародний суд ООН – мажоритарного методу; Світовий банк – мажоритарного методу та принципу

«зваженого голосування» у міжнародних товарних інституціях, зустрічаються і більш складні системи голосування (наприклад, в рамках МВФ є вимоги щодо більшості голосів у 70% (для прикладу, для тимчасового позбавлення права голосу – ст. XXVI, розд. 2(b)), більшості у 85% (для прикладу, для введення паритетів валют – ст. IV, розд. 4)) [348, с. 106-107] та, до слова, з питань, що вимагають 85% голосів США володіють правом вето) [349, с. 13].

Проблема існуючих систем голосування полягає у відсутності гарантій ефективності результатів. З цією метою Г. Вейл, економіст та професор із Чикаго, запропонував систему «квадратичного голосування» – «плата за голосування за формулою «за x ум.од. отримуєш квадратний корінь з x голосів» [350]». Е. Познер та А. Сайкс вважають, що така система частково може бути задіяна у діяльності міжнародних інституцій, наприклад: «у випадку із Міжнародним органом із морського дна держава, що отримує істотну частку від гірничих операцій, та держава, чия експортна індустрія зазнає від цього серйозної шкоди, найбільш зацікавлені у позитивному результаті, та, фактично, «купуватимуть голоси, на відміну від держав, індиферентних по відношенню до результату голосування» [351, с. 21].

Особливість матричного принципу полягатиме у застосуванні залежно від питання, що перебуває на порядку денному, різних методів прийняття рішення (наприклад, деякі питання вимагатимуть одностайності, деякі -зваженого голосування, інші – більшості) та, відповідно, різної кількості «ваги» голосу кожної держави, про що йшла мова вище. Тобто застосування критеріїв, характерних для принципу «зваженого голосування», здійснюватиметься не на постійній основі, а залежно від питань, голосування з якого вимагається.

Повертаючись до Світового парламенту, зазначимо, що взаємодія та взаємозалежність верхньої та нижньої палат проявлятиметься найяскравіше в процесі нормотворчої діяльності. Відтак, компетенція Світового парламенту буде орієнтована перш за все на законодавчі ініціативи, а верхньої палати – реформованої ООН – на підтримку або відхилення такої законодавчої

ініціативи. Закон вважатиметься прийнятим лише у тому випадку, якщо буде досягнуто консенсусу в обох палатах Парламенту.

Відтак, зрозуміло, що законодавча функція Конфедерації Об'єднаних Націй реалізовується в основному через діяльність ООН та систему її органів. Існує точка зору, згідно з якою ООН вже розглядається як де-факто законодавча гілка влади світового співтовариства, що займається оподаткуванням «громадян світу», інші позиціонують функцію слугування ООН цілям Світового уряду як першочергову функцію, що була закладена ще при формуванні Організації групою членів Ради з міжнародних відносин, схожою є точка зору про використання світовими закулісними організаціями ООН в якості технічного інструменту впливу на держави [351]. Так, для цілей дослідження вважатимемо ООН саме законодавчим органом Конфедерації Об'єднаних Націй Землі, виконанням рішень якої і займатиметься система виконавчих органів влади.

Окрім цього, ООН ще являється так званим якорем світової стабільності [352, с. 412]. На підтвердження цієї тези, Ан. А. Громико зазначає: «Конечно, ООН, как говорил мой отец, с ростом численности ее состава стала похожа на «муравейник», но это «высокопоставленный муравейник», где методами многосторонней дипломатии достигаются договоренности по многим международным проблемам...Если бы не ООН и активная дипломатия таких стран, как Россия, Франция, Германия, в мире могла бы вспыхнуть новая мировая война» [165].

Врешті решт, ООН залишається єдиною універсальною міжнародною організацією, уповноваженою її членами на вирішення гострих проблем людства [179, с. 5], а її створення допомогло пройти «точку неповернення» та відвернути загрози Третньої світової війни. Саме тому, ООН слід розглядати як складову частину Світового парламенту модельованої Конфедерації Об'єднаних Націй, його законодавчої гілки влади, тісно пов'язаної із виконавчими функціями Світового уряду.

Судова гілка влади нової системи міжнародних інституцій є найменш регламентованою, зважаючи на відсутність ієрархії міжнародних судових органів. Доцільно буде, якщо вона буде представлена судами загальної та спеціальної юрисдикції, розгалуженими механізмами апеляції та касації, на верхівці яких діятиме Конституційний Суд Конфедерації Об'єднаних Націй, серед фундаментальних функцій якого такі:

- офіційне тлумачення Конституції Людства, загалом, та документарної бази, прийнятої в рамках спеціалізованих міжнародних інституцій, зокрема;
- контрольно-наглядова функція за виконанням гарантій прав та свобод;
- винесення рішень щодо невідповідності нормативних актів на місцевому рівні (тобто державному) міжнародним правилам та стандартам, закладених в конвенційній базі міжнародних інституцій (так зване питання конституційності нормативно-правових актів);
- санкційна функція за порушення норм Конституції Людства.

Чітке розмежування та прописування функцій, повноважень та компетенції кожної з інституцій, що формуватиме усі гілки влади нового інституційного об'єднання міжнародного співтовариства стане можливим завдяки аналізу статутного права міжнародних інституцій⁶, а також розробці конституційного права міжнародного співтовариства, про підвалини якого мова йшла у дослідженні. Так, зважаючи на ідеї М. Доула, М. Ф. Чудакова і Д. Шнайдермана, глобальне конституційне право доцільно розвивати шляхом удосконалення інституційної складової глобального управління та беручи за основу Статут ООН.

Питання системи міжнародних інституцій загалом та ієрархії в рамках міжнародних інституцій зокрема ніколи не були об'єктом досліджень та аналізу Комісії ООН з міжнародного права. К. Ліслі, представник американської школи міжнародного права, з цього приводу висунув таку точку зору, що у Комісії ООН з міжнародного права є недостатньо повноважень, щоб пропонувати такі

⁶ Див. окремий додаток до дисертаційного дослідження «Статутне право міжнародних інституцій».

серйозні міжнародно-правові зміни. А також, що вона не уповноважена робити заяви універсального або обов'язкового характеру. В свою чергу, держави-члени ООН жодного разу не висловили думку щодо передачі Комісії ООН з міжнародного права квазі-правових повноважень для цілей реструктуризації міжнародного співтовариства, зважаючи на активні процеси фрагментації міжнародного права [353, с. 268].

Разом з тим, систематизована ієрархія міжнародних інституцій потрібна для того, щоб забезпечити ефективне міжнародно-правове регулювання відносин міжнародного співтовариства ресурсами міжнародних інституцій.

Висновки до Розділу 3.

1. Механізм міжнародно-правової позитивної відповідальності за участі міжнародних інституцій передбачає виконання ними взятих зобов'язань, відсутність завданих збитків іншим суб'єктам міжнародного права та обов'язок міжнародних інституцій вжити усіх належних заходів заради ефективного виконання приписаних їм функцій. Міжнародно-правова позитивна відповідальність формує статистику питання міжнародно-правової відповідальності.

2. Міжнародно-правова негативна відповідальність є наслідком неефективної реалізації міжнародними інституціями закріплених за ними функцій, а відтак вона безпосередньо впливає із норм статутного права міжнародних інституцій, зокрема: установчих документів міжнародних інституцій, міжнародних договорів, галузевих конвенцій про відповідальність.

3. Виявом підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання за участі міжнародних інституцій є їх ідентифікація не просто у якості форумів для обговорення та вирішення актуальних проблем міжнародного права, а у якості суб'єктів висунення міжнародних претензій, функція стосовно чого була закріплена у Консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 11

квітня 1949 року з питання про відшкодування збитків, понесених на службі в ООН.

4. Участь міжнародних неурядових інституцій у реалізації норм міжнародного права проявляється у здійсненні функцій суб'єктів соціальних ініціатив, що проявляється у проведенні первісних досліджень та аналізу, наданні науково-технічної інформації, просуванні конкретних питань та ініціатив, наданні конкретних послуг, наданні публічної інформації та освітніх послуг з усіх сфер міжнародно-правового регулювання та у контролі за діяльністю національних урядів та дотриманням державами їх зобов'язань за міжнародним правом.

5. Доцільно говорити уже не лише про звітність та моральний аспект відповідальності міжнародних неурядових організацій, а й про міжнародно-правову негативну та позитивну відповідальність міжнародних інституцій загалом.

6. Усю множинність напрямків імплементаційної діяльності доцільно поділити на групи методів оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем (рецепція, правова акультурація, апроксимація, уніфікація, трансформація, відсилання, адаптація, легітимація, гармонізація), методів вдосконалення системи міжнародного права (інкорпорація, систематизація, кодифікація) та тлумачення норм міжнародного права.

7. Інструментом підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання через процес побудови системи міжнародних інституцій є функціональна координація міжнародних інституцій як складова процесу узгодження та впорядкування дій міжнародних інституцій на основі детального аналізу їх функцій з метою уникнення колізій, тавтологій та виявлення прогалин.

8. Система міжнародних інституцій будуватиметься за умов розумної субординації та чіткого прописування функцій, повноважень та компетенцій міжнародних інституцій та організаційно складатиметься із інституцій, що

виконуватимуть законодавчі, виконавчі та судові функції, та в цілому формуватимуть єдину інституційну структуру міжнародного співтовариства.

9. Законодавча гілка влади може бути представлена на базі моделі Швейцарської конфедерації та, відповідно, складатися із верхньої палати – ООН, та нижньої – Світового парламенту, що формуватиметься із представників народів з урахуванням індексації, коротко означеної у дослідженні. Виконавчу функцію раціонально покласти на впорядковану та ієрархічну систему спеціалізованість інституцій, розподілену відповідно в рамках функціональних блоків, на міжнародні інституції статусу «міністерств», «агентств» та «служб». Судову гілку влади будуть представляти суди загальної та спеціальної юрисдикції, очолювані Конституційним Судом Конфедерації Об'єднаних Націй.

10. Доречно зазначити потребу упорядкування статутного права міжнародних інституцій, зведеного у однойменному додатку, для цілей розробки єдиного конституційного акту міжнародного співтовариства – Конституції Людства.

ВИСНОВКИ

1. Генеза міжнародних інституцій складається із дванадцяти етапів, кожен наступний з яких, рухаючись за «кроком спіралі» та знаменуючи собою ділянки між позитивною реакцією на соціальний виклик суспільству і появою об'єктивних та суб'єктивних обставин, які провокують чергову зміну епіцентру розвитку, характеризується наділенням інституцій більшою кількістю функцій для цілей міжнародно-правового регулювання. Дванадцятий етап символізує побудову у ще невизначеному майбутньому ієрархічної системи міжнародних інституцій, можливо, у форматі Конфедерації Об'єднаних Націй.

2. Функціональна природа міжнародних інституцій як систем органів порядку, що встановлюють та підтримують відносини взаємозв'язку та комплементарності між членами міжнародного співтовариства, виявляється в наділенні міжнародних інституцій функціями (які вони мають виконувати постійно та які впливають із цілей та мети їх створення), повноваженнями (як мірою дозволеної поведінки задля реалізації функцій) та компетенцією (як комплексом методів, ресурсів та форматів діяльності з виконання функцій із окресленою сферою потенційного залучення міжнародної інституції до справ міжнародного співтовариства).

3. Спостерігаються процеси оптимізації функцій міжнародних інституцій, які своєю динамікою підтверджують: що більше рекурсивних функцій отримує міжнародна інституція, то якісніше вона може здійснювати міжнародно-правове регулювання відносин міжнародного співтовариства. Оптимізація функцій супроводжується деталізацією повноважень, зокрема за допомоги механізму наділення міжнародних інституцій повноваженнями на розширення повноважень за їх власною ініціативою, та ситуаціями позитивної інтервенції міжнародними інституціями у сферу їх компетенції, наслідками чого є процеси розширення, обмеження та уточнення компетенції.

4. Результатом підвищення ефективності міжнародної правотворчості може стати розширення напрямів правотворчої діяльності міжнародних інституцій без потреби запиту волі їх засновників та членів, активна участь міжнародних інституцій у формуванні міжнародного права. Це виявляється у зростанні кількості активних міжнародних інституцій, розширенні предметних горизонтів діяльності міжнародних інституцій, наданні особливого значення міжнародних неурядових організацій. Предметне розширення нормотворчої діяльності міжнародних інституцій було проведене шляхом заздалегідь запропонованого ранжування системи міжнародних інституцій за функціональними блоками.

5. Процес правозастосування міжнародними інституціями спрямований на забезпечення наявності у нормотворчому акті усіх положень необхідних для подальшої реалізації та імплементації рішень міжнародної інституції, а також на забезпечення всіх істотних супровідних умов для цього, наприклад, регламентування меж свободи дій членів міжнародного співтовариства, визначення оптимальних варіантів, методу та стратегії реалізації рішення міжнародних інституцій. Для підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання міжнародні інституції вже надають допомогу державам у розробці їх національного законодавства шляхом вироблення конкретних пропозицій чи рекомендацій.

6. Процес реалізації міжнародними інституціями норм міжнародного права виявляється в участі міжнародних інституцій у нагляді за механізмами міжнародно-правової відповідальності і санкційного забезпечення. Міжнародні неурядові організації, окрім моральної сторони відповідальності та аспекту звітності за свою діяльність, можуть підпадати під загальні правила міжнародно-правової відповідальності. Дедалі частіше міжнародні інституції є суб'єктами висунення міжнародних претензій.

7. Імплементаційна діяльність міжнародних інституцій постає у множинності її напрямків, що у функціональному плані можна поділити на такі

групи: методи оптимізації взаємодії міжнародного права і національних правових систем, методи удосконалення системи міжнародного права, а також тлумачення норм міжнародного права.

8. Ідеї конституційного права міжнародного співтовариства не нові для науки міжнародного права, але можуть набути нового та не менш актуального значення для сьогодення. Статут ООН, що традиційно розглядають як угоду, може стати конституційною моделлю, адже це засадничий документ єдиної міжнародної організації загальної компетенції, що виявляє квазі-універсальність співтовариства держав. Задля його модернізації розглянуто функції міжнародних інституцій, що реалізують свою діяльність у межах функціональних блоків та можуть посприяти ефективності світового конституційного права. Особливої уваги заслуговує Конституція для Європи.

9. Однією із передумов підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання за участі міжнародних інституцій має стати побудова ієрархічної системи міжнародних інституцій, у методологічній основі якої має лежати розумна субординація та чітке прописування функцій, повноважень та компетенції. Це уможливило б застосування чотирьох принципів-інструментів: інвентаризації, функціональної координації, зваженої ієрархії як внутрішньоінституційної координації та цілісної ієрархії як міжінституційної координації. У завершеному вигляді вона могла би складатися із інституцій, що виконували б законодавчі, виконавчі, судові функції та в цілому формували б єдину інституційну структуру міжнародного співтовариства, якою прогнозовано у ще невизначеному майбутньому могла би стати для прикладу Конфедерація Об'єднаних Націй.

Моделювання подібної ієрархічної системи міжнародних інституцій у майбутньому як передумова підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання становитиме бажаний результат проведеного теоретичного дослідження системи міжнародних інституцій та статутного права міжнародних інституцій з особливим акцентом на аналізі їх функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Second report on relations between States and international organisations by Mr. Leonardo Diaz-Gonzalez, Special Rapporteur [Electronic source] / A/CN.4/391 // Extract from the Yearbook of the International Law Commission. – 1985. – Vol. II (1). – Pp. 104–113. – Access mode: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_391.pdf&lang=ES
2. Mearsheimer J. The false promise of international institutions / J. Mearsheimer // International security. – Vol. 19. – № 3. – 1994/1995. – Pp. 5–49.
3. Keohane R. International Institutions: two approaches / R. Keohane // International Studies Quarterly. – Vol. 32. – № 4. – 1988. – Pp. 379–396.
4. Буроменський М. В. Міжнародне право: навч. посібник / За заг. ред. М. В. Буроменського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 336 с.
5. Jones J. What is the difference between international institutions, international organizations and international regimes? [Electronic source] / Jones Jesse. – Access mode: <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-international-institutions-international-organizations-and-international-regimes>
6. Мокій А. Класифікація міжнародних організацій [Електронний ресурс] / А. Мокій. – Режим доступу до ресурсу : <http://westudents.com.ua/glavy/21492-13-klasifikatsya-mjnarodnih-organzatsy.html>
7. Шпакович О. М. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав-членів [Електронний ресурс] / О. М. Шпакович // Журнал «Віче». – № 20. – Жовтень 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/4408/>
8. Treaty establishing the European Coal and Steel Community and annexes I-III (Paris, 18 April 1951) [Electronic source]. – Access mode: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Paris/TRAITES_1951_CECA.pdf

9. Кулеба Д. І. Принцип наднаціональності у міжнародному праві: Наукова доповідь / Д. І. Кулеба. – К., 2011. – 20 с.

10. Терницький В. М. Наднаціональні інституції Європейського Союзу в теоріях інтеграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пол. наук: спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку» / [Електронний ресурс] Терницький Володимир Михайлович. – К., 2006. – Режим доступу до ресурсу: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/247/251/12420.html>

11. Войтенко І.-Х. Наднаціональні інституції Європейського Союзу [Електронний ресурс] / І.-Х. Войтенко // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4(13). – С. 231–236. – Режим доступу до ресурсу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/SpPrior_13/31.pdf

12. Onuf N. Institutions, intentions and international relations / N. Onuf // Review of international studies. – 2002. – № 28. – № 2. – Pp. 211–228.

13. Sorokine P. Fluctuation of social relationships, war, and revolution [Електронний ресурс] / Pitirim Sorokine. – Bedminster Press, 1962. – Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books/about/FLuctuation_of_social_relationships_war.html?id=ftkpAQAAMAAJ&redir_esc=y

14. Thompson A., Snidal D. International organization: institutions and order in world politics / Alexander Thompson, Duncan Snidal // In *Production of Legal Rules*, edited by F. Parisi (*Encyclopedia of Law and Economics*, 2nd edition). – 2011. – Pp. 309–336.

15. Kolb R. History of International Organizations or Institutions [Electronic source] / Robert Kolb // Max Planck Encyclopedia of International Public Law. – 2011. – Access mode: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e501?rskey=uOGBcY&result=3&prd=EPIL>

16. Дмитрієв А. І. Юридично обов'язкова сила міжнародного права: природа і принципи / А. І. Дмитрієв // Міжнародне право. Університетські наукові записки. – 2014. – № 2(50). – С. 333–337.

17. Лига Наций: первая попытка создания Мирового правительства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://humus.livejournal.com/2584994.html>

18. Klabbers J. An Introduction to International Institutional Law / J. Klabbers. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 399 p.

19. Akande D. The competence of international organizations and the advisory jurisdiction of the International Court of Justice / Dapo Akande. – European Journal of International Law. – 1998. – № 9. – Pp. 437–467.

20. Dekker I. F., Wessel R. A. Governance by international organizations: rethinking the normative force of international decisions [Electronic source] / I. F. Dekker, R. A. Wessel. – European Commission's White Paper on European Governance. – 2001. – Pp. 215-236. – Access mode: <http://www.utwente.nl/bms/pa/research/wessel/wessel23.pdf>

21. D. Sarooshi. Some preliminary remarks on the conferral by states of powers on international organizations / Dan Sarroshi. – Jean Monnet Working Paper. – NYU School of Law, 2003. – № 4/03. – 71 p.

22. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 476 с.

23. S. Barkin. International Organization: theories and institutions / Samuel Barkin. – Palgrave Macmillan, 2006. – Pp. 32–33.

24. Угода про заснування Чорноморського банку торгівлі та розвитку від 30 червня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_003

25. Статут Міжнародного агентства по атомній енергії від 26 жовтня 1956 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_164

26. Статут Міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/989_001

27. Charter of the ASEAN [Electronic source]. – Access mode: <http://www1.umn.edu/humanrts/research/Philippines/ASEAN%20Charter.pdf>

28. Конституция Международной ассоциации по водным ресурсам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cawater-info.net/int_org/iwra/constitution.htm

29. Устав Международной ассоциации по водным ресурсам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cawater-info.net/int_org/iwra/bylaws.htm

30. АСЕАН: основополагающие документы, цели и задачи Ассоциации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uchebnik-online.com/131/76.html>

31. Конвенция учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности (подписана в Стокгольме 14 июля 1967 года и изменена 2 октября 1979 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elementy.ru/Library9/ConvInt.htm>

32. Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations (Advisory opinion of 11 April 1949) [Electronic source]. – Access mode: <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1837.pdf>

33. Frid R. The Relations between the EC and International Organisations / R. Frid // Martinus Nijhoff Publishers, 1995. – 426 p.

34. Decisions, Recommendations and other Instruments of the Organisation for Economic Co-Operation and Development [Electronic source]. – Access mode: <http://webnet.oecd.org/OECDACTS/Instruments/ListBySubjectView.asp>

35. Reuter P. Institutions Internationales / P. Reuter. – Paris: Presses Universitaires, 1972. – Pp. 214–216.

36. Schermers H. G., Blokker N. M. International Institutional Law: Unity within diversity / H. G. Schermers, N. M. Blokker // Martinus Nijhoff Publishers. – Fifth Revised Edition. – 2011. – 1273 p.

37. Функции международных организаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://radnuk.info/ros-pidrychnuk/mejdunarodnoe/534-lukashuk/13825-4---.html>

38. Положение о Комиссии международного права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://archive.is/20070302144301/https://www.un.org/russian/law/ilc/ilc_statute.htm#selection-545.126-545.291

39. Statute: Resolution (2002) 3, Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law [Electronic source]. – Access mode: http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Statute

40. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021

41. Foster N. EU Law Directions / N. Foster // Oxford University Press, 2014. – 527 p.

42. Foster N. Foster on EU Law / N. Foster // Oxford University Press, 2015. – 480 p.

43. Aspremont J. The exercise of powers by international organizations under the (un)due control of member states / J. Aspremont. – 9 p.

44. Pauwelyn J. Conflict of norms in public international law: How WTO law relates to other rules of international law / J. Pauwelyn // Cambridge University Press, 2003. – 526 p.

45. Tuulaikhuu Enkhee. International legal personality of international organisations: international law perspective [Electronic source] / Tuulaikhuu Enkhee. – 5 p. – Access mode: https://www.academia.edu/9923231/International_Legal_Personality_of_International_Organizations_International_Law_Perspective

46. Wessel R. A., Blockmans S. The legal status and influence of decisions of international organisations and other bodies in the European Union (Research Paper

in Law) / R. A. Wessel, S. Blochmans // European Legal Studies. – College of Europe, 2014. – 26 p.

47. Cassesse A. Remarks on Scelle's Theory of "Role Splitting" (dedoublement fonctionnel) in International Law / A. Cassesse // EJIL. – 1990. – No. 1. – Pp. 210-231.

48. Guy Henry Feil Jones. Legal personality and the responsibility of international organisations (a dissertation submitted in partial fulfillment of the degree of Bachelor of Laws at the University of Otago) [Electronic source] / Guy Henry Feil Jones. – October 2013. – 78 p. – Access mode: <http://www.otago.ac.nz/law/research/journals/otago065260.pdf>

49. Bekker P. The legal position of intergovernmental organisations / P. Bekker // Martinus Nijhoff Publishers. – Dordrecht, 1994

50. Устав Организации Объединенных Наций по промышленному развитию (ЮНИДО), Вена, 8 апреля 1979 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1296753>

51. Международная ассоциация развития. Статьи соглашения. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/IDA_Russian.pdf

52. International Coffee Agreement, 1962 (with annexes) [Electronic source] // Treaty series, Treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations. – New York, 1965. – Vol. 469. – Pp. 169–245. – Access mode: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20469/v469.pdf>

53. Международное соглашение по сахару № 2652 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.lawru.info/legal2/se3/pravo3038/index.htm>

54. Convention establishing the European Free Trade Association (consolidated version, last amended on 1 July 2013). – 30 p. [Electronic source]. – Access mode: <http://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/efta-convention/Vaduz%20Convention%20Agreement.pdf>

55. Agreement establishing the Inter-American Development Bank [Electronic source]. – Access mode: <http://www.iadb.org/leg/Documents/Pdf/Convenio-Eng.pdf>

56. Agreement establishing the Asian Development Bank [Electronic source]. – Access mode: <http://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/32120/charter.pdf>

57. Пересмотренный Устав Межправительственной океанографической комиссии. – 10 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001177/117758R.pdf>

58. Рекурсія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рекурсія>

59. Revised treaty of Chaguaramas establishing the Caribbean Community including the CARICOM single market and economy [Electronic source]. – Access mode: http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/caricom/trt_caricom_2.pdf

60. Seventh additional protocol to the Constitution of the Universal Postal Union [Electronic source]. – Access mode: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/238338/7969.pdf

61. Экономический и Социальный Совет ООН, *Резолюция 1994/24 [Объединенная и совместно организованная программа Организации Объединенных Наций по вирусу иммунодефицита человека/синдрому приобретенного иммунодефицита (ВИЧ/СПИД)]*, с. 44-46 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/ecosoc/docs/1994/r1994-24.pdf>

62. Getting to zero, 2011–2015 strategy, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). – 63 p. [Electronic source]. – Access mode: http://www.unaids.org/sites/default/files/sub_landing/files/JC2034_UNAIDS_Strategy_en.pdf

63. Islamic Development Bank: Articles of Agreement [Electronic source]. – Access mode: <http://www.isdb.org/irj/go/km/docs/documents/IDBDevelopments/Internet/English/I>

DB/CM/About%20IDB/Articles%20of%20Agreement/IDB_Articles-of-Agreement.pdf

64. Договор ВОИС по авторскому праву [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wipo.int/treaties/ru/ip/wct/wct.html>

65. Конвенция о химическом оружии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.opcw.org/ru/konvencija-o-khimicheskom-oruzhii/stati/statja-viii-organizacija/>

66. Угода про заснування Світової Організації Торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_342

67. Prechal S. Competence creep and general principles of law / S. Prechal // Review of European administrative law. – 2010. – Vol. 3. – No. 1. – Pp. 5-22.

68. COM: The World Museum Community [Electronic source]. – Access mode: <http://icom.museum/the-organisation/>

69. World Video Council [Electronic source]. – Access mode: <http://www.uia.org/s/or/en/1100044105>

70. World Water Organization [Electronic source]. – Access mode: <http://www.uia.org/s/or/en/1122274285>

71. World Religious Travel Association [Electronic source]. – Access mode: <http://www.uia.org/s/or/en/1100022393>

72. World Council for Mundialization [Electronic source]. – Access mode: <http://www.uia.org/s/or/en/1100006736>

73. West India Committee [Electronic source]. – Access mode: <http://www.uia.org/s/or/en/1100042143>

74. Крылов Н. Б. Правотворческая деятельность международных организаций / Н. Б. Крылов. – Наука, 1988. – 174 с.

75. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – 434 с.

76. Wessel R. A. Towards world legislation? The exercise of public authority by international institutions [Electronic source] / R. A. Wessel // Paper presented at the conference “World legislation: perspectives from international law, legal theory and political philosophy. – Vrije Universiteit Amsterdam, 2010. – 11 p. – Access mode: <http://www.utwente.nl/bms/pa/research/wessel/wesselconf6.pdf>

77. Страны G20 договорились о распределении квот МВФ [Электронный ресурс] // Главред. – 2013. – 16 февраля. – Режим доступа: <http://glavred.info/ekonomika/strany-g20-dogovorilis-o-raspredelenii-kvot-mvf.html>

78. Cogan J. K. The regulatory turn in international law / J. K. Cogan // Harvard International Law Journal. – Summer 2011. – Vol. 52. – No. 2. – Pp. 322-372.

79. Amerasinghe C. F. Principles of the institutional law of international organizations / C. F. Amerasinghe. – Cambridge: Cambridge University Press, 1966. – 519 p.

80. Blokker N. The independence of international organizations from their host states: from theory to practice [Electronic source] / Niels Blokker. – Website of the Council of Europe, 2014. – 11 p. – Access mode: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c093e>

81. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1966. – 188 с.

82. Лукашук И. И. Механизм международно-правового регулирования / И. И. Лукашук. – К. : Издательство при Киевском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1980. – 163 с.

83. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задор О. В. Міжнародне право. Основи : Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. — К. : Либідь, 2002. — 608 с.

84. Дробязко С. Г. Право как система и его закономерности / С. Г. Дробязко // Право и демократия: сб. науч. тр. — Минск, 1999. — Вып. 10. — С. 3—16.

85. Романов А. К. Правова система Англії [Електронний ресурс] / А. К. Романов. — 2-е изд., испр. — М.: Дело, 2002. — 344 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/biblioteka/sravnitelnoe-pravovedenie/6868-pravova-sistema-angliji-romanov-a-k>

86. Загальна характеристика правової системи Англії [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://kdpd.uabs.edu.ua/images/department/kdpd/compar05_1.pdf

87. Хольвінська О. Я. Обов'язок та свобода: міжнародна теорія та практика [Електронний ресурс] / О. Я. Хольвінська. — Львів, 2015. — С. 143–146. — Режим доступу до ресурсу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/28025/1/037_143_146.pdf

88. Кармазіна К. Ю. Особливості джерел загального права / К. Ю. Кармазіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2013. — № 5. — С. 13-17.

89. Західні типи правових сімей [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3488/7/06%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96>.

90. Equity [Electronic source]. — Access mode: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/equity>

91. Sheppard S. Equity and the law / S. Sheppard // Encyclopedia of Life Support Systems. — 4 p.

92. Crawford J. Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts / James Crawford // United Nations Audiovisual Library of International Law. — United Nations, 2012. — 10 p.

93. Möldner M. Responsibility of International Organizations – Introducing the ILC's DARIO / Mirka Möldner // Max Planck Yearbook of United Nations Law. – 2012. – Vol. 16. – Pp. 281–328.

94. Ryngaert C., Buchanan H. Member State responsibility for the acts of international organizations / Cedric Ryngaert, Holly Buchanan / Utrecht Law Review. – 2011. – Vol. 7. – Issue 1 (January). – Pp. 131–146.

95. Савчук К. О. Становлення інституту відповідальності міжнародних організацій в сучасному міжнародному праві / К. О. Савчук // Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку (до 60-ліття проф. В. М. Репецького). – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – С. 144–157.

96. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. факультетов и вузов / И. И. Лукашук; Рос. Акад. Наук, Институт государства и права, Академ. Правовой ун-т. – изд.3-е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.

97. Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения / В. А. Василенко. – К.: Вища школа, 1976. – 265 с.

98. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:
https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

99. Daugirdas K. Reputation and the Responsibility of International Organizations / Kristina Daugirdas // European Journal of International Law. – 2015. – No. 25(4). – Pp. 991–1018.

100. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с.

101. Хонін В. М., Герасимчук Н. В. Робоча навчальна програма з дисципліни: Основи міжнародно-правового регулювання / В. М. Хонін, Н. В. Герасимчук. – К., 2014. – 26 с.

102. Hardt H. Time to react: The efficiency of International Organizations in Crisis Response / Heidi Hardt. – New York: Oxford University Press, 2014. – 215 p.

103. LONSEA: Searching the Globe through the lenses of the League of Nations [Electronic source]. – Access mode: <http://www.lonsea.de>

104. Brosig M. Overlap and interplay between international organizations: theories and approaches [Electronic source] / Malte Brosig // South African Journal of International Affairs, 2011. – Pp. 147–167. – Access mode: https://www.academia.edu/793742/Overlap_and_Interplay_Between_International_Organisations_Theories_and_Approaches

105. Prost M., Clark P. K. Unity, Diversity and the Fragmentation of international law: How much does the multiplication of international organizations really matter? / Mario Prost, Paul Kingsley Clark // Chinese Journal of International Law. – 2006. – Vol. 5. – No. 2. – Pp. 341–370.

106. Гріненко О. О., Мізіна О. А. Міжнародно-правове регулювання літосфери буття людства: конфлікт раціонального використання та меркантильного споживання / О. О. Гріненко, О. А. Мізіна. // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : IMB, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 121–127.

107. Decision of the Council establishing an International Energy Agency of the Organisation. – 5 p. [Electronic source]. – Access mode: <http://www.iea.org/media/aboutus/history/decesionofthecouncil.pdf>

108. Антонова И. В. ФАО – специализированное учреждение ООН [Электронный ресурс] / И. В. Антонова // Вестник РУДН. Серия «Юридические науки». – 2008. – № 1. – С. 86-94. – Режим доступа: http://193.232.218.56/web-local/fak/rj/files.php?r=1424715033&f=pf_e6f6f594b682ee2b73d1657d7f62ecd2

109. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву (10 декабря 1982 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_057

110. Соглашение об осуществлении Части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года (принято резолюцией 48/263 Генеральной Ассамблеи от 28 июля 1994 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agreement_impl_lawsea.shtml

111. Сборник базовых документов Продовольственной и сельскохозяйственной Организации Объединенных Наций. Тома I и II. – 2013. – 244 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/meeting/022/k8024r.pdf>

112. Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council amending Regulation (EC) No.216/2008 in the field of aerodromes, air traffic management and air navigation services and repealing Council Directive [Electronic source]. – Access mode: 06/23/EEC <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0390:FIN:EN:PDF>

113. Конвенція про Міжнародну цивільну авіацію 1944 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_038

114. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_219

115. 2011 Guidelines for the control and management of ships' biofouling to minimize the transfer of invasive aquatic species [Electronic source]. – Access mode: [http://www.imo.org/OurWork/Environment/Biofouling/Documents/RESOLUTION%20MEPC.207\[62\].pdf](http://www.imo.org/OurWork/Environment/Biofouling/Documents/RESOLUTION%20MEPC.207[62].pdf)

116. International Maritime Organisation: recycling of ships [Electronic source]. – Access mode: <http://www.imo.org/OurWork/Environment/ShipRecycling/Pages/Default.aspx>

117. Медведєва М. О., Бойко М. А. Механізм міжнародно-правового регулювання природної сфери буття людства: необхідність збереження цілісної оболонки землі / М. О. Медведєва, М. А. Бойко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 77–83.

118. Устав Международного союза охраны природы и природных ресурсов (Извлечение) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eclife.ru/laws/inter/1948/01.php>

119. A/RES/43/53 Protection of global climate for present and future generations of mankind [Electronic source]. – Access mode: <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r053.htm>

120. IPCC: Summary for Policymakers [Electronic source]. – Access mode: http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg1/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf

121. Хонін В. М., Ксьондзик К. В. Антропосфера буття людства: проблема збереження органічної форми людини / В. М. Хонін, К. В. Ксьондзик // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 70–76.

122. Устав (Конституция) Всемирной Организации Здравоохранения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_ru.pdf

123. Международная организация по стандартизации: Устав ИСО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iso.gost.ru/wps/wcm/connect/efcdd780455e46f4a6bab7e4dffffd2ca/ИСО+УСТАВ.pdf?MOD=AJPERES>

124. Конвенция об учреждении Организации экономического сотрудничества и развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://economy.gov.ru/minrec/activity/sections/foreignEconomicActivity/economic_organization/russiaoecd/doc20130627_08

125. Mandate of the working party on biotechnology, nanotechnology and converging technologies (BNCT), extract from document [DSTI/STP(2014)4/REV1] [Electronic source]. – Access mode: <http://webnet.oecd.org/OECDGROUPS/Bodies/ListByDirectorateView.aspx>

126. Красовский О. А. Правовые проблемы генной инженерии: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.06 «Экологическое право» / Красовский Олег Анатольевич; Институт государства и права РАН. – М., 1997. – 24 с.

127. Устав Международного центра генной инженерии и биотехнологии (Мадрид, 13 сентября 1983 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.alppp.ru/law/grazhdanskoe-pravo/mezhdunarodnoe-chastnoe-pravo/11/ustav-mezhdunarodnogo-centra-gennoj-inzhenerii-i-biotehnologii.html>

128. Резолюция ООН от 30 декабря 1964 года «Об учреждении Конференции Организации Объединенных Наций по торговле и развитию (ЮНКТАД)» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.pravo.ru/document/view/19571286/18230932/>

129. Статьи Соглашения 1945 г. (О Международном банке реконструкции и развития) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996_028

130. Устав Межправительственного совета по нефти и газу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_242

131. Соглашение об учреждении Европейского банка реконструкции и развития: основные документы Европейского банка реконструкции и развития. – 92 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ebrd.com/downloads/research/guides/basicaru.pdf>

132. Положение о круге ведения и Правила процедуры Европейской Экономической Комиссии (E/ECE/778/Rev.5) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/oes/mandate/Commission_Rev5_Russian.pdf

133. European Economic Commission: legal instruments [Electronic source]. – Access mode: <http://www.unece.org/leginstr/cover.html>

134. Резолюция 428 (V) Генеральной Ассамблеи ООН «Устав Управления Верховного Комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев» (14 декабря 1950 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_277

135. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури від 16 листопада 1945 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_014

136. Устав Совета Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/001.htm>

137. Регламент Совета (ЕЭС) N 1210/90 «Об учреждении Европейского агентства по окружающей среде и Европейской сети информации и наблюдения за окружающей средой» (Брюссель, 7 мая 1990 года) (с изменениями и дополнениями, внесенными Регламентом Совета (ЕС) N 933/1999 от 29 апреля 1999 года)) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_918

138. Статут Міжнародного союзу електрозв'язку [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_099

139. ITU Cybersecurity Activities [Electronic source]. – Access mode: <http://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/default.aspx>

140. Buenos Aires Declaration on global telecommunication development for the 21st century [Electronic source]. – Access mode: <http://www.itu.int/itudoc/itu-d/wtdc/wtdc1994/badecl.txt>

141. International Telecommunication Union, *Resolution 1305/2009. [Role of the dedicated group in identifying Internet-related public policy matters]* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.itu.int/md/S09-CL-C-0105>

142. World Telecommunication Development Conferences [Electronic source]. – Access mode: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Conferences/WTDC/Pages/default.aspx>

143. Memorandum of Understanding between the US Department of Commerce and Internet Corporation for Assigned Names and Numbers [Electronic source]. – Access mode: <https://www.icann.org/resources/unthemed-pages/icann-mou-1998-11-25-en>

144. Articles of ICANN [Electronic source]. – Access mode: <https://www.icann.org/resources/pages/articles-2012-02-25-en>

145. Governance Guidelines. ICANN [Electronic source]. – Access mode: <https://www.icann.org/resources/pages/guidelines-2012-05-15-en>

146. Affirmation of Responsibilities for ICANN's Private Sector Management [Electronic source]. – Access mode: <https://www.icann.org/en/system/files/files/jpa-29sep06-en.pdf>

147. Хонін В. М., Ткач М. О. Суверенітет в умовах нового правопорядку / В. М. Хонін, М. О. Ткач // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 93–99.

148. Manning N., Parison N. Determining the structure and functions of government: program and functional reviews [Electronic source] / N. Manning, N. Parison. – 2007. – 91 p. – Access mode: <http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/ACSRCourse2007/Session%208/DeterminingStructureFunctions.pdf>

149. Концепція упорядкування системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.center.gov.ua/attachments/article/67/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97.

150. Makoto K. The hierarchy of global governance: a metaphor for the imperial machine / Kobayashi Makoto // Ritsumeikan international affairs. – 2005. – Vol. 3. – Pp. 3–19.

151. Cabrera L. World government is back, in geopolitics and in the academy, but what does the future hold for it? [Electronic source] / L. Cabrera. – Aeon. – 2014. – Access mode: <http://aeon.co/magazine/society/will-a-world-government-work/>

152. Pronto A. N. Some Thoughts on the Making of International Law / Arnold N. Pronto // European Journal of International Law. – 2008. – No. 19(3). – Pp. 601–616.

153. Шпакович О. М. Розвиток правових механізмів реалізації актів органів міжнародних організацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юр. наук: спеціальність 12.00.11 «Міжнародне право» / О. М. Шпакович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с.

154. The ASEAN Charter [Electronic source]. – Access mode: http://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/11.-October-2015-The-ASEAN-Charter-18th-Reprint-Amended-updated-on-05_-April-2016-IJP.pdf

155. Abbott K. W., Snidal D. International regulation without international government: improving IO performance through orchestration [Electronic source] / K. W. Abbott, D. Snidal // Social Science Research Network. – June 1, 2010. – 42 p. – Access mode: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1487129

156. U. N. Economic and Social Council, *Resolution 1996/31. [Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations]* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1996/eres1996-31.htm>

157. European Convention on the recognition of the legal personality of international non-governmental organizations [Electronic source]. – Access mode: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007a67c>

158. Fundamental principles on the status of non-governmental organizations in Europe and explanatory memorandum [Electronic source]. – Access mode:

<https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/ONG/Fundamental%20Principles%20E.pdf>

159. Lindblom A.-K. Non-Governmental Organizations in International Law / A.-K. Lindblom. – Cambridge University Press. – 2005. – 559 p.

160. Тарасов О. В. ООН і неурядові організації: перегляд механізму співробітництва / О. В. Тарасов // Проблеми законності. – Вип. 33. –Х. : Нац. юрид. Акад. України ім. Я. Мудрого, 1998. – С. 48–53.

161. Pauwelyn J., Wessel R., Wouters J. Informal International Lawmaking / J. Pauwelyn, R. Wessel, J. Wouters. – Oxford University Press, 2012. – 549 p.

162. Wessel R., Pauwelyn J., Wouters J. The Exercise of Public Authority through Informal International Law-Making / R. Wessel, J. Pauwelyn, J. Wouters // Presented at the conference Global Governance as Public Authority: Structures, Contestation, Normative Change, Hertie School of Governance, Berlin, 15–16 April 2001. – 21 p.

163. Vedder A. NGO involvement in international governance and policy: sources and legitimacy / Anton Vedder. – Martinus Nijhoff Publishers. – 2007. – 234 p.

164. About the World Energy Council [Electronic source]. – Access mode: <http://www.worldenergy.org/about-wec/>

165. Association of space explorers [Electronic source]. – Access mode: <http://www.space-explorers.org>

166. About Birdlife International [Electronic source]. – Access mode: <http://www.birdlife.org/worldwide/partnership/about-birdlife>

167. Cancer and the Kidney International Network [Electronic source]. – Access mode: <http://www.c-kin.org>

168. Child Savings International [Electronic source]. – Access mode: <http://www.aflatoun.org>

169. Global Colon Cancer Association [Electronic source]. – Access mode: <http://www.globalcca.org/AbouttheGCCA.html>

170. Global Doctors for Choice [Electronic source]. – Access mode: <https://globaldoctorsforchoice.org>

171. Global Health Council [Electronic source]. – Access mode: <http://globalhealth.org>

172. Міжнародна асоціація медичних коледжів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iaomc.org>

173. Міжнародний комітет з моніторингу репродуктивних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.icmartivf.org>

174. IFA Articles of Association [Electronic source]. – Access mode: <https://www.ifa.nl/Document/Articles%20of%20Association/2010AoAEnglishDutch2November2010.pdf>

175. Statutes of the UIC. – 20 p. [Electronic source]. – Access mode: http://www.uic.org/IMG/pdf/200909_statutes_en.pdf

176. IFPI [Electronic source]. – Access mode: <http://www.ifpi.org/about.php>

177. Standardization ISO: International Federation of Robotics [Electronic source]. – Access mode: <http://www.ifr.org/standardisation/>

178. Service Civil International: volunteering for peace [Electronic source]. – Access mode: <http://www.sci.ngo>

179. Guzman A. T., Meyer T. L. International common law: the soft law of international tribunals [Electronic source] / A. T. Guzman, T. L. Meyer // Berkeley Law. – January, 2009. – Vol. 9. – No. 2. – Pp. 515-535. – Access mode: http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=andrew_guzman

180. Заемский В. Ф. Кому нужна реформа ООН. В интересах всех и каждого / В. Ф. Заемский. – М.: Междунар. Отношения, 2010. – 296 с.

181. Lauterpacht H. The Development of International Law by the International Court / H. Lauterpacht. – London, 1958. – Pp. 267–81.

182. Bogdandy A., Venzke I. Beyond dispute: International judicial institutions as lawmakers [Electronic source] / A. Bogdandy, I. Venzke // German law journal. –

Vol. 12. – No. 5. – Pp. 984-990. – Access mode:
http://www.mpil.de/files/pdf1/pdf_vol_12_no_05_979-1004_beyond_disptue_special_bogdandy___venzke_final.pdf

183. The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sccinstitute.com>

184. Statuts de la FIA [Electronic source]. – Access mode:
[http://www.fia.com/sites/default/files/basicpage/file/20141219/2014-12-15-Statuts%20FIA%20FR%20\(FR-EN\).pdf](http://www.fia.com/sites/default/files/basicpage/file/20141219/2014-12-15-Statuts%20FIA%20FR%20(FR-EN).pdf)

185. Сенаторова О. В. Принципи Нюрнберзького процесу як основа міжнародної кримінальної юстиції [Електронний ресурс] / О. В. Сенаторова // Теорія і практика правознавства: електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 1. – Режим доступу до ресурсу: http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Senatorova.pdf

186. Ялі М. Х., Матіяш О. В. Міжнародне право техносфери: двозначність технологічного прогресу / М. Х. Ялі, О. В. Матіяш // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 128–134.

187. Gowlland-Debbas V. Collective responses to illegal acts in international law: United Nations Action in the Question of Southern Rhodesia / V. Gowlland-Debbas. – Dordrecht; Boston: M. Nijhoff, 1990. – 753 p.

188. Weiss W. Security Council Powers and the Exigencies of Justice after War / W. Weiss // Max Planck Yearbook of United Nations Law. – 2008. – Vol. 1. – Pp. 45-111.

189. Мережко О. Суд неминучий: Міжнародний трибунал для РФ тепер буде від Генасамблеї [Електронний ресурс] / О. Мережко // Слово і діло. – 2015. – 30 липня. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.slovoidilo.ua/2015/07/30/pogljad/pravo/sud-nemynuchyj-mizhnarodnyj-trybunal-dlya-rf-teper-bude-vid-henasambleyi-on-ekspert>

190. Инцидент с южнокорейским Боингом: позиция ИКАО. Из мемуаров многолетнего Президента Совета ИКАО д-ра Ассада Котайта [Электронный ресурс] / Журнал «Авиасоюз». – 21 июля 2014 года. – Режим доступа: <http://www.aex.ru/docs/3/2014/7/21/2074/>

191. *Case concerning maritime delimitation in the area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway)*: Summary of the judgment of 14 June 1993 [Electronic source]. – Access mode: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=401&p1=3&p2=3&case=78&p3=5>

192. *Case of Farkas v. Hungary (application no. 4968/10)*, ECHR, judgment of 23 June 2015 [Electronic source]. – Access mode: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-155370&filename=001-155370.pdf&TID=ihgdqbxnfi>

193. Петрова Е. А. Структурные элементы системы американского права: теоретико-сравнительные аспекты [Электронный ресурс] / Е. А. Петрова // Теория и практика общественного развития. – 2011. – № 6. – С. 215–219. – Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/6/yurisprudentsiya/petrova-e.pdf

194. Шпакович О. М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів: теорія і практика: монографія / О. М. Шпакович. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 415 с.

195. Rules of procedure of the International Red Cross and Red Crescent Movement. – 12 p. [Electronic source]. – Access mode: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/rules-of-procedure-int-mvt-rcrc.pdf>

196. Циганкова Т. М. Міжнародні організації: навч. посіб. / Т. М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.

197. Wessel R. A. Institutional lawmaking: The emergence of a global normative web / R. A. Wessel. – Cheltenham / Northhampton : Edward Elgar Publishing, 2016. – 21 p.

198. Ahlborn C. The Rules Of International Organizations and the Law of International Responsibility [Electronic source] / C. Ahlborn // Amsterdam Centre for International Law, 2011. – 59 p. – Access mode: http://www.sharesproject.nl/wp-content/uploads/2011/04/C.Ahlborn_Rules-of-IOs-and-the-Law-of-International-Responsibility_ACIL-Working-Paper-2011-3-SHARES_Revised-7.6.2011.pdf

199. Blokker N. Constituent instruments – Creating a Genius that May Escape from the Bottle? / Niels Blokker // The Oxford Handbook of International Organizations. – Leiden Law School Research Paper. – 2014. – 22 p.

200. Устав Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chemico-group.com/ru/images/stories/docs/ustav.pdf>

201. *Legality of the threat or use of nuclear weapons* (Advisory opinion, 8 July 1996) [Electronic source]. – Access mode: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf>

202. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

203. Угода між Україною та НАТО про участь України в операції «Океанський щит» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/950_027

204. Горита Й., Мюнх Г. Анализ соглашений о штаб-квартире, заключенных организациями системы Организации Объединенных Наций (вопросы людских ресурсов, затрагивающие персонал) [Электронный ресурс] / Й. Горита, Г. Мюнх. – 2004. – 34 с. – Режим доступа: https://www.unjiu.org/ru/reports-notes/Documents/JIU_REP_2004_2_Russian.pdf

205. Agreement between the International Criminal Police Organization – Interpol and the Government of the French Republic regarding Interpol's headquarters in France [Electronic source]. – Access mode:

<http://www.interpol.int/content/download/9747/70868/version/7/file/accordSiegeReview2008.pdf>

206. Соглашение между государствами-членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecrats.org/upload/iblock/224/2.pdf>

207. Resolution 169 (II). Agreement between the United Nations and the United States of America regarding the Headquarters of the United Nations [Electronic source]. – Access mode: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/76/IMG/NR003876.pdf?OpenElement>

208. Доклад Подготовительной комиссии для Международного уголовного суда (продолжение). Часть I. Проект основных принципов, регулирующих соглашение о штаб-квартире, которое должно быть заключено между Судом и страной пребывания. – 8–9 апреля 2002 года. – С. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iccnw.org/documents/Report_pcnicc_2002_1add1r.pdf

209. Convention de mise en oeuvre du Protocol d'accord de cooperation du 3 decembre 1999 entre l'Organization internationale de la Francophonie et la Commission de l'Ocean indien [Electronic source]. – Access mode: http://www.francophonie.org/IMG/pdf/Convention_OIF-COI_2011.pdf

210. Oberg M. D. The legal effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ [Electronic source] / Marko Divac Oberg // European Journal of International Law. – 2015. – No. 16(5). – Pp. 879–906. – Access mode: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/16/5/879.full>

211. Лукашук И. И. Механизм международно-правового регулирования / И. И. Лукашук. – К.: Издательство при Киевском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1980. – 163 с.

212. About Economic Commission for Latin America and the Caribbean [Electronic source]. – Access mode: <http://www.cepal.org/en/about>

213. Charter of the Organization of the Islamic Conference [Electronic source].
– Access mode: http://www.oic-oci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en

214. Рекомендація 2010 року щодо ВІЛ/СНІДу та сфери праці (№200) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@ilo_aids/documents/normativeinstrument/wcms_150803.pdf

215. Зацепина Т. Н. Судебные решения как источник международного права: правомерна ли постановка вопроса о решениях Экономического Суда СНГ как источника права Содружества [Электронный ресурс] / Т. Н. Зацепина. – Режим доступа: sudsng.org/download_files/publication/konf/konf27.pdf

216. Текст Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569

217. Угода про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав в галузі пенсійного забезпечення від 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_107

218. Гарантии МАГАТЭ: глоссарий. Издание 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Glossary_russian.pdf

219. Международный комитет по контролю над наркотиками. Доклад за 2013 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.incb.org/documents/Publications/AnnualReports/AR2013/Russian/AR_2013_R.pdf

220. Документ Московської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.uazakon.com/documents/date_53/pg_ifcvwc.htm

221. Зыкин И. С. Обычай в советской правовой доктрине / И. С. Зыкин // Советское государство и право. – М.: Наука, 1982. – № 2. – С. 127–131.

222. Унифицированные правила для Межбанковского рамбурсирования по документарным аккредитивам (01.01.1995 № 525) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/988_011

223. Document A/CN.4/500 and Add.1, Second report on unilateral acts of States, by Mr. Victor Rodriguez Cedenro, Special Rapporteur. – Pp. 195-211 [Electronic source]. – Access mode: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_500.pdf

224. Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. – 2006. – Pp. 369-381 [Electronic source]. – Access mode: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_9_2006.pdf

225. Ильяшевич М. В. Обещание как односторонний акт государства, порождающий международно-правовые обязательства / М. В. Ильяшевич // Вестник РУДН. Серия: Юридические науки. – М., 2011. – № 1. – С. 125-134.

226. Задорожний О. В., Буткевич В. Г., Мицик В. В. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права [Електронний ресурс] / О. В. Задорожний, В. Г. Буткевич, В. В. Мицик. – К.: 2001. – 145 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://iir-mp.narod.ru/books/ipl/konspekt.pdf>

227. Коннова Е. К вопросу об определении понятия односторонних актов государств [Электронный ресурс] / Е. Коннова // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 3. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/1423/215/>

228. Величковский А. Оговорки к односторонним декларациям о признании юрисдикции Международного суда ООН / А. Величковский // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2002. – № 1. – С. 14-22.

229. Brownlie I. Principles of Public International Law / I. Brownlie. – New York: Oxford University Press, 2008.

230. London statement of principles relating to the formation of general customary international law // International Law Association. – 2000. – 66 p.

231. Абашидзе А. Х., Ильяшевич М. В. Односторонние акты государств: вопросы теории и практики: монография / А. Х. Абашидзе, М. В. Ильяшевич. – Воронеж: Наука-Юнипресс, 2013. – 193 с.

232. Черниченко С. В. Теория международного права: в 2 т. Т. 1: Современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко. – М. : НИМП, 1999. – 336 с.

233. Анцилотти Д. Курс международного права / Под ред. Д.Б.Левина. – Т. 1. – М. : Иностр. лит., 1961. – 447 с.

234. Schneiderman D. A new global constitutional order? / David Schneiderman. – University of Toronto, 2010. – 20 p.

235. Doyle M. W. Dialectics of a global constitution: The struggle over the UN Charter [Electronic source] / M.W. Doyle // European Journal of International Relations. – December 2012. – Vol. 18. – Access mode: <http://ejt.sagepub.com/content/18/4/601.abstract>

236. Недбайло П. Е. Понятие применения и основные требования правильного применения советских правовых норм [Электронный ресурс] / П. Е. Недбайло. – Режим доступа: http://read.virmk.ru/n/Nedbailo_1.htm

237. Верле Г. Принципы международного уголовного права: учебник / Герхард Верле; перевод с англ. С. В. Саяпина. – Одеса: Фенікс, 2011. – 910 с.

238. World Health Organization: main documents [Electronic source]. – Access mode: http://apps.who.int/gb/e/e_eb136.html

239. Resolution 2235 (2015) adopted at the Security Council at its 7501st meeting, on 7 August 2015 [Electronic source]. – Access mode: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/248/88/PDF/N1524888.pdf?OpenElement>

240. Директива № 98/34/ЕС Европейского парламента и Совета ЕС о процедуре предоставления информации в области технических стандартов и регламентов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b11

241. Всеобщая декларация ЮНЕСКО и культурном разнообразии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml

242. Протокол о запрещении применения на войне удушающих, ядовитых или других подобных газов и бактериологических средств (Женева, 17 июня 1925 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_198

243. Резолюция 1325 (2000), принятая Советом Безопасности на его 4213-м заседании, 31 октября 2000 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_669

244. Condemning increasing violence in Burundi, Security Council unanimously adopts Resolution 2248 (2015), States intention to consider “Additional Measures” [Electronic source]. – Access mode: <http://www.un.org/press/en/2015/sc12117.doc.htm>

245. Protocol concerning the European conference of ministers of transport (signed at Brussels, on 17th October, 1953) [Electronic source]. – Access mode: <http://www.itf-oecd.org/sites/default/files/docs/protocole.pdf>

246. Резолюция №92/1 о квоте многосторонних разрешений ЕКМТ на международные перевозки грузов автомобильным транспортом общего пользования [СЕМТ/СМ(92)8/FINAL]. – 5 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.internationaltransportforum.org/IntOrg/acquis/quo19921ru.pdf>

247. Конвенция о Международной организации морской спутниковой связи (ИНМАРСАТ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_017

248. International convention for the regulation of whaling (Washington, 2nd December, 1946) [Electronic source]. – Access mode: <https://archive.iwc.int/pages/download.php?ref=3607&size=&ext=pdf&k=&alternative=-1&usage=-1&usagecomment=>

249. Statute: Resolution (2002) 3, Revised Statute of the European Commission for Democracy through Law [Electronic source]. – Access mode: http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_01_Statute

250. Заключение Венецианской комиссии о законе Украины о языках №650 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=6185&page=2>

251. Geneva centre for the democratic control of armed forces: by-laws (revision of 2 April 2001, 11 June 2013, 26 November 2013). – 6 p. [Electronic source]. – Access mode: http://www.dcaf.ch/content/download/129899/2015238/file/DCAF_ByLaws_ENG_2013.pdf

252. Guidelines for the development of national legislation on access to information, public participation and access to justice in environmental matters. – 12 p. [Electronic source]. – Access mode: http://www.unep.org/civil-society/Portals/24105/documents/Guidelines/GUIDELINES_TO_ACCESS_TO_ENV_INFO_2.pdf

253. Статьи соглашения Международного Валютного Фонда (Устав) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/?id=351&view=article>

254. Кредитование МВФ. Международный Валютный Фонд. – 4 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/rus/howlendr.pdf>

255. Caillaux D. Presentation to the Arria Formula Briefing, Role of Civil Society, Care International [Electronic source] / C. Daillaux. – June 22, 2004. –

Access mode: <https://www.globalpolicy.org/security-council/ngos-and-the-council/arria-formula-and-other-un-proceedings/40076.html>

256. Международная конвенция о создании Международного фонда для компенсации ущерба от загрязнения нефтью (Дополнение к Международной конвенции о гражданской ответственности за ущерб от загрязнения нефтью 1969 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_807

257. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021

258. Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

259. Короткий Т. Р. Міжнародно-правова відповідальність за невиконання міжнародних зобов'язань з охорони морського середовища / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України ; НУ ОЮА. – Одеса : Фенікс, 2012. – Вип. 46. – С. 90–101.

260. Stumer A. Liability of member states for acts of international organizations: reconsidering the policy objections [Electronic source] / Andrew Stumer // Harvard International Law Journal. – 2007. – Vol. 48. – No. 2. – Pp. 553-580. – Access mode: http://www.harvardilj.org/wp-content/uploads/2010/09/HILJ_48-2_Stumer.pdf

261. Воробьева Е. А. Концепция ответственности межправительственных организаций / Е. А. Воробьева // Веснік БДУ. – 2006. – Сер. 3. – № 1. – С. 110–115.

263. Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries (2011) [Electronic source]. – Access mode: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf

263. Document A/CN.4/106. International responsibility. Second report by F. V. Garcia Amador, Special rapporteur [Electronic source]. – Access mode: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_106.pdf

264. Устав Всемирной Туристической Организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.profsporttur.ru/docs2/d_02.php

265. Соглашение между Организацией Объединенных Наций и Международным фондом сельскохозяйственного развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/317/74/IMG/NR031774.pdf?OpenElement>

266. Convention establishing the multilateral investment guarantee agency [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.miga.org/Documents/MIGA%20Convention%20February%202016.pdf>

267. Проект статей об ответственности международных организаций // Доклад Комиссии международного права (шестидесятая сессия (5 мая–6 июня и 7 июля–8 августа 2008)) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/intorg_responsibility.pdf

268. Конвенция о международной ответственности за ущерб, причиненный космическими объектами (принята резолюцией 2777 (XXVI) Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1971 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/damage.shtml

269. Венская конвенция о гражданской ответственности за ядерный ущерб 1997 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_006

270. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник [Электронный ресурс] / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – К: Знання, 2012. – 631 с. – Режим доступа до ресурсу: <http://westudents.com.ua/glavy/64832-116-mjnarodno-pravova-vdpovdalnst-mjnarodnih-organzatsy.html>

271. Hassanabadi B. S. Complications of the legal definition of 'launching state' [Electronic source] / Babak Shakouri Hassanabadi // Space Review. – 2014. – Access mode: <http://www.thespacereview.com/article/2588/1>

272. Ragazzi M. Responsibility of international organizations: Essays in memory of Sir Ian Brownlie [Electronic source] / M. Ragazzi. – Martinus Nijhoff Publishers. – 2013. – Pp. 325-336. – Access mode: <http://www.sienhoyee.org/brownlie2.pdf>

273. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_480

274. Гуласарян А. С. Некоторые вопросы ответственности международных организаций в свете проекта статей об ответственности международных организаций 2011 года [Электронный ресурс] / А. С. Гуласарян // Евразийский юридический журнал. – Режим доступа: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3930:-----2011-&catid=109:2010-06-17-09-48-32

275. Six functions of non-governmental organizations in a democratic society (updated February 112, 2014). – Mark Winfield Faculty [Electronic source]. – Access mode: <http://marksw.blog.yorku.ca/2014/02/11/five-functions-of-non-governmental-organizations-in-a-democratic-society/>

276. Law of the Republic of Azerbaijan on non-governmental organizations (public associations and funds) (2000, as amended as of November 2014) [Electronic source]. – Access mode: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6475>

277. Nelson J. The operation of non-governmental organizations in a world of corporate and other codes of conduct [Electronic source] / J. Nelson // Working Paper No. 34. – 2007. – 35 p. – Access mode: https://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/CSRI/publications/workingpaper_34_nelson.pdf

278. Седляр Ю. О. Політико-правовий механізм ООН із реалізації міжнародних санкцій [Електронний ресурс] / Ю. О. Седляр // Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика. – С. 55-66. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/70/4.pdf>

279. Резолюция 1990 (2014) 1 (предварительное издание) «Пересмотр по существенным основаниям ранее утвержденных полномочий российской делегации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5bRussian_documents%5d/%5b2014%5d/April2014/Res1990_rus.asp

280. Resolution 2034 (2015) (provisional version) “Challenge, on substantive grounds, of the still unratified credentials of the delegation of the Russian Federation”. – 4 p. [Electronic source]. – Access mode: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=21538&Language=EN>

281. Международная ассоциация развития. Статьи соглашения. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/IDA_Russian.pdf

282. Алиев Э. Азербайджан осторожен в вопросе донорства в Международной ассоциации развития [Электронный ресурс] / Э. Алиев // Trend. – 22 июня 2013. – Режим доступа <http://www.trend.az/business/economy/2163946.html>

283. Resolution 2671 (XXV). The policies of apartheid of the government of South Africa // Resolutions adopted on the reports of the Special Political Committee. – Pp. 31-35. [Electronic source]. – Access mode: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/349/36/IMG/NR034936.pdf?OpenElement>

284. Council Regulation (EU) No. 961/2010 “Financial sanctions // Counter illicit finance notice (Iran)”. – 7 p. [Electronic source]. – Access mode: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130129110402/http://www.hm-treasury.gov.uk/d/public_notice_reg961_271010.pdf

285. Carisch E., Rickard-Martin L. Global threats and the role of United Nations sanctions [Electronic source] / Enrico Carisch, Loraine Rickard-Martin // International Policy Analysis. – 2011. – 26 p. – Access mode: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/08819.pdf>

286. Drezner D. W. Sanctions sometimes smart: targeted sanctions in theory and practice [Electronic source] / Daniel W. Drezner // International Studies Review. – 2011. – № 13. – Pp. 96-108. – Access mode: http://fletcher.tufts.edu/~media/Fletcher/News%20Images/Drezner_Sanctions.pdf

287. Cortright D., Lopez G. A., Gerber-Stellingwerf L. Integrating UN sanctions for peace and security / David Cortright, George A. Lopez, Linda Gerber-Stellingwerf // Sanctions & Security Research Programme. – 2010. – 32 p.

288. Enhancing the implementation of United Nations Security Council Sanctions, A Symposium, 30 April 2007, 4 p. [Electronic source]. – Access mode: http://www.watsoninstitute.org/pub/UNSC-Enhancing_Implementation_Sanctions.pdf

289. Resolution 1970 (2011) Adopted by the Security Council at its 6491st meeting, on 26 February 2011 [Electronic source]. – Access mode: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%201970.pdf>

290. Резолюция 1952 (2010), принятая Советом Безопасности на его 6432-м заседании 29 ноября 2010 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j29

291. The Lockerbie Legality: A critical analysis of international law in connection with the Lockerbie case [Electronic source]. – Access mode: <http://plane-truth.com/Aoude/geocities/academic.html>

292. U. N. Security Council, *Resolution 748 (1992)* [Electronic source]. – Access mode: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748\(1992\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748(1992))

293. Plachta M. The Lockerbie affair: When extradition fails are the United Nations' sanctions a solution? (The role of the Security Council in the enforcing of

the rule aut dedere aut judicare) / Michel Plachta // Resource Material Series. – No. 57. – Pp. 93-107.

294. Калугин В. Международный механизм имплементации международного гуманитарного права [Электронный ресурс] / В. Калугин // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 1. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/273/50/>

295. A/RES/62/275 Implementation of the recommendations contained in the report of the Secretary-General on the causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa [Electronic source]. – Access mode: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/275

296. A/RES/62/220 Global efforts for the total elimination of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance and the comprehensive implementation of and follow-up to the Durban Declaration and Programme of Action [Electronic source]. – Access mode: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/220

297. A/56/326 Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration [Electronic source]. – Access mode: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56326.pdf>

298. WHA63.14 A framework for implementing the set of recommendations on the marketing of foods and non-alcoholic beverages to children [Electronic source]. – Access mode: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/80148/1/9789241503242_eng.pdf?ua=1

299. Boisson de Chazournes L., Kohen M. G. International Law and the Quest for its Implementation. Le droit international et la quête de sa mise en oeuvre / L. Boisson de Chazournes, M. G. Kohen. – Martinus Nijhoff Publishers, 2010. – 513 p.

300. Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права / Р. А. Мюллерсон. – М., 1982. – 137 с.

301. Байготанова А. М., Ержанова Ф. А. Реализация норм международных договоров в национальном и международном праве [Электронный ресурс] / А. М. Байготанова, Ф. А. Ержанова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2014/Pravo/13_155503.doc.htm

302. Каримов М. М. Современные подходы к определению понятия «имплементация международно-правовых норм» / М. М. Каримов // Вестник КРСУ. – 2008. – Т. 8. – № 2. – С. 159–162.

303. Черниченко С. В. Международное право: современные теоретические проблемы. / С. В. Черниченко – М. : Междунар. отношения, 1993. – 295 с.

304. Мингазов Л. Х. Эффективность норм международного права / Л. Х. Мингазов. – Казань, 1999.

305. Denza E. The relationship between international and national law / E. Denza // International law (edited by M.D.Evans). – 2nd edition. – Oxford University Press, 2006. – Pp. 423–446.

306. Казанчук И. Аппроксимация административно-правовых норм, регулирующих охрану окружающей среды в Украине, к европейским нормам – главный вектор реализации государственной интеграционной политики [Электронный ресурс] / И. Казанчук // Legea si Viata. – December 2013. – Pp. 103–107. – Режим доступа: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/12-3/25.pdf>

307. Топорнин Б. Н. Европейское право. Учебник / Б. Н. Топорнин. – М.: Изд-во «Юристъ», 2001. – 456 с.

308. Kunz J. L. The Changing law of Nations: Essays in International Law / J. L. Kunz. – Ohio State University Press, 1968.

309. Хартия Шанхайской организации сотрудничества (07.06.2002 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infoshos.ru/ru/?id=33>

310. Североатлантический договор [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://supol.narod.ru/archive/official_documents/nato.htm

311. Устав Международной организации уголовной полиции Интерпола (вступил в силу 13 июня 1956 года, с изменениями по состоянию на 1 января 1986 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_142

312. Моравецкий В. Функции международной организации / В. Моравецкий. – М. : Прогресс, 1976. – 384 с.

313. Устав Содружества Независимых Государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cis.minsk.by/page.php?id=180>

314. Конвенция о выдаче европейских патентов (Европейская патентная конвенция), Инструкция по применению Конвенции о выдаче европейских патентов. 163 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rupto.ru/rupto/nfile/e6280dce-305a-11e1-351c-9c8e9921fb2c/exhibition_corr_ormatted.pdf

315. Лучинин Алексей Леонидович. Особенности механизма имплементации европейского права : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.10 [Электронный ресурс] / Лучинин Алексей Леонидович. – Казань, 2006. – 177 с. – Режим доступа: <http://pravouch.com/evropeyskoe-pravo-uchebnik/teoriya-transformatsii-15377.html>

316. Аверков В. М. Теоретические проблемы унификации / В. М. Аверков // Московский журнал международного права. – М., 2000. – № 3.

317. Четвериков А. О. Рецепция права Европейского Союза [Электронный ресурс] / А. О. Четвериков // Европейский Союз и Россия. – Режим доступа: <http://eu-law.ru/2011/11/receptsiya-prava-evropejskogo-soyuza/>

318. Роль преемственности и заимствования (аккультурации) в образования права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawstate.ru/rol-preemstvennosti-i-zaimstvovaniya-akkulturacii/6385-rol-preemstvennosti-i-zaimstvovaniya-akkulturacii-3.html>

319. Карлюк М. Возможности аппроксимации права Беларуси с правом ЕС в рамках Евразийской интеграции / М. Карлюк // Belarusian Institute for

Strategic Studies. – 2012. – No. 9. – 19 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://belinstitute.eu/sites/biss.newmediahost.info/files/attached-files/BISS_SA09_2012ru.pdf

320. Устав Организации американских государств (Богота, 30 апреля 1948 года, с изменениями и дополнениями по состоянию на ноябрь 2007 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lawrussia.ru/texts/legal_524/doc524a657x473.htm

321. Зеркаль О. В. Загальний нарис розвитку співробітництва між Україною та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки / О. В. Зеркаль // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 6. – С. 11–17.

322. Унификация и гармонизация в международном частном праве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://adhdportal.com/book_3393_chapter_24_Glava_6._UNIFIKAIJA_I_GARMONIZAIJA_V_MEZHDUNARODNOM_CHASTNOM_PRAVE.html

323. Устав от 15 марта 1940 года (принят Международным институтом унификации частного права) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.pravo.ru/document/view/16653476/14106575/>

324. Statute of the Hague conference on private international law (Entered into force on 15 July 1955) [Electronic source]. – Access mode: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=29

325. Hague conference on private international law: All conventions [Electronic source]. – Access mode: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing

326. Резолюция 2205 (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 17 декабря 1966 г. «Учреждение Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_446

327. Трансформация международно-правовых норм в нормы внутреннего права государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

http://rusmors.ru/podborka_otvetov_po_medjunarodnym_otnosheniyam-transformaciya_mejdunarodno-pravovyh_norm_v_normy_vnutrennego_prava_gosudarstva.html

328. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/migrant.shtml

329. Мазур О. С. Проблема адаптації законодавства ЄС до законодавства України [Електронний ресурс] / О. С. Мазур. – 3 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2012-1/doc/3/02.pdf>

330. Исаев Д. Основные теории гармонизации законодательства в процессе формирования общих пространств Россия–ЕС [Электронный ресурс] / Д. Исаев // Российско-Европейский Центр Экономической Политики. – Режим доступа: http://www.recep.ru/files/documents/harmonization_isaev_rus.pdf

331. Adopted texts of Parliamentary Assembly [Electronic source]. – Access mode: http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefATListing_E.asp

332. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization [Electronic source]. – Access mode: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=283854

333. Жданов В. А. Регулирование международной торговли в области прав на аудиовизуальные произведения по праву ВТО: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук: специальность 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / В. А. Жданов; Московский государственный юридический университет имени О.Е.Кутафина (МГЮА). – М., 2013. – 26 с.

334. Соглашение МСА по рекомендуемым международным стандартам профессионализма в архитектурной практике. – 90 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aia.org/aiaucmp/groups/aia/documents/document/aia076150.pdf>

335. NORMLEX: Information System on International Labour Standards [Electronic source]. – Access mode: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:1:0::NO::>

336. Statute of the International law Commission (1947) [Electronic source]. – Access mode: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute_e.pdf

337. Международная конвенция о создании Международного фонда для компенсации ущерба от загрязнения нефтью (Дополнение к Международной конвенции о гражданской ответственности за ущерб от загрязнения нефтью 1969 года) (Брюссель, 18 декабря 1971 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_807

338. Tarcisio Hardman Reis. Compensation for Environmental Damages under International Law / Tarcisio Hardman Reis // Kluwer Law International. – 2011. – 215 p.

339. Система [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Система>

340. Harston J. Introduction to the UN system: Orientation for Serving on a UN Field Mission / J. Harston – 2015. – 31 p. [Electronic source]. – Access mode: http://cdn.peaceopstraining.org/course_promos/intro_to_un_system/intro_to_un_system_english.pdf

341. Leben Ch. Hans Kelsen and the Advancement of International Law / Charles Leben. – European Journal of International Law. – 1998. – № 9. – Pp. 287–305.

342. Координація [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://slovopedia.org.ua/38/53402/380956.html>

343. Григоров О. М., Марущак О. І. Сфера просторів буття людства: формування простору суверенітету людства / О. М. Григоров, О. І. Марущак // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 42–47.

344. Гнатовський М., Лютий В. Економічна сфера буття людства: конфедерація об'єднаних націй та економічний устрій світу / М. Гнатовський, В. Лютий // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 34–41.

345. Колишко Р. А., Литвиненко К. О. Соціосфера буття людства: соціальний організм людства та цінність людської особистості / Р. А. Колишко, К. О. Литвиненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : ІМВ, 2012. – Вип. 109. – Част. II. – С. 10–16.

346. Моисеев А. А. Суверенитет государства в международном праве / А. А. Моисеев. – М., 2009. – 383 с.

347. Koskeniemi M. A. From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument / M. A. Koskeniemi. – Cambridge University Press, 2005. – 683 p.

348. Статьи соглашения МВФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/rus/index.pdf>

349. Posner E., Sykes A. O. Voting rules in international organizations [Electronic source] / E. Posner, A. O. Sykes // The Law School the University of Chicago. – 2014. – 23 p. – Access mode: http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1448&context=public_law_and_legal_theory

350. Квадратичное голосование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ksonin.livejournal.com/600127.html>

351. Бильдербергский клуб: подлинная история. Мировое правительство: миф или реальность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ekklezia.ru/forum/interesyi.html?id=2980>

352. Новый мировой порядок или беспорядок: ООН – якорь мировой стабильности. Большая Идея Антивоины / А. А. Громыко // Метаморфозы нашего времени. Избранное. – М. : Издательство «Весь Мир», 2012. – 463 с.

353. Leathley Ch. An institutional hierarchy to combat the fragmentation of international law: has the ILC missed an opportunity? / Christian Leathley // International law and politics. – 2007. – Vol. 40. – Pp. 259–306.